

EQUIPPING CHURCH LEADERS
• EAST AFRICA •

YONA

na

Jonathan M. Menn

B.A., University of Wisconsin-Madison, 1974

J.D., Cornell Law School, 1977

M.Div., Trinity Evangelical Divinity School, 2007

Equipping Church Leaders-East Africa

3701 N. Gillett St., Appleton, WI 54914

(920) 731-5523

jonathanmenn@yahoo.com

www.ecllea.net

Kimetafsiriwa na Michael Nyangusi (mn6094@gmail.com)

2022

Kitabu cha Yona, angalau simulizi ya Yona akiwa tumboni mwa samaki mkubwa, inajulikana na wengi. Kitabu hicho, hata hivyo, ni muhimu kwetu leo. Enzi kuu ya Mungu ni maarufu tangu mwanzo hadi mwisho. Maombi pia ni muhimu sana katika kitabu hiki. Tabia ya Mungu na uhusiano wa watu kwake (hasa ikilinganishwa na mitazamo yetu kwa watu wengine na "vitu" vyetu) pia vinasisitizwa. Bwana amefunuliwa kama Mungu wa haki na huruma. Uhusiano wa Yona mwenyewe na Mungu ndio uhusiano unaofundisha zaidi na ni msingi wa kitabu hiki. Hadithi hiyo inapoendelea, kitabu cha Yona kinahusika na ukabila na ubaguzi wa rangi, utaifa uliokithiri, kupenda mali, maadili yetu ya msingi na vipaumbele, na uhusiano wetu na Mungu. Hitimisho la kitabu hiki linaibua masuala manne ya msingi: kwanza, kuhusu asili na tabia ya Mungu; pili, kuhusu uhusiano wetu na ulimwengu na vitu; tatu, kuhusu uhusiano wetu na watu walio "tofauti" nasi; na nne, kuhusu uhusiano wetu na Mungu. Hatimaye, NYONGEZA YA 1—YESU NA "ISHARA YA YONA" (MATH 12:38-41; 16:1-4; LUKA 11:29-32)—inaonyesha makutano kati ya Yona na Yesu, Masihi.

JEDWALI LA YALIYOMO

I. Utangulizi	2
A. Mwandishi, tarehe, na hali ya kisheria	2
B. Muundo na muhtasari	2
C. Dhamira	6
II. Maoni kuhusu Yona	6
A. Yona 1	6
MASWALI YA MJADALA	10
B. Yona 2	11
MASWALI YA MJADALA	14
C. Yona 3	15
MASWALI YA MJADALA	19
D. Yona 4	20
MASWALI YA MJADALA	30
NYONGEZA 1—YESU NA “ISHARA YA YONA” (MATH 12:38-41; 16:1-4; LUKA 11:29-32)	33
BIBLIOGRAFIA	37
MWANDISHI	40

I. Utangulizi

A. Mwandishi, tarehe, na hali ya kisheria

Yona, mwana wa Amitai, alikuwa nabii kutoka mji wa Gath-heferi katika Galilaya (**2 Fal 14:25**), katika eneo la Zabuloni (**Yos 19:13**). Jina "Yona" linamaanisha "Njiwa" (Stanton 1951: 246). Yona alitabiri wakati Yeroboamu wa Pili akiwa mfalme pekee katika ufalme wa kaskazini wa Israeli (782-753 KK)¹ na wakati Azaria (Uzia) (792-740 KK) alikuwa mfalme katika ufalme wa kusini wa Yuda (ona **2 Fal 14:15-25**). Aliishi wakati wa Amosi na Hosea. Yona alikuwa ametabiri ushindi wa Israeli na upanuzi wa eneo lake hadi mipaka yake ya awali (**2 Fal 14:25**). Hivyo, pengine angekuwa nabii maarufu katika Israeli.

Matukio mawili ya kustaajabisha na yasiyotabirika ya mtiririko wa simulizi-kinyume katika Biblia yanamhusisha nabii Yona. Katika **2 Fal 14:25-27**, Mungu aliruhusu upanuzi wa mipaka ya Israeli kama ilivyotabiriwa na Yona, licha ya dhambi ya kudumu ya mfalme Yeroboamu wa Pili na Israeli (ona **2 Fal 14:24**); hii pia ilienda kinyume na vitisho vya kinabii vya uharibifu ambao Amosi alikuwa ametoa dhidi ya Yeroboamu II (ona **Amosi 7:9-11**). Mtiririko wa pili wa simulizi-kinyume ilikuwa ni kughairi kwa Mungu kupindua Ninawi kama ilivyotabiriwa na Yona, ambayo ni mada ya kitabu cha Yona. Kila mtiririko wa simulizi-kinyume ulikuwa ya muda mfupi. Mungu alitumia Ninawi (Ashuri) kama fimbo ya hasira yake kuwaadhibu Israeli (**2 Fal 17:1-24; Isa 10:5-14**), ambayo iliharibiwa mwaka wa 722 KK. Ingawa Ninawi ilitubu kwa kuhubiri kwa Yona, muda mfupi baadaye ilirudia njia zake za dhambi na jeuri. Sura zote tatu za kitabu cha Nahumu zinatabiri uharibifu wa Ninawi, ambao ulitimizwa mwaka wa 612 KK.

Habari katika kitabu hicho zingeweza tu kutoka kwa Yona mwenyewe, na Yesu alikubali uhalisi wa kihistoria wa Yona na kitabu chake (**Math 12:38-41; 16:1-4; Luka 11:29-32**). Kwa kuwa sikuzote Yona anajirejelea katika nafsi ya tatu, kuna uwezekano angalau kwamba mtu wa tatu aliandika simulizi ambalo Yona alimpa.

Ingawa ufalme wa kaskazini wa Israeli ulikuwa umepata mashambulizi ya hapa na pale kutoka kwa Ashuru na Shamu wakati wa miaka 100 kabla ya Yona kuandika, "Wakati wa utawala wa Yeroboamu wa Pili, Israeli walikuwa wakiishi kwa amani na ustawi" (Nettelhorst n.d.: n.p.). Kwa hakika, "Wote Hosea na Amosi walikuwa wamemshambulia Yeroboamu na Israeli kwa maneno ya maangamivu kwa ajili ya maelewano ya kidini na ukosefu wa haki wa kijamii ambao uliambatana na kipindi hicho cha mafanikio" (Stuart 1987: 447). Kipindi ambacho kitendo kinafanyika (782-753 KK) pia kilikuwa kipindi cha udhaifu wa jamaa wa Waashuru. "Wakati huu, Ashuru ilihusika katika mapambano ya maisha na kifo na makabila ya milimani ya Urartu na washirika wake wa Mannai na Madai huko kaskazini, ambao walikuwa wameweza kusukuma mpaka wao hadi chini ya maili mia moja ya Ninawi. Ufahamu wa udhaifu na uwezekano wa kushindwa ungeenda mbali sana kueleza utayari wa Ninawi kukubali ujumbe wa nabii huyo." (Ellison 1985: 361) Wengine wamekadiria kwamba Ninawi, jiji kuu la Ashuru, lilikuwa na idadi ya hadi 600,000 (Nettelhorst n.d.: n.p.). Kufuatia kunyakuliwa kwa kiti cha enzi cha Ashuru na Tiglath-pileseri III mwaka wa 745 KK, Ashuru ilianza kipindi chake cha nguvu na uchokozi mkubwa zaidi, ambao ulisababisha kutwaa ufalme wa kaskazini wa Israeli mwaka wa 722 KK na kuwafukuza wakazi wake wengi.

Mwandishi wa kitabu cha Apokrifa cha *Ecclesiasticus*, Ben Sira, akiandika takriban 190 KK, aliwatambua manabii wadogo kumi na wawili, ambao ni pamoja na Yona (ona *Ecclesiasticus* 49:10). Hakuna mapokeo ya marabi kwamba hadhi ya Yona ya kisheria imewahi kupingwa (Ellison 1985: 364). Jambo la kufurahisha ni kwamba, kulikuwa na msikiti wa kihistoria katika mji wa Mosul, Iraki (Ninawi ya kale) uliokuwa kwenye mteremko wa magharibi wa Tel Nabi Yunus, ambao ni Kiarabu kwa maana ya "Nabii Yona," ambao hadithi yake imetajwa katika Kuran na pia katika Biblia. "Hapo awali ilijengwa mwanzoni mwa karne ya kumi na tatu, msikiti huo labda ulichukua nafasi ya Kanisa la Ashuru linaloaminika kuwa mahali alipozikiwa nabii Yona, liitwalo Kaburi la Yona" ("Jameh Nabi Yunus" 2017-2022: Muhtasari; ona pia Jones 2014: n.p.). Utafiti wa kielimu unaonyesha kwamba Yona hakuzikwa hapo ("Jameh Nabi Yunus" 2017-2022: Kaburi la Nabii Yunus; Jones 2014: n.p.). Msikiti huo ulilipuliwa na ISIS mwaka 2014.

B. Muundo na muhtasari

Kitabu cha Yona hakifanani na kitabu kingine chochote cha unabii, na Yona hatendi kama nabii mwingine yeyote. Kitabu hicho hakijumuishi maneno marefu ya kinabii; kwa kweli, Yona husema maneno machache sana ya kiunabii. Hadithi hii, kama vile kitabu cha Ayubu, kwa kiasi kikubwa ni mazungumzo kati ya Mungu na Yona, ambaye, kama Ayubu, hakubaliani na jinsi Mungu anavyoshughulika na watu.

Kitabu kimeundwa kwa viwango vingi kwa wakati mmoja. Kwa upande mmoja, kitabu kinaweza

¹ Yeroboamu II alikuwa ametawala pamoja na Yehoashi kuanzia 793-782 KK.

kuonekana kama muundo rahisi sana. “Kinagawanyika vizuri katikati. Sura ya 1-2 inahusu mwito wa kwanza kwa Yona, jaribio lake la kukimbia na kurudi kwa lazima, mwitikio wake kwa matukio haya; Sura ya 3-4 zinahusu wito wake wa pili, misheni iliyofaulu kwenda Ninawi, mwitikio wa Yona kwake na somo la Mungu na swali la mwisho. . . . Uchanganuzi huo wa muundo hutuwezeshwa kuona ulinganifu unaofaa kati ya Sura ya 2 na 4, ambapo ‘zaburi’ na mazungumzo ya mwisho pamoja na Mungu, vyote viwili vinatusaidia kufunua utendaji wa ndani wa akili ya Yona.” (Magonet 1983: 55; ona pia Dorsey 1999: 290-92) Muundo huu wa ulinganifu wa kitabu ni kama ifuatavyo:

Sehemu ya 1

- A. Wito wa Mungu na jibu la Yona (1:1-3)
- B. Wapagani (mabaharia Wafoinike) lazima wamfikirie Yahwe (1:4-16)
- C. Mungu anamkabili Yona kuhusu mtazamo wake (2:1-9)
- D. Ukombozi wa huruma wa Mungu (2:10)

Sehemu ya 2

- A'. Wito wa Mungu na jibu la Yona (3:1-3)
- B'. Wapagani (Waashuru) lazima wamfikirie Yahwe (3:4-10)
- C'. Mungu anamkabili Yona kuhusu mtazamo wake (4:1-9)
- D'. Ukombozi wa huruma wa Mungu (4:10-11)

Kwa upande mwingine, chini ya muundo huo unaonekana, kitabu hiki kimeundwa kwa njia tata zaidi na ya kisasa zaidi. Inatumia ulinganifu na taswira kwa wakati mmoja, kwa kitabu kizima na pia ndani ya kila sura. Taswira ni wakati angalau dhana mbili zinarudiwa kwa mpangilio wa kinyume, yaani, katika muundo: A-B-B'-A'. Taswira pia inaweza kujumuisha kipengele cha kati kisichounganishwa ambacho vipengele vingine vimepangwa, yaani, A-B-C-B'-A'; kipengele hicho kikuu kinaweza kuwa jambo la mkazo. Taswira hufanya kazi kadhaa: (A) inaunda usawa na uzuri; (B) inatusaidia kuzingatia mada; (C) inatusaidia kufafanua maana; (D) inakazia jambo hilo na kutusaidia kufuata mada kwa urahisi zaidi; (E) inatusaidia kuona miunganisho mipya au utofautishaji kati ya vitu.

Wanazuoni mbalimbali wamegundua miundo tofauti ya kitabu na ulinganifu ya kitabu hiki kwa ujumla na ya vipindi mbalimbali katika kitabu hiki. Duane Christensen ameeleza kitabu hicho kwa ujumla wake kama ifuatavyo (ona Christensen 1985: 135):²

- 1:1-2—A. – Agizo la Yona
- 1:3-4—B. – Yona dhidi ya YHWH: pambano la Yona na dhoruba ya YHWH (hasira')
- 1:5-13—C. – Mazungumzo kati ya mabaharia na Yona: “hofu” motifu
- 1:14a—D. – Maombi ya mabaharia: “Usitutie hatiani kwa kifo cha mtu huyu”
- 1:14b—E. – Uhuru mkuu wa YHWH: “Umefanya kama ulivyopenda”
- 1:15—F. – Bahari ikaacha kuchafuka (“hasira”)
- 1:16—G. – Wale watu wakamwogopa YHWH mno
- 2:1-2—H. – YHWH akaweka tayari samaki mkubwa ili kubadili nia ya Yona
- 2:3-10—I. – Wimbo wa Yona: “tamko” la ukombozi
- 2:11—J. – Ukombozi wa Yona
- 3:1-2—K. – Agizo la Yona kufanywa upya
- 3:3-4—K'. – Mwitikio wa Yona: ujumbe wa angamizo la Ninawi
- 3:5-7a—J'. – Toba ya Ninawi
- 3:7b-9—I'. – Tamko la mfalme wa Ninawi: tangazo la kuacha uovu
- 3:10—H'. – Mungu alibadili nia yake
- 4:1a—G'. – Uovu mbaya ukamjia Yona
- 4:1b—F'. – Yona akakasirika
- 4:2—E'. – Uhuru mkuu wa YHWH: “Nilijua mngetubia uovu wenu”
- 4:3—D'. – Maombi ya Yona: “Afadhali nife kuliko kuishi”
- 4:4-9—C'. – Mazungumzo kati ya YHWH/Mungu na Yona: “hasira” motifu
- 4:10-11—B'. – YHWH dhidi ya Yona: Utetezi wa YHWH kwa huruma zake

² Muhtasari wa David Dorsey wa kitabu hiki kwa ujumla unafanana, ule wa Christensen ingawa si kwa usawa (ona Dorsey 1999: 292).

— A'. – Mwitikio wa Yona/Israeli: ujumbe wa wokovu (inadokezwa)³

Vitengo vidogo ndani ya kitabu hiki vinaweza pia kupangwa kitaswira. Kwa hiyo, Christensen anaelezea miundo ya taswira kwa **sura 1-2** na **3-4** kama ifuatavyos (Christensen 1985: 136):

Sura 1-2

1:1-2—A. – YHWH alimwambia Yona kuingia ile “Nyumba ya samaki”

1:3—B. – Yona alimkimbia YHWH (badala ya “kumcha” yeye)

1:4—C. – YHWH akavumisha upepo mkubwa baharini, na dhoruba ikatishia kuharibu meli

1:5a—D. – Kwa hofu mabaharia wakaiomba miungu yao

1:5b—E. – Mabaharia waliitupa shehena ya meli baharini, lakini Yona akaenda chini ya meli na kulala

1:6—F. – Nahodha alimwagiza Yona kuomba wokovu

1:7—G. – Yona anapatikana kwa kura

1:8—H. – Mabaharia waliuliza; “Wewe ni nani?”

1:9—I. – Ukiri wa Yona: “Mimi ni Mwebrania, nami namcha YHWH”

1:10a—I'. – Ni wale watu ambao waliogopa—kwa hofu kuu

1:10b—H'. – Wale watu waliuliza: “Umefanya nini?”

1:10c—G'. – Kukimbia kwa Yona kunajulikana

1:11-12a—F'. – Wale watu walimuuliza Yona kile walichotakiwa kufanya

1:12b-13—E'. – Yona aliwaambia wamtupe baharini, lakini wale watu wakavuta makasia kurudi pwani

1:14-15a—D'. – Wale watu walimwomba YHWH: “usitutie hatiani kwa damu isiyo na hatia”

1:15b—C'. – Wale watu walimtupa Yona baharini, ambayo “iliacha kuchafuka”

1:16—B'. – Wale watu wakamwogopa YHWH—kwa hofu kuu

2:1-11—A'. – YHWH alimweka samaki mkubwa kumweka Yona

Sura ya 3-4

3:1-2—A. – YHWH atoa kwa upya agizo la kuingia Ninawi

3:3-4—B. – Toba ya Yona: Alitangaza ujumbe wa adhabu

3:5-6a—C. – Toba ya Ninawi

3:6b-7a—D. – Toba ya mfalme

3:7b-8—E. – Tamko la mfalme wa Ninawi: “Kugeuka kutoka kwa uovu”

3:9—D'. – Tumaini la mfalme (ya kuwa Mungu ataghairi)

3:10—C'. – Mungu aghairi

4:1-11—B'. – Uovu mkuu wa Yona—hasira yake (yah. huruma ya YHWH)

— A'. – Jibu la Yona/Israeli: ujumbe wa wokovu (inadokezwa)

Miundo hii “makini” hupungua kuwa midogo kadiri inavyoenea hadi vitengo vidogo ndani ya kitabu.⁴ Jonathan Magonet anaona muundo ufuatao wa taswira ndani ya **sura ya 1** (Magonet 1983: 56):

4-5a—A. – Simulizi – Hofu

5b—B. – Maombi ya mabaharia

5c-6a—C. – Simulizi

6b—D. – Hotuba ya nahodha

7a—E. – Hotuba ya mabaharia

7b—F. – Simulizi

8—G. – Hotuba ya mabaharia

10b—G'. – Hotuba ya mabaharia

9-10a—H. – Tangazo la Yona - Hofu

10c—F'. – Simulizi

³ Raymond Lubeck vile vile anapendekeza mwisho huu kwa kusema “tunakutana hapa katika kiwango cha juu juu, muundo usio na usawa ambao unamaanisha kukosekana kwa hitimisho. . . . Wakati ambapo kwa maana moja upo ‘mwisho’, inatuacha tukiwa tunaning’inia hewani na swali ambalo halijajibiwa.” (Lubeck 1986: 108)

⁴ Kwa mfano, Dorsey anaona muundo wa taswira hadi **1:4-16**, muundo wa ulinganifu hadi **1:17-2:10**, muundo wa taswira hadi **3:3b-10**, na miundo linganifu hadi **4:1-4** na **4:5 -11** (Dorsey 1999: 293-95).

- 11—E'. – Hotuba ya mabaharia
- 12—D'. – Hotuba ya Yona
- 13—C'. – Simulizi
- 14—B'. – Maombi ya mabaharia
- 15-16a—A'. – Simulizi – Hofu

Christensen anaona muundo ulio sawa katika **sura ya 2** (Christensen 1985: 138):

- 1-2—A. – YHWH akaweka samaki mkubwa kummeza Yona
- 3—B. – Maombi ya Yona kutoka katika moyo wa bahari: maombolezo
- 4-5—C. – Ingawaje alitolewa kutoka katika uwepo wa YHWH, Yona aliendelea kulitazama hekalu lake takatifu
  - 6-7b—D. – Kushuka kwa Yona “kwenye misingi ya milima”
  - 7c—D'. – Kupanda kwa Yona “kutoka katika shimo”
- 8—C'. – Ingawaje “uhai-wa nafsi yake ulikwisha,” Yona aliendelea kumgeukia YHWH katika hekalu lake takatifu
- 9-10—B'. – Maombi ya Yona ndani ya “hekalu” la YHWH: shukrani
- 11—A'. – Kwa neno la YHWH samaki alimtapika Yona

Muundo sawa unaonekana katika **sura 3**:

- 1-2—A. – *Hotuba ya Mungu* kumuagiza Yona kwenda Ninawi na kuhutubu dhidi yake
- 3-4—B. – *Tangazo la Yona* dhidi ya Ninawi (“Baada ya siku 40 Ninawi utaangamizwa”)
- 5—C. – *Mwitikio wa watu* (imani katika Mungu, kufunga, kuvaa magunia)
- 6—C'. – *Mwitikio wa mfalme* (kuvaa magunia, majivu, kufunga)
- 7-9—B'. – *Tangazo la mfalme* (“Kila mtu na aache njia yake mbaya. . . Mungu anaweza kugeuka na kughairi . . . ili kwamba tusingamie”)
- 10—A'. – *Tendo la Mungu* katika kughairi kutoka katika uharibifu aliosema atautenda Ninawi

57): Kuna muundo ulinganifu ndani ya **sura ya 4** (yaani, hotuba-hotuba, tendo-tendo; ona Magonet 1983:

- 2-3—A. – Hotuba ya Yona
- 4—B. – Hotuba ya Mungu
- 5—C. – Tendo la Yona
  - 6a-b—D. – Tendo la Mungu
  - 6c—E. – Yona mwenye furaha
  - 7-8a—F. – Tendo la Mungu
  - 8b—E'. – Yona asiye na furaha
  - 8b—D'. – Hotuba ya Yona
  - 9a—C'. – Hotuba ya Mungu
  - 9b—B'. – Hotuba ya Yona
- 10-11—A'. – Hotuba ya Mungu

Mifumo kama hii hutokea hata ndani ya mistari binafsi. Kwa mfano, **1:3** (ona Assis 2002: 275):

- A. Lakini Yona aliamka na kukimbia **kwenda Tarshishi kutoka katika uso wa Bwana**
- B. **Alishuka** kwenda Yafa
- C. akapata *meli*
- D. **iendayo Tarshishi**
- C'. Kisha akalipa *nauli*
- B'. na **akapanda** ndani yake
- A'. aende pamoja nao **kwenda Tarshishi, ajiepushe na uso wa Bwana**

Zaidi ya hayo, **sura za 1 na 3** zinafanana kwa uwazi. Kila moja inahusisha utume wa Mungu kwa Yona, akitumia maneno yanayofanana katika sura zote mbili (**1:1-2; 3:1-2**). Ingawa jibu la Yona kwa mwito wa

Mungu ni tofauti katika sura mbili, maneno sawa yanatokea katika sura zote mbili, ikionyesha muundo wao sambamba; usambamba huo wa maneno hutokea kati ya **sura za 2 na 4** (Lubeck 1986: 104-6). Miundo rahisi na ya kina inayoingiliana hapo juu inaonyesha ustadi na muundo wa mwandishi. Mpangilio wa utaratibu wa muundo unaonyesha kwamba jaribio la Yona la kukimbia kutoka kwa Mungu lilikusudiwa na kupangwa vizuri; ilikuwa "ya kiitikadi, badala ya matokeo ya hofu" (Assis 2002: 276). Zaidi ya hayo, muundo wa kitabu unaangazia mada kadhaa alizokusudia mwandishi.

C. Dhamira

Kitabu cha Yona kina mambo kadhaa muhimu. Kwanza, enzi kuu ya Mungu ni kuu tangu mwanzo hadi mwisho. "Yahweh ndiye mhusika mkuu ambaye anatawala eneo hilo kabisa" (Stek 1969: 36). Ana neno la kwanza (**1:1-2**) na neno la mwisho (**4:10-11**). Katika **1:4** Mungu "*akavumisha upepo mkuu juu ya bahari.*" Katika **1:17** "*aliweka samaki mkubwa ammeze Yona.*" Katika **4:6-8** "*aliweka*" mmea wa kivuli cha Yona, mdudu wa kuharibu mmea, na upepo mkali wa mashariki kumpiga Yona kichwani. Hata mabaharia wapagani wanatambua enzi kuu ya Mungu, wanamwita, wanamwogopa, na kutoa dhabihu na nadhiri kwake (**1:14-16**). Katika **1:14** wanakiri, "*Wewe, Bwana, umefanya kama ulivyopenda.*" Pili, pamoja na ukuu wa Mungu ni msisitizo juu ya tabia na asili ya Mungu, na uhusiano wa watu kwake (hasa ikilinganishwa na mitazamo yetu kwa watu wengine na "vitu" vyetu) pia vinasisitizwa. Watu wote wanawajibika kwa Mungu, na kitabu kinamfunua Mungu ambaye rehema na neema yake inaenea kwa aina zote za watu, ikiwa ni pamoja na mabaharia wapagani (**sura ya 1**) na Waninawi (**sura ya 3**). Anaonyeshwa kuwa Mungu wa haki na huruma. Hivyo, anamtuma Yona kwenda Ninawi kuhubiri ujumbe wa hukumu kwa sababu "*maovu yao yamefika mbele yangu*" (**1:2**). Lakini Bwana pia ni Mungu wa huruma. Yona anatambua hilo katika maombi yake kutoka kwa samaki mkubwa (**2:2-9**) na **4:2**. Mungu anaweka hili wazi katika **3:10** ambapo anaghairi kuharibu Ninawi na katika hotuba yake ya mwisho kwa Yona (**4:10-11**). Waninawi wanatubu na kubadili njia zao, wakitumaini rehema ya Mungu (**3:5-9**). Tatu, maombi ni muhimu sana katika kitabu. Kuna maombi katika kila sura: **sura ya 1**, mabaharia; **sura ya 2**, Yona; **sura ya 3**, Waashuri; na **sura ya 4**, Yona tena. Sala tatu za kwanza ni za kukombolewa na kifo cha hakika, na zinajibiwa; sala ya nne ni ya kifo, na haijibiwi.

Hatimaye, uhusiano wa Yona mwenyewe na Mungu ndio uhusiano unaofunza zaidi na ni kiini cha kitabu. Uhusiano huo unakazia masuala ya ukabila na ubaguzi wa rangi, utaifa uliokithiri, kupenda mali, maadili yetu ya msingi na mambo tunayotanguliza, na uhusiano wetu pamoja na Mungu. Yona alijua kwamba Mungu "*ni Mungu mwenye neema, amejaa huruma, si mwepesi wa hasira, ni mwingi wa rehema*" (**4:2**). Hiyo ndiyo sababu ya yeye kukimbilia Tarshishi (**4:2**). Yona hakumtii Mungu na kukimbilia Tarshishi kwa sababu chuki yake kwa Waashuru ilikuwa ni afadhali afe kuliko kumtii Mungu na kuwaona wakikombolewa kutoka katika uharibifu. Katika kitabu chote, mtazamo na tabia ya Yona inatofautiana na wapagani wote anaokutana nao. Mtazamo wa ulimwengu wa Yona kimsingi ulikuwa na ustawi wake yeye na wa watu wake (Israeli) katikati. Hilo pia lilimfanya kutojali hali na maombi ya mabaharia wakati wa dhoruba baharini. Alithamini faraja yake mwenyewe na mmea juu ya maisha ya maelfu ya wanadamu walioumbwa kwa mfano wa Mungu (**4:8-11**). Kuweka thamani kubwa kwa vitu vyenye thamani ndogo ya asili, kinyume na vile Mungu anavyothamini, ndicho kiini cha uyaakinifu. Hivyo sivyo Mungu anavyovithamini. Mungu huwathamini watu na "*hataki mtu ye yote apotee, bali wote wafikie toba*" (**2 Pet 3:9**), hata watu wa Mataifa ambao Yona aliwachukia. Hitimisho la kitabu linaibua masuala manne ya msingi: kwanza, kuhusu asili na tabia ya Mungu; pili, kuhusu uhusiano wetu na ulimwengu na vitu; tatu, kuhusu uhusiano wetu na watu walio "tofauti" nasi; na nne, kuhusu uhusiano wetu na Mungu.

II. Maoni kuhusu Yona⁵

A. Yona 1

¹ *Basi neno la Bwana lilimjia Yona, mwana wa Amitai, kusema, ² "Ondoka, uende Ninawi, mji ule mkubwa, ukapige kelele juu yake; kwa maana uovu wao umepanda juu mbele zangu."* ³ *Lakini Yona akaondoka akimbilie Tarshishi, apate kujiepusha na uso wa Bwana; akatelemka hata Yafa, akaona merikebu inayokwenda Tarshishi; basi, akatoa nauli, akapanda merikebuni, aende pamoja nao Tarshishi, ajiepushe na uso wa Bwana.*

⁴ *Lakini Bwana alituma upepo mkuu baharini, ikawa tufani kubwa baharini, hata merikebu ikawa karibu na kuvunjika.* ⁵ *Basi wale mabaharia wakaogopa, kila mtu akamwomba mungu wake; nao wakatupa*

⁵ Ispokuwa imebainishwa vinginevyo, tafsi ya Kiswahili ya Union Version itatumika katika ufafanuzi huu.

baharini shehena iliyokuwa merikebuni, ili kuupunguza uzito wake. Lakini Yona alikuwa ameshuka hata pande za ndani za merikebu; akajilaza, akapata usingizi. ⁶ *Basi nahodha akamwendea, akamwambia, “Una nini, Ewe ulalaye usingizi? Amka, ukamwombe Mungu wako; labda Mungu huyo atatukumbuka, tusipotee.”*

⁷ *Wakasemzana kila mtu na mwenzake, “Haya, na mpige kura, mpate kujua mabaya haya yametupata kwa sababu ya nani.” Basi wakapiga kura, nayo kura ikamwangukia Yona.* ⁸ *Ndipo wakamwambia, “Tafadhali utuambie, wewe ambaye mabaya haya yametupata kwa sababu yako; kazi yako ni kazi gani? Nawe umetoka wapi? Nchi yako ni nchi ipi? Nawe u mtu wa kabila gani?”* ⁹ *Akawaambia, “Mimi ni Mwebrania; nami namcha Bwana, Mungu wa mbingu, aliyeziumba bahari na nchi kavu.”* ¹⁰ *Ndipo watu wale wakaogopa mno, wakamwambia, “Ni jambo gani hili ulilolitenda!” Kwa maana watu wale walijua ya kuwa amekimbia, ajiepushe na uso wa Bwana, kwa sababu alikuwa amewajulisha.*

¹¹ *Basi wakamwambia, “Tukutende nini, ili bahari itulie?” Kwa maana bahari ilikuwa inazidi kuchafuka.* ¹² *Naye akawaambia, “Nikamateni, mnitupe baharini; basi bahari itatulia; kwa maana najua ya kuwa ni kwa ajili yangu tufani hii imewapata.”* ¹³ *Lakini wale watu wakavuta makasia kwa nguvu, ili wapate kurudi pwani, wasiweze; kwa maana bahari ilizidi kuwachafukia sana.* ¹⁴ *Basi wakamlilia Bwana, wakasema, Twakuomba, “Ee Bwana, twakuomba, tusiangamie kwa ajili ya uhai wa mtu huyu, wala usitupatilize kwa ajili ya damu isiyu na hatia; kwa maana wewe, Bwana, umefanya kama ulivyopenda.”* ¹⁵ *Basi wakamkamata Yona, wakamtupa baharini, nayo bahari ikaacha kuchafuka.* ¹⁶ *Ndipo wale watu wakamwogopa Bwana mno, wakamtotea Bwana sadaka, na kuweka nadhiri.*

¹⁷ *Bwana akaweka tayari samaki mkubwa ili ammeze Yona, naye Yona akawa ndani ya tumbo la samaki yule muda wa siku tatu, mchana na usiku.*

mst. 1-3: Wito wa Mungu na jibu la Yona

Ingawa baadhi ya watu wanaweza kufikiri kwamba hadithi ya Yona ni ya kubuni (hasa kutokana na masimulizi ya kuishi kwake kwa siku tatu ndani ya tumbo la samaki mkubwa), **mst. 1** haimtambulishi tu kama “Yona,” bali inamtambulisha hasa kama “Yona mwana wa Amitai.” Hilo lapatana na **2 Fal 14:25** inayosema juu ya “Nabii Yona, mwana wa Amitai.” Kwa hivyo, **mst. 1** inazungumza juu ya mtu halisi, wa kihistoria na hivyo kutambulisha tukio halisi la kihistoria. Kwa kweli, kama tutakavyoona, Yona anajionyesha kwa njia isiyofaa sana. “Hii ndiyo aina hasa ya wanahistoria wa nyenzo za kujidhuru kwa kawaida hutafuta katika kutathmini ukweli wa kazi za kale” (ona Eddy na Boyd 2007: 411; Grant 1977: 176; Maier 1973: 98).⁶ Uhistoria wa kitabu hiki unathibitishwa kwa kuwa: (1) juu ya uso wake, kitabu kinajionyesha kuwa ni masimulizi ya kihistoria yaliyonyooka; (2) Wayahudi na Wakristo kihistoria wamekikubali kitabu hicho kuwa cha kihistoria; na (3) Yesu Kristo alikikubali kitabu hicho kuwa cha kihistoria, akajilinganisha na Yona, na alitumia siku tatu mchana na usiku za Yona katika tumbo la samaki mkubwa kuwa mfano au ufananisho wa siku tatu za Yesu kaburini kabla ya kufufuliwa kwake.

Ingawa manabii wengine walikuwa wametoa unabii dhidi ya mataifa ya kipagani, Yona ndiye nabii pekee ambaye Mungu alimtuma moja kwa moja kwa taifa la kipagani, la Mataifa. Yeye pia ndiye nabii pekee ambaye aliasi moja kwa moja agizo la Mungu. Katika **mst. 2**, Ninawi inaitwa “mji ule mkubwa.” Neno “kubwa” linaweza kumaanisha ama “kubwa” au “muhimu.” Kauli ya Mungu kwamba “maovu yao yamefika mbele yangu” yanakumbuka kauli yake katika **Mwa 18:20-21** kuhusu Sodoma na Gomora.

Ingawa baadhi ya manabii wa Biblia walijaribu kutoka katika wito wa Mungu (Musa, **Kut 3:10-4:13**; Yeremia, **Yer 1:6**), walikimbia walipotishwa na kifo (Eliya, **1 Fal 19:1-8**; Uria, **Yer 26:20-23**), walilalamika kwa Bwana na walishuka moyo hadi kufikia hatua ya kutaka kufa (Eliya, **1 Fal 19:4**; Yeremia, **Yer 20:14-18**), Yona ndiye nabii pekee ambaye alikataa kutii wito wa Mungu. Badala ya kumtii Mungu na kuelekea kaskazini na mashariki hadi Ninawi (**mst. 1-2**), Yona alienda upande mwingine, akaelekea kusini kwenye jiji la bandari la Yopa (ya kisasa Yafa), bandari kuu ya Mediterania, kisha akapanda meli kuelekea Tarshishi upande wa magharibi (**mst. 3**). Hakuzingatia **Zab 139:7-10**, ambayo inahusiana moja kwa moja na hili.⁷ Mahali hasa

⁶ Manukuu yanahusiana na masimulizi ya kibiblia ya kusulubishwa na kufufuka kwa Yesu Kristo, lakini kanuni hiyo inatumika sawa na historia ya Yona.

⁷ Katika kutotii kwake, Yona aliiga taifa la Israeli lenyewe. Ingawa Mungu alichagua Israeli (**Kum 7:6-8**), alikomboa Israeli kutoka utumwani (**Kutoka 13-15**), aliwapa Israeli nchi yao wenyewe (**Yoshua 1-21**), na akaingia katika maagano na (**Mwa 12:1-3**; **13:14-17**; **15:1-21**; **17:1-21**; **22:15-18**; **Kutoka 19-24**; **2 Sam 7:8-17**; **1 Nya 17:3-15**), kote historia nzima taifa kwa ujumla lilikuwa halina imani (ona **Neh 9:1-37**; **Matendo 7:1-53**). AK na AJ yote yanarekodi kwamba historia ya Israeli ilikuwa na sifa ya kutoamini na kutokuwa mwaminifu kwa Mungu.

- *Musa alipokuwa Mlima Sinai akipokea Amri Kumi.* Lile taifa lilianza kuabudu ndama wa dhahabu. Kwa hiyo Mungu alitaka kuwaangamiza wote (**Kutoka 32**).
- *Walipofika katika ukingo wa Nchi ya Ahadi.* Kumi kati ya wale wapelelezi kumi na wawili walisema kwamba

ilipokuwa Tarshishi si jambo lililo wazi. "Imekuwa katika karibu kila kituo muhimu cha biashara cha Mediterania kinachojulikana na wasomi wa siku hizi" (Sasson 1990: 79). Hata hivyo, kuna ushahidi mkubwa wa kupendekeza kwamba kilikuwa kituo cha biashara cha Foinike, ama kisiwa cha Sardinia (kati ya Uhispania na Italia) au jiji na eneo kusini mwa Uhispania ("Tarshish" 2022; ona pia Wolff 1986: 100-101). Kwa hiyo, bila shaka Yona alipanda meli ya Wafoinike.

Katika **4:2**, baada ya Mungu kuuokoa mji wa Ninawi, Yona alieleza sababu yake ya kumkimbia Mungu, "*Ndiyo maana nilifanya haraka kukimbilia Tarshishi; kwa maana nalijua ya kuwa wewe u Mungu mwenye neema, umejaa huruma, si mwepesi wa hasira, u mwingi wa rehemu, mwenye kughairi mabaya.*" Yona anaweza kuwa anasaliti ufahamu wake mdogo au wa kishenzi kuhusu Mungu na asili yake; alifikiri kwamba Mungu anapaswa kuwa na huruma tu kwa Israeli na alikasirika kwamba huruma ya Mungu inatumika kwa mataifa mengine isipokuwa Israeli, hasa kwa maadui wa Israeli. Huenda kukawa na zaidi ya hasira yake. H. L. Ellison anafafanua, "Yona alijua kikamilifu kwamba utume wake ulionyesha tamaa ya Mungu ya kuiokoa Ashuru, jambo ambalo akiwa 'Mwamuzi wa dunia yote' (Mwa 18:25) hangeweza kufanya isipokuwa ilitubu dhambi zake. Kwa kutoona mbali kwa kawaida kwa kibinadamu, nabii huyo angeweza kuona sababu moja tu ya hilo—kwamba Ashuru yenye kutubu na kuepushwa inapaswa kuwa pigo la Mungu kwa Israeli, ambalo lilikuwa limetishwa na nguvu zake angalau mara tatu hapo awali. . . . Ikiwa Ashuru ingeokolewa sasa, ingewezekana tu kwamba maangamizi yaliyotangazwa huko Horebu kwa Eliya (1 Wafalme 19:15-18) yangeanza kutimia." (Ellison 1985: 369) Hiyo, kwa kweli, ilitokea katika 722 KK.

mst. 4-16: Yona kwenye meli

Sehemu hii inasisitiza ukuu wa Mungu na tofauti kati ya wapagani, mabaharia wa Mataifa na Yona. Mungu ndiye anayeendesha matendo. Yeye ndiye "*aliyevurumisha upepo mkubwa juu ya bahari*" kusababisha dhoruba ambayo karibu kuifanya meli ivunjike (**mst. 4**). Kisha, alisababisha kura iliyopigwa na mabaharia kumwangukia Yona (**mst. 7**; ona **Yos 7:14-19; Mith 16:33; Matendo 1:26**). Wakati mabaharia hatimaye walipomtupa Yona baharini, mara moja Mungu aliifanya bahari kuwa shwari (**mst. 15**).

Kuna somo hapa kwa ajili yetu. Sisi sote "humkimbia Mungu" tunapofanya mambo ambayo tunajua hatupaswi kufanya na kutofanya mambo ambayo tunajua tunapaswa kufanya. "Kukimbia kutoka kwa Mungu" kama hivi kunaweza kuhusika na eneo lolote la maisha yetu: pesa, ngono, mahusiano, msamaha, kukabiliana na mtu, nk. Kukimbia kama hivyo kutoka kwa Mungu kunahitaji udanganyifu kwamba hatutakamatwa. Ikumbukwe kwamba, pamoja na kukimbia kwake kutoka kwa Mungu, Yona bado alikuwa mwamini. Kama vile Mungu alivyomfuatilia Yona, Mungu hutufuatilia, mara nyingi kwa njia zisizo za kawaida. Mungu hutufuatilia si ili "kutuadhibu," bali "kukurudisha." Ikiwa tungetafakari kimbele mambo ya hakika ya kwamba Mungu ndiye mwenye enzi kuu, anaona kila jambo tinalofanya, na anatupenda hata zaidi kuliko tunavyojipenda wenyewe, tunaweza kujiepusha na huzuni nyingi, maumivu ya moyo, na matatizo kwa kuendelea kutembea kupatana naye. na kuacha kwenda katika njia zetu, kama Yona alivyojaribu kufanya.

---

wasiingie katika nchi, na idadi kubwa ya watu walimwasi Bwana. Kwa hiyo Mungu aliwafanya kutanga-tanga jangwani kwa muda wa miaka 40, Yohua na Kalebu pekee kutoka katika kizazi hicho chote wakiruhusiwa kuingia katika nchi (**Hesabu 13-14**).

- *Baada ya kuingia katika hiyo nchi, wakati wa utawala wa waamuzi.* Watu waliendelea kuabudu miungu mingine na "*walifanya maovu mbele ya macho ya Bwana*" (**Wmz 2:11-13; 3:5-7, 12; 4:1; 6:1; 10:6; 13:1; 17:6; 21:25**).
- *Matakwa ya Israeli kuwa na mfalme wao wenyewe.* Ombi hilo lilikuwa ni kukataliwa kwa Mungu ili wawe kama mataifa mengine (**1 Sam 8:1-9**).
- *Kabla ya uhamisho wa Babeli.* Mungu alisema kupitia manabii na kufupisha historia ya Israeli kwa kusema, "*Nami nitawatupa mabaki ya urithi wangu, na kuwatia mikononi mwa adui zao; nao watakuwa nyara na mateka kwa adui zao wote; kwa sababu wametenda yaliyo mabaya machoni pangu, na kunikasirisha, tangu siku ile walipotoka baba zao katika nchi ya Misri, hata leo hivi*" (**2 Fal 21:14-15**).
- *Baada ya taifa kurudi kutoka uhamishoni kule Babeli.* Dhambi ya Israeli iliendelea, ikijumuisha ndoa na wapagani (**Neh 13:23-26; Mal 2:11-15**); kushindwa kutoa zaka au kutii sheria kwa njia nyingine (**Neh 13:10-14; Mal 2:10; 3:8-10; 4:4**); kutojali Sabato (**Neh 13:15-22; Mal 2:8-9**); makuhani wapotofu (**Neh 13:7-9; Mal 1:7-14; 2:1-9**); na uovu wa ujumla (**Neh 5:1-13; Mal 3:5**).
- *Mtindo wa Israeli wa kutoamini, kutotii na kumkataa Mungu uliendelea mpaka na baada ya wakati wa Yesu.* Yesu "*alikuja kwake, wala walio wake hawakumpokea*" (**Yohana 1:11**). Mfano wa Yesu wa mwenye shamba na shamba la mizabibu (**Math 21:22-46; Marko 12:1-12; Luka 20:9-19**) ulifanya muhtasari wa historia ya Israeli kama kukataliwa kwa manabii wa Mungu na kukataliwa kwa Mwana wa Mungu. **Ebr 3:7-4:9** inahitimisha kwamba Waisraeli hawakuingia kwenye "pumziko" la Mungu kwa sababu ya kutoamini. Stefano alifupisha historia ya Israeli kama mateso ya manabii, usaliti na mauaji ya Kristo, na kutotii sheria (**Matendo 7:51-53**). Katika **Matendo 28:23-27** Paulo ananukuu **Isa 6:9-10** kuhusu opofu na uziwi wa Israeli kama inavyotumika kwa Israeli kumkataa Yesu.

Tofauti kati ya Yona na mabaharia inaonekana tena na tena katika sehemu hii yote. Yona alitaka kutoroka na kuwaepuka Waninawi wapagani, hata hivyo anazungukwa na Wafoinike wapagani na hata anaishia kukubali kufa kwa ajili yao (**mst. 11-12**). Ingawa Yona haonyeshi wasiwasi wowote kwa ajili ya mabaharia na hata kulala wakati wa dhoruba (**mst. 5**), mabaharia wanaonyesha hangaiko kubwa kwa ajili ya Yona—kwa kuhatarisha maisha yao wenyewe—kwa kujaribu kurudisha meli kwenye nchi kavu badala ya kumtupa Yona. baharini kama Yona alivyopendekeza (**mst. 12-13**). Akiwa nabii wa Mungu, Yona alipaswa kuwa wa kwanza kumwomba Mungu, lakini badala yake ni jemadari anayemhimiza Yona asali (**mst. 6**), na ni mabaharia pekee wanaoonyeshwa kumwomba Mungu wa Yona na kisha kumwabudu (**mst. 14-16**).⁸ [jmi] Zaidi ya hayo, ingawa Yona alisema kwamba alimcha Bwana (**mst. 9**), matendo yake yalionyesha kwamba kwa kweli hakumcha Bwana; ni wale mabaharia ambao kwa hakika “*walimcha Bwana sana, wakamtolea Bwana dhabihu, na kuweka nadhiri*” (**mst. 16**)

Sehemu hii pia inatambia mambo muhimu kuhusu mwingiliano wa Mungu nasi na asili ya imani yetu. Kwanza, Mungu anaweza na hutumia chochote—hata dhambi zetu—kutimiza makusudi yake (ona **Rum 8:28**). Mifano halisi ya hili ni Mungu kutumia dhambi ya ndugu zake Yusufu, waliomuza utumwani, kuokoa maelfu ya watu kutokana na njaa miaka mingi baadaye (**Mwa 50:20**) na Mungu kutumia dhambi ya Pilato, Herode, viongozi wa Kiyahudi, Warumi. askari, Wamataifa, na watu wa Israeli, waliomsulubisha Yesu asiye na hatia, ili kuleta ukombozi wa wanadamu (**Matendo 2:22-23; 4:27-28**). Hii kwa namna yoyote haitoi udhuru au kuhalalisha dhambi zetu lakini inaonyesha kwamba hakuna kitu kilicho nje ya usimamizi na mpango wa Mungu.

Katika kisa hiki, Mungu alitumia dhambi ya Yona ya kukimbia kutoka kwa Mungu kuwaleta mabaharia kwenye imani. Wapagani wengi wa siku za Yona walikuwa na mtazamo mdogo wa asili ya miungu, yaani, kulikuwa na miungu tofauti kwa mikoa au nchi tofauti. Yona alipofunua, “*Mimi ni Mwebrania, nami namcha Bwana, Mungu wa mbinguni, aliyezifanya bahari na nchi kavu*” (**mst. 9**), hilo liliwafanya mabaharia “*waogope sana*” (**mst. 10**). Hii inaonekana katika mshangao wao wa mshtuko na hofu katika **mst. 10**, “*Ni nini hiki ulichofanya!*”⁹ Sababu ya hofu yao lazima iwe kwamba Yona alikuwa akiwafunulia Mungu wa ulimwengu wote, ambaye alikuwa Bwana juu ya nchi na bahari, bila kujali mahali walipo. Mungu alikuwa akitumia hali hii kuwaleta wale mabaharia kwake. Mabaharia walitambua kwamba kumtupa Yona baharini, kama Yona alivyoshauri katika **mst. 12**, kungemaanisha mauaji ya mtu¹⁰ asiye na hatia. Hawangeweza kufanya hivyo mbele ya Mungu wa ulimwengu mzima, mwenye enzi kuu. Hivyo, walijaribu kupiga makasia meli kurudi ufuoni (**mst. 13**). Hilo liliposhindikana, walimsihi Bwana na kukubali ukuu wake (“*kwa maana wewe, Ee Bwana, umefanya kama ulivyopenda,*” **mst. 14**). Jambo la maana ni kwamba kukiri kwa mabaharia kwamba Bwana “*amefanya kama ulivyopenda*” kunapatana na **Zab 115:3** na **135:6**. Katika zaburi hizo zote mbili, Yahwe anatofautishwa na miungu mingine isiyo na uwezo na sanamu (**Zab 115:4-7; 135:5**); **Zaburi 135** inataja waziwazi utawala wa Mungu juu ya bahari. Andiko lenyewe linaonyesha tofauti kati ya miungu ya uwongo ambayo mabaharia walikuwa wameabudu na Mungu wa kweli: kila baharia alikuwa “*amemlilia mungu wake*” bila mafanikio (**mst. 5**); lakini “*walipomwita Bwana*” (**mst. 14**), Mungu aliwasikia, akawaokoa, na kuituliza dhoruba. Wakati mabaharia walipomtupa Yona baharini na bahari ikatuliza, kutoa dhabihu na kuweka nadhiri kwa Bwana kunaonyesha kwamba walimwamini na walikuwa wanamwabudu. Jack Sasson anataja somo ambalo mabaharia walijifunza, somo ambalo Waninawi watajifunza baadaye, na jambo ambalo Yona alipaswa kujifunza na tunapaswa kujifunza, yaani, “Mungu anayeweka kifo anaweza pia kutoa uhai na kwamba kujitiisha bila masharti kwa mapenzi ya kimungu kunaweza pia kuwapa uhai, kwa kweli, kugeuza majaliwa” (Sasson 1990: 142).

Kwa mabaharia kumtupa Yona baharini ni sehemu muhimu ya “ishara ya Yona” ambayo Yesu alirejelea kwenye **Math 12:38-41; 16:1-4; Luka 11:29-32**.¹¹ Timothy Keller asema, “Kama Yesu anavyosema katika Mathayo 12:41, yeye ndiye Yona wa mwisho, ambaye alitupwa kwenye kina kirefu—cha haki ya milele—kwa ajili yetu. Inashangaza jinsi gani kwamba katika Marko 4 wanafunzi wanauliza, ‘Mwalimu, hujali tukizama?’ (Marko 4:38). Wanaamini kuwa atalala asiwajali katika saa yao ya uhitaji mkubwa. Kwa kweli, ni kinyume cha hivyo kabisa. Katika bustani ya Gethsemane, watakwenda kulala bila kumjali yeye. Watamtelekeza kweli. Na bado anawapenda hadi mwisho. Unaona? Yona alitupwa baharini kwa ajili ya dhambi yake mwenyewe, lakini Yesu anatupwa kwenye dhoruba kuu kwa ajili ya dhambi zetu. Yesu aliweza kuwaokoa wanafunzi kutokana na

⁸ Kinachofurahisha, mabaharia walipomwuliza Yona kazi yake, alikotoka, taifa lake. Na watu wake (**mst. 8**), Yona hakujibu swali lao la kwanza kuhusu kazi yake. Kukiri kwamba alikuwa nabii kwa hakika ingekuwa ni aibu na ingedhihirisha kutotii kwakekw utulivu wa ujasiri.

⁹ Mshangao wao unaweza kutafsiriwa kama swali, lakini, ikiwa ni hivyo, ni zaidi ya swali la kushtaki, la balagha kuliko kutafuta habari tu.

¹⁰ Kumbuka kwamba “Yona hafanyi iwe rahisi kwa wenzi wake wa meli! Hatajitupa baharini kwa sababu tu anatambua kosa lake mwenyewe.” (Sasson 1990: 124)

¹¹ Ona NYONGEZA 1—YESU NA “ISHARA YA YONA” (MATH 12:38-41; 16:1-4; LUKA 11:29-32).

dhoruba kwa sababu alitupwa kwenye dhoruba kuu.” (Keller 2015: 79-80)

Zaidi ya hayo, sehemu hii inatuambia kwamba imani yetu inapaswa kutekelezwa kwa manufaa ya umma. Hilo hasa ndilo ambalo nahodha alikuwa akimwita Yona kulifanya katika **mst. 6**. Kwa upande mwingine, Yona alikuwa amejifunga ndani yake mwenyewe, watu wake mwenyewe (Israeli), na mtazamo wake mwenyewe wa kile ambacho Mungu anapaswa kufanya au kutopaswa kufanya na wapagani. Waninawi (maadui wa Israeli). Aliwachukia Waninawi na hakuwapenda vya kutosha hata kutaka Mungu awabadilishe. Hakuelewa kwamba Mungu alipomwita aende Ninawi, kimsingi Mungu alikuwa akisema, “Ikiwa wewe ni wangu, wewe pia ni wao.” Yesu alieleza kile ambacho imani ya kweli inahusisha aliposema, “⁴³Mmesikia kwamba imenenwa, Umpende jirani yako, na Umchukie adui wako;.’⁴⁴ lakini mimi nawaambia, Wapendeni adui zenu, waombeeni wanaowaudhi,⁴⁵ ili mpate kuwa wana wa Baba yenu aliye mbinguni; maana yeye huwaangazia jua lake waovu na wema, huwanyeshea mvua wenye haki na wasio na haki.⁴⁶ Maana mkiwapenda wanaowapenda ninyi mwapata thawabu gani? Hata watoza ushuru, je! Nao hawafanyi yayo hayo? ⁴⁷Tena mkiwaamkia ndugu zenu tu, mnatenda tendo gani la ziada? Hata watu wa mataifa, je! Nao hawafanyi kama hayo?” (**Math 5:43-47**) Jambo la kushangaza ni kwamba imani yenye mipaka ya Yona ilimfanya yeye awe “Mmataifa” machoni pa Mungu, si Watu wa Mataifa waliomzunguka.

Mtazamo mdogo wa Yona kuhusu asili ya imani ya kweli na kujiweka kwake mwenyewe tu (yaani, kwa kuchagua kwenda kulala) ulikuwa na matokeo ya kumfanya asitambue tatizo lililoikumba meli. Kwa hiyo, angalau hadi aliposukumwa na nahodha na mabaharia, hakutumia imani yake kamwe kujaribu kushughulikia matatizo ambayo meli na mabaharia walikuwa wakikabili. Hii inatuambia kwamba tunapokuwa na maoni yasiyotosheleza kuhusu asili ya imani na kile ambacho imani hiyo inahusisha, inaelekea kupunguza mtazamo wetu katika maeneo mengi—na hatujui jinsi maisha yetu yamefanywa kuwa yasiyofaa au yasiyofaa kwa sababu ya hali hiyo. Wengi leo, hasa (lakini si pekee) katika nchi za Magharibi wana maoni kwamba imani ni kwa ajili ya “maisha yetu ya kibinafsi” tu. Nahodha kwa usahihi alikuwa akisema kwamba wazo kama hilo si la kweli. Ikiwa imani ya mtu ni ya kweli, inapaswa kuwekwa katika huduma kwa ajili ya watu wote na sio tu kwa ajili ya kumjenga mtu binafsi (ona **Gal 6:10**).

mst. 17: Mungu anaweka samaki mkubwa

Mstari wa 17 kwa kweli unanza **sura ya 2** katika maandishi ya Kiebrania. Mstari huo unasema kwamba Mungu “aliweka” “samaki mkubwa” ili ammeze Yona. Kiebrania (*dahg*) na Kiyunani ambacho Yesu anatumia kwa kiumbe aliyemeza Yona (*kētōs*, **Math 12:40**) zote hazina “usahihi wa kutambua kwa uwazi utambulisho wa kiumbe aliyemeza Yona” (Miller 2003: n.p.; ona pia Lyons 2012: n.p.). Spiros Zodhiates vile vile anaona, “Neno hilo lilikuwa katika siku hiyo, kama ilivyo leo, msemu wa kawaida kwa aina yoyote ya kiumbe wa majini. Matumizi yake yasiyo ya kiufundi yangeruhusu mamalia kama vile nyangumi” (Zodhiates 1993: *kētōs*, 862). Kwa kuwa Mungu ‘alimweka’ samaki huyo ili ammeze Yona, bila shaka Mungu angalimfanya aweze kummeza Yona tu bali pia kumhifadhi tumboni na kumtapika tena akiwa hai siku tatu baadaye. Kuna baadhi ya hadithi za watu kumezwa na samaki mkubwa au nyangumi na kunusurika, lakini nyingi ikiwa sio hadithi zote kama hizo zimetatuliwa (ona Wilson 1927: 630-42; “James Bartley” 2022: n.p.; Turner 2021: n.p.; lakini tazama Thomson 2022: n.p.). Bila kujali ukweli au uwongo wao, ripoti hizo hazihusiani na hali ya Yona, kwa kuwa kwa wazi huyo alikuwa samaki au nyangumi wa pekee, aliyewekwa hasa na Mungu, kwa kusudi mahususi, si tu tukio la “asili.”

“*Siku tatu mchana na usiku*” ni nahau. “*Talmud ya Babenia* (fafanuzi za Kiyahudi) inasimulia kwamba, ‘Sehemu ya siku ni sawasawa na siku yote.’ *Talmud ya Yerusalemu* (iliyotajwa hivyo kwa sababu iliandikwa Yerusalemu) inasema, ‘Sisi tuna fundisho, “Siku moja na usiku ni Ona na sehemu ya Ona ni kama sehemu yake yote.”’” (McDowell 1981: 122) Cossi Ahoga anafupisha, “Kwa kuwa Wayahudi walihesabu sehemu ya siku kuwa siku nzima, kauli kwamba *Yona alikuwa ndani ya samaki siku tatu mchana na usiku* haihitaji kwamba alikuwa huko kwa saa sabini na mbili kamili. Huenda alikuwa huko kwa siku moja tu ya saa ishirini na nne pamoja na sehemu za siku nyingine mbili.” (Ahoga 2006: 1046).

MASWALI YA MAJADILIANO

1. Je, tunawezaje kuwa na ufahamu mdogo au usio na kifani wa Mungu na asili yake?

2. “Tunamkimbia Mungu” kwa jinsi gani?

- “Je, umemkimbia Mungu” kwa jinsi gani, na Mungu alikufuatia kwa jinsi gani?

3. Je, unaweza kufikiria njia ambazo Mungu ametumia dhambi yako au dhambi ya wengine kuleta wema?

4. Yakobo alisema, “*imani pasipo matendo imekufa*” (Yak 2:17). Simulizi la Yona katika meli linaonyeshaje hilo?

- Ni nini maana ya Yona 1:4-16, hasa tunapokutana na kushirikiana na watu, hasa watu ambao “si kama sisi”?

5. Je, unaweza kufikiria mifano yoyote ulipojishughulisha sana na matatizo yako ya kibinafsi kiasi kwamba iliathiri mtazamo wako, imani yako, na jinsi ulivyotenda na wengine?

6. Unaweza kujibu kwa jinsi gani watu wanaotilia shaka ukweli wa Biblia kwa sababu hawaamini kwamba Yona angeweza kumezwa na samaki mkubwa na kuishi kwa siku tatu?

7. Mjadili Yesu na “ishara ya Yona” (Math 12:38-41; 16:1-4; Luka 11:29-32; ona Nyongeza 1).

- Ni kwa Namna gani kutumia na kuelewa kwa Yesu hadithi ya Yona kunaathiri uelewaji wako na uthamini wako wa hadithi ya Yona, ya Yesu, na ya Biblia kwa ujumla?

B. Yona 2

¹ Ndipo Yona akamwomba Bwana, Mungu wake, katika tumbo la yule samaki, ² Akasema, “Nalimlilia Bwana kwa sababu ya shida yangu, Naye akaniitikia; Katika tumbo la kuzimu naliomba, Nawe ukasikia sauti yangu. ³ Maana ulinitupa vilindini, Ndani ya moyo wa bahari; Gharika ya maji ikanizunguka pande zote; Mawimbi yako yote na gharika zako zote zimepita juu yangu. ⁴ Nami nikasema, Nimetupwa mbali na macho yako; Lakini nitatazama tena kukabili hekalu lako takatifu. ⁵ Maji yalinizunguka, hata nafsi ni mwangu; Vilindi vilinizunguka; Mwani ulikizinga kichwa changu; ⁶ Nalishuka hata pande za chini za milima; Hiyo nchi na mapingo yake yalinifunga hata milele; Lakini umeipandisha nafsi yangu kutoka shimoni, Ee Bwana, Mungu wangu, ⁷ Roho yangu ilipozimia ndani yangu, Nalimkumbuka Bwana; Maombi yangu yakakuwasilia, Katika hekalu lako takatifu. ⁸ Watu waangaliao mambo ya ubatili na uongo Hujitenga na rehema zao wenyewe; ⁹ Lakini mimi nitakutolea sadaka kwa sauti ya shukrani; Nitaziondoa nadhiri zangu. Wokovu hutoka kwa Bwana.”

¹⁰ Bwana akasema na yule samaki, naye akamtapika Yona pwani.

mst. 1-9: Maombi ya Yona akiwa katika samaki

Wengine wanaamini kwamba Yona alikufa baharini wakati mabaharia walipomtupa baharini na kisha Mungu akamfufua ndani ya samaki (Morris 2003: 75, 79).¹² Wengi wanashikilia kwamba, ingawa Yona alikuwa “katika hatua ya kufa” (mst. 5), hakufa kikweli. Mstari wa 2-9 ni maombi ya Yona kutoka kwenye tumbo la samaki. Yona 2:2-9 imeitwa zaburi (Schrader 1989: 646-47; Ellison 1985: 364).¹³ Ingawa sifa hiyo inaweza kuwa na shaka, sala ya Yona ina idadi kubwa ya manukuu kutoka au kufanana na nyingi za zaburi, ambayo haishangazi kutokana na ukweli kwamba Yona alikuwa nabii:

Yona	Zaburi
2:2	3:4; 18:6; 31:22b; 40:1-2; 120:1
2:3	88:6-7; 42:7
2:4a	31:22a; 88:5
2:4b	5:7; 138:2a
2:5	18:4-5; 69:1-2
2:6b	30:3; 49:15; 56:13; 103:4
2:7a	107:5; 142:3
2:8a	31:6
2:9a	50:14a; 69:30; 107:22
2:9b	22:25b; 50:14b
2:9c	3:8; 37:39

¹² Morris anachukua nafasi hii ili kwamba mawasiliano kati ya uzoefu wake na kifo na ufufuo wa Yesu iwe kamili (Morris 2003: 76).

¹³ Zaburi ni wimbo mtakatifu au wimbo au shairi takatifu linalokusudiwa kuimbwa.

Kuna mambo kadhaa ya sala ya Yona tunapaswa kuzingatia. Kwanza, Yona aliomba “*kutoka katika dhiki yangu*” (mst. 2). Kama ilivyo kwa kukimbia kutoka kwa Mungu na kutufuatilia kwa Mungu, kusali kutoka kwa taabu zetu ni jambo linalotupata sisi sote. Kufika mwisho wa uwezo wetu kunashinda akili zetu, kiburi chetu, vipaumbele vyetu, na kila kitu kingine katika maisha yetu. Mungu ni mwenye neema. Anatusikia na kutujibu. Ingawa tunaweza kumwacha, yeye hatutupi. Kama ilivyokuwa kwa Yona, kufika mwisho wetu mara nyingi ni matokeo ya kile ambacho Mungu amekuwa akifanya katika maisha yetu. Pia kama ilivyokuwa kwa Yona, nidhamu na matokeo ya dhambi zetu hutusaidia kutomkimbia Mungu tena.

Pili, ukweli kwamba Yona aliomba “*akiwa tumboni mwa samaki*” (mst. 1) inaonyesha kwamba Mungu yuko kila mahali (ona **Zab 139:7-10**). Hatuhitaji kwenda kwenye “chumba cha pekee cha sala,” “mlima wa maombi,” au “mahali patakatifu” ili Mungu awepo na kutusikiliza. Yesu alisema kwamba tunapaswa “*kuomba sikuzote na kutokata tamaa*” (**Luka 18:1**). Kumbuka kwamba Kristo yu ndani yetu kwa njia ya Roho Mtakatifu (**Yohana 14:17; Kol 1:27**) na “*hatatupungukia kamwe au kutuacha*” (**Ebr 13:5**). Kwa hiyo, popote tulipo ni “ardhi takatifu.”

Tatu, Stephen Schrader aonyesha ulinganifu kati ya sura ya kwanza na ya pili: “Kama vile katika sura ya 1 mabaharia wanavyopata shida baharini, wanasali kwa Yahwe, wanakombolewa kutoka katika dhoruba, na kisha kutoa dhabihu na kuweka nadhiri kwa Yahwe, hivyo katika sura ya 2 nabii ana shida baharini, anaomba kwa Yehova, anakombolewa kutoka kwenye kuzama, na kisha anaahidi kutoa dhabihu na kutimiza nadhiri zake kwa Bwana” (Schrader 1989: 646).

Nne, katika **mst. 3**, Yona anasema, “*Ulinitupa vilindini*.” Kumbuka kwamba katika **1:12** Yona alikuwa amewaambia mabaharia “*nichukueni na kunitupa baharini*,” na katika **1:15** walifanya hivyo. **Mstari wa 4** unatambua kwamba Mungu anamwadibisha Yona na kwamba kutotii kwake kumemtenga na ushirika na Mungu. **Mstari wa 6** unakubali kwamba Mungu ndiye aliyeko maisha ya Yona. Katika sala hiyo, Yona anakiri kwamba Mungu ndiye “mwenye kuanzisha” mambo ambayo yamempata. Hii ni kwa kuzingatia ukweli kwamba Biblia mara kwa mara inatoa *maelezo mawili* ya matukio: Mungu ni mwenye enzi na amepanga matukio yote (ambayo, kwa maana moja, ni maelezo kamili kwa matukio yote); lakini hiyo inaendana na haipunguzi kwa vyovyote wajibu wa watu kwa chaguzi wanazofanya na mambo wanayofanya, na ukuu wa Mungu na hatua yake haiwazuii wanadamu au “wakala wengine wa pili” kuwa wao kwa kweli ndio wafanya vitendo ili kutekeleza mpango wa Mungu (hiyo, kwa maana nyingine, pia ni maelezo kamili kwa matukio yote); Hili linajulikana kama fundisho la *upatanifu*, yaani, “ushirikiano wa uweza wa kimungu na nguvu zote zilizo chini yake, kulingana na sheria zilizowekwa hapo awali za utendaji wao, na kuwafanya kutenda na kutenda sawasawa kama wanavyofanya” (Berkhof 1949: 187). Fundisho hili ladokeza mambo mawili: “(1) Kwamba nguvu za asili hazifanyi kazi zenyewe, yaani, kwa uwezo wao wenyewe wa asili, bali kwamba Mungu anatenda kazi mara moja katika kila tendo la kiumbe. Hili lazima lidumishwe kinyume na msimamo wa uungu [yaani, maoni ya kwamba Mungu aliumba ulimwengu lakini kisha akauacha ufanye kazi wenyewe, bila kuhusika kwake]. (2) Kwamba sababu za pili ni za kweli, na hazipaswi kuchukuliwa tu kama nguvu ya utendaji ya Mungu. . . . Hili linapaswa kusisitizwa dhidi ya wazo la kuabudu Mungu kwamba Mungu ndiye wakala pekee anayefanya kazi ulimwenguni.” (Berkhof 1949: 187)¹⁴

Tano, **mst. 4** na **7** inarejelea “*hekalu lako takatifu*.” Rejea ya hekalu katika **mst. 4** inaweza kumaanisha hekalu la Yerusalemu. Hata hivyo, kwa kuwa Yona alikuwa nabii katika ufalme wa kaskazini wa Israeli na hekalu lilikuwa katika ufalme wa kusini wa Yuda, yamkini anarejelea uwepo wa Mungu mwenyewe, ambaye hekalu lake la kweli liko mbinguni (**1 Fal 8:39; Matendo 7:48-49; Ufu 4:1-4**). Hiyo inaonekana kuwa ndiyo maana ya kurejelea kwake hekalu katika **mst 7**. Katika **mst.7** Yona anasema kwamba, maisha yake yalipokuwa yanazimia, “*sala yangu ikakujia, ndani ya hekalu lako takatifu*.” Hata hivyo, jambo hilo lilipotukia, kwa kweli alikuwa ndani ya “*tumbo la Sheoli*” (katika tumbo la samaki),¹⁵ ambapo Mungu alimsikia na kumjibu (**mst. 2; katika mst. 6**, “shimo” hilo. ni sawa na Sheoli). Kuzimu palikuwa ni makao ya roho baada ya kufa (ona **Mwa 37:35; Ayub 7:9; Isa 38:10**). Kwa hiyo, kwa njia fulani, tumbo la samaki lilikuwa limekuwa kwa ajili ya hekalu la Yona, kwa kuwa huko ndiko alikokutana na Mungu. Hilo lapatana na **Zab 139:8** linalosema, “*Ningefanya kuzimu kitanda changu, wewe uko!*” (ona pia **Zab 49:15**).

Sita, katika **mst. 8** Yona anasema, “*Wale wanaoheshimu sanamu za ubatili huacha tumaini lao la upendo thabiti*” (ona, k.m., **Yer 2:13**). Neno linalotafsiriwa “*upendo thabiti*” ni neno la Kiebrania *hesed*. *Hesed* ni tendo la msingi la uhusiano la kujitolea kwa upendo, kwa kawaida kitendo cha hiari cha rehema isiyo ya kawaida au huruma (“zaidi ya wajibu”), kwa kawaida na mtu aliye katika nafasi yenye nguvu zaidi ambaye, kwa

¹⁴ Hili limejadiliwa kwa kina, pamoja na jedwali linaloorodhesha zaidi ya mifano 80 ya kibiblia ya fundisho la kupatana, katika Menn 2021: 108-32.

¹⁵ Neno “*tumbo la Kuzimu*” ni la kipekee kwa Yona na kuliunganisha na tumbo la samaki.

hivyo, angeweza kuchagua kufanya vinginevyo; zaidi ya theluthi mbili ya matumizi ya *hesed* katika AK ni matendo ya Mungu ya *hesed* kwa watu (ona Younger 2002: 393-96). Yona anasema kwamba wale wanaoweka tumaini lao katika sanamu za ubatili wanaacha *hesed* kutoka kwa Mungu ambayo inapatikana kwao. Hata hivyo, tafsiri nyinginezo husema, “Wale wanaoziheshimu sanamu za ubatili huacha uaminifu wao.” Kwa maneno mengine, wanaacha majukumu yao ya agano.¹⁶

Yona anatambua kuwa, unapokimbia *kutoka* kwa Mungu unakimbilia *kwenye* kitu fulani. Hata hivyo, unapofikia mwisho wako, unatambua kwamba kile ulichoacha kwa kukimbia kutoka kwa Mungu hakikufaa, kwa kuwa unachopata ni sanamu isiyo na thamani ambayo haiwezi kukupa umuhimu, usalama, maana, ulinzi, au wokovu. uliokuwa unautafuta. Kwa hivyo, unapofikia mwisho wako, hauombi kamwe kwa "sanamu za ubatili" ulizokuwa unakimbilia, lakini unaona kwamba zilikuwa ubatili, zisizo na thamani, na ubatili muda wote.

Yona mwenyewe ana uhusiano wa kejeli sana na maneno yake katika **mst. 8**. Daniel Timmer anaonyesha, “Kwa kuwa mabaharia wapagani ni mashuhuri katika muktadha wa awali na Waninawi katika muktadha uliofuata, ni vigumu kuona jinsi wale 'wanaoacha uaminifu wa agano unaowajia' unaweza kurejelea Waisraeli hapa” (Timmer 2008: 165). **Mstari wa 8-9** inamwonyesha Yona kuwa katika uhusiano mzuri na Mungu: **mst. 8** unazungumza juu ya “*wale wanaoheshimu sanamu za ubatili,*” ambapo mstari wa 9 unatofautisha watu kama hao na Yona mwenyewe (“*Lakini mimi kwa sauti ya shukrani nitatoa dhahibu kwako*”). Muktadha uliotangulia na unaofuata wa kitabu hicho yaonyesha kwamba taswira ya Yona ya hali ya uhusiano wake na Mungu si ya kweli hata kidogo—hata baada ya Mungu kumwokoia kutoka kwa kuzama! Kutotii kwake agizo la Mungu ndio kiini cha ibada ya sanamu (ona **1 Sam 15:23**). Hata ndani ya tumbo la samaki, ingawa sala ya Yona inaonyesha kwamba alipata uelewaji fulani wa dhambi yake mwenyewe, asili ya Mungu, na mapenzi ya Mungu, uelewaji wake na mtazamo wake haujakamilika. Anaomba sala ya shukrani kwa ajili ya kuokolewa kutoka kwenye kuzama, na baada ya kutapikwa kwenye nchi kavu, anamtii Bwana, anakwenda Ninawi, na kupiga kelele dhidi yake. Hata hivyo, **mst. 8-9** inadhihirisha kiwango kinachoendelea cha ubinafsi, kama si unafiki, ndani ya Yona. Amanada Benckhuysen anabainisha, “Yona hajabadili mawazo yake kuhusu kile anachotaka, na kwa hakika hajaweka mapenzi yake mwenyewe kwa Mungu. Mabadilishano kati ya Yona na Mungu katika sura ya 4 yanadhihirisha hili kama yanavyofanya maelezo ya msimulizi katika 4:5 kwamba Yona anakwenda mashariki mwa mji kusubiri na kuona kitakachotokea. Mstari huu una mantiki ikiwa tu Yona anaamini kwamba bado kuna uwezekano kwamba Mungu atabadilisha mawazo yake (tena) na kuharibu jiji. Badala yake, Mungu anatafuta kubadili mawazo ya Yona.” (Benckhuysen 2012: 29)

Ni mabaharia na Waninawi ambao wanaonyesha *hesed*, uaminifu, toba, na imani katika Yehova, si Yona. Mungu anaonyesha kwamba anatumia neema yake kwa Yona, kwa mabaharia, na kwa Waninawi, popote anapotaka na kwa yeyote amtakaye, ama kwa Mwisraeli asiyetii (aliyeacha upendo wake thabiti, uaminifu, majukumu ya agano, na *hesed* kwa wengine) au kwa watu wa mataifa mengine. Kwa hivyo, ingawa usoni mwake tamko la **mst. 8** linaonekana kuwa halisi, kwa hakika lina vikwazo sana kwa vile ni maelezo ya *hesed* ya Mungu. Neema ambayo Mungu alimwonyesha Yona akiwa ndani ya tumbo la samaki ingepaswa kudhihirisha kwake kwamba neema ya Mungu inaenea zaidi ya mipaka ya Israeli, na ingepaswa kusaidia kubadilisha mawazo ya Yona kuhusu kile ambacho Mungu angefanya na Waninawi—kwa kuwa ukuu wa neema ya Mungu ulimwenguni kote, bila kujali utiifu wake usio kamili na utiifu kwa mapenzi ya Mungu, ulikuwa muhimu kuokoa maisha ya Yona mwenyewe!

Mwishowe, **mst. 9** unamalizia kwa usemi wa kihistoria, “*Wokovu una Bwana.*” Neno “wokovu” linaweza kurejelea usaidizi wa Mungu au ukombozi kwa maana ya muda au wokovu katika maana ya mwisho. Ujumbe katika *Gospel Transformation Study Bible* (ESV) unaeleza, “Kuingilia kati kwa njia kubwa kwa Mungu katika maisha ya Yona kumejaa tumaini—si kwa wale wanaomtafuta Mungu tu, bali pia wale ambao, kama Yona, wameamua kumfungia nje. Watu wengi wanaamini kwamba Mungu hufungua mlango wa wokovu na kisha kusimama nyuma, akituachia sisi wenyewe kuamua kama tunataka kuingia. Lakini ikiwa Mungu alifanya wokovu uwezekane kisha akarudi nyuma, akikataa kuingilia uchaguzi wetu, basi maisha yote. ya waumini yangekuwa juu yetu - kuamini kwetu, kutumikia kwetu, kufuata kwetu, na chaguzi zetu za kuishi maisha mazuri. Katika kisa cha Yona, aliyefungwa ndani ya tumbo la nyangumi, Mungu alikuwa akimdai mtu ambaye hakuwa na uwezo kabisa wa kufanya kazi yoyote ya ukombozi ili kufidia dhambi yake. Mungu hakuwa akimtegemea Yona kumwokoia Yona. Ikiwa umemwamini Mungu kwa wokovu, amefanya zaidi ya kufanya wokovu uwezekane; kweli *amekuokoa.*” (*Gospel Transformation* 2018: 1357n.2:9; ona pia **Efe 2:1, 8-9**)

¹⁶ Michael Barré anatafsiri hili kama “wale wanaoshikilia mazoea ya kukosa imani, wanaoacha/kupuuza uaminifu wao wa agano” (Barré 1991: 241).

mst. 10: samaki anamtapika Yona kwenye nchi kavu

Hapa tunaona mfano mwingine wa ukweli kwamba Mungu ndiye anayesimamia na anaendesha ile simulizi. “*Bwana akanena na yule samaki*” (**mst. 10**), jambo ambalo lilimfanya amtapike Yona kwenye nchi kavu. Kama vile matendo ya mabaharia yalivyotofautiana na Yona, ndivyo ilivyo kwa samaki: mara moja alifanya kile ambacho Mungu aliamuru mara tu alipojua mapenzi ya Mungu (ona **Isa 1:2-3**). Yamkini samaki huyo alimtapika Yafa mahali fulani kwenye ufuo wa Palestina, lakini maandishi hayatuelezi ni wapi. Kama angewekwa karibu na Yafa, ambako alianza safari yake ya kwenda Tarshishi, angekuwa umbali wa zaidi ya maili 600 (kilometa 1000) kutoka Ninawi. Hata kutoka sehemu ya karibu zaidi ya Bahari ya Mediterania hadi Ninawi, bado angekuwa na maili mia chache za kuvuka.

Kipindi hiki kinaendelea na uhusiano wa mfano kati ya Yona na Yesu. Craig Blomberg anaonyesha kwamba, kuhusiana na “ishara ya Yona” ambayo Yesu anairejelea katika **Math 12:39-40**, “ishara ambayo Yesu anayo akilini si kusulubishwa kwa mtu binafsi, bali ni ufufuo. Kama vile wakati wa Yona ndani ya samaki ungekuwa hauna maana kama hangetemwa ufuoni ili kuendelea na huduma yake aliyoiweka ya kuhubiri toba kwa Ninawi, vivyo hivyo kusulubishwa sio ishara ya hakika ya Yesu alikuwa nani, kwa wokovu wake uliofuata. kifo ndicho kilithibitisha huduma yake na kuwezesha misheni yake kwenda mbele.” (Blomberg 2007: 45)

Umuhimu wa ufufuo wa Yesu unaonyeshwa na mtume Paulo katika **1 Kor 15:14, 17**, “*Ikiwa Kristo hakufufuka, basi kuhubiri kwetu ni bure, na imani yenu ni bure. . . Na ikiwa Kristo hakufufuka, imani yenu ni bure, na mngali katika dhambi zenu.*” Yesu mwenyewe alitabiri mara kwa mara ufufuo wake na kusema hiyo ingekuwa ishara ya yeye kuwa ni nani (ona **Math 16:21-23; 17:22-23; Marko 8:27-33; 10:32-34; Luka 9:18-22; Yohana 2:18-22**). Kwa hiyo, ufufuo, hatimaye si suala la falsafa au hata theolojia, lakini ukweli wa kihistoria: ama Yesu alifufuka kutoka kaburini au hakufufuka. Utambulisho wa Yesu na ukweli wa injili hatimaye hutegemea ukweli huo (ona **Rum 1:1-4**). Wakristo wote wanahitaji kuwa na msingi mzuri katika sababu kwa nini tunajua kwamba Yesu alifufuka kimwili kutoka kaburini na yuko hai leo.¹⁷

MASWALI YA MAJADILIANO

1. Je, wewe, au unajua wengine ambao wamesali kwa Mungu “*kutoka katika taabu yako*”? Ikiwa ndivyo, matokeo yalikuwa nini?
2. Watu wengi hufikiri kwamba wanahitaji kwenda kwenye “chumba cha maombi,” “mlima wa maombi,” au “mahali patakatifu” ili Mungu awepeo na kutusikiliza. Unafikiri ni kwa nini hali iko hivi? Yona anatufundisha nini kuhusu wazo hilo?
3. Umefuataje “sanamu za ubatili,” nazo zilikufanyia nini?
4. Je, Mungu amewahi kukuleta hadi mwisho wako na kufichua kwamba ulikuwa ukifuata “sanamu za ubatili”?
  - Je, unaweza kujadili hali na kufichua ni maarifa gani uliyokuwa nayo kutokana na tukio hilo?
5. Ni kwa jinsi gani kukimbiza “sanamu za ubatili” kunakufanya uache au upuuze hesed yako mwenyewe au uaminifu kwa wengine?
6. Jadili asili na kiwango cha neema ya Mungu, hasa katika uhusiano na watu (kama Yona) chini ya utii kamili na utiifu kwa mapenzi ya Mungu.
  - Je, asili na kiwango cha neema ya Mungu hata kwa watu, kama Yona, ambao kwa kiasi kikubwa bado wana ubinafsi, kama si unafiki, vinasababisha ubinafsi wao na unafiki? Kwa nini au kwa nini si hivyo?
  - Ikiwa asili na kiwango cha neema ya Mungu kinasamehe ubinafsi wetu na unafiki, basi kwa nini tujaribu kubadilisha mambo hayo?
  - Ikiwa asili na kiwango cha neema ya Mungu haikubali udhuru wa ubinafsi wetu na unafiki, basi tunapaswa kufanya nini kuhusu mambo hayo, na kwa nini?

---

¹⁷ Sababu za kweli na za kihistoria kwa nini tunajua—bila shaka yoyote—kwamba Yesu alifufuka kutoka kaburini zinajadiliwa katika Menn 2020: 30-40.

7. Ni nini kinapaswa tujifunze kutoka kwa asili na kiwango cha neema ya Mungu kwa mitazamo na matendo yetu wenyewe kwa wengine?

8. Ni nini maana ya ukweli wa kwamba Mungu “hafungui mlango” wa wokovu tu bali anatuachia sisi wenyewe kuchagua kuingia au kutoingia kupitia mlango huo?

- Uhakika wa kwamba Mungu ndiye wa kwanza katika wokovu unatupaje tumaini, faraja, na uhakikisho?

9. Jadili umuhumu wa ufufuo wa Yesu Kristo na sababu kwa nini tunaweza kujua kwamba Yesu alifufuka kimwili kutoka kaburini.

C. Yona 3

¹ *Neno la Bwana likamjia Yona mara ya pili, kusema,* ² *“Ondoka, uende Ninawi, mji ule mkubwa; ukaihubiri habari nitakayokuamuru.”* ³ *Basi Yona akaondoka, akaenda Ninawi, kama Bwana alivyonena. Basi Ninawi ulikuwa mji mkubwa mno, ukubwa wake mwendo wa siku tatu.* ⁴ *Yona akaanza kuingia mji mwendo wa siku moja, akapaza sauti yake, akasema, “Baada ya siku arobaini Ninawi utaangamizwa.”* ⁵ *Basi watu wa Ninawi wakamsadiki Mungu; wakatangaza kufunga, wakajivika nguo za magunia, tangu yeye aliye mkubwa hata aliye mdogo.*

⁶ *Habari ikamfikia mfalme wa Ninawi, naye akaondoka katika kiti chake cha enzi, akavua vazi lake, akajivika nguo za magunia, na kuketi katika majivu.* ⁷ *Naye akapiga mbiu, akatangaza habari katika mji wa Ninawi, “Kwa amri ya mfalme na wakuu wake; kusema, Mwanadamu asionje kitu, wala mnyama wala makundi ya ng'ombe, wala makundi ya kondoo; wasile, wala wasinywe maji;”* ⁸ *bali na wafunikwe nguo za magunia, mwanadamu na mnyama pia, nao wakamililie Mungu kwa nguvu, naam, na wageuke, kila mtu akaache njia yake mbaya, na udhalimu ulio mikononi mwake.* ⁹ *Ni nani ajuaye kwamba Mungu hatageuka na kughairi, na kuiacha hasira yake kali, ili msiangamizwe?”*

¹⁰ *Mungu akaona matendo yao, ya kuwa wameiacha njia yao mbaya. Basi Mungu akalighairi neno lile baya, ambalo alisema atawatenda; asilitende.*

mst. 1-10: Muundo

Katika sehemu ya **I.B. Muundo na muhtasari**, hapo juu, tuliangalia miundo iliyopendekezwa ya kitabu kizima, **sura ya 3-4**, na **sura ya 3**. Kuna njia nyingine ambazo mtu anaweza kuelezea muundo wa sura ya 3. Mojawapo ya haya ni muundo sambamba kulingana na “wito na majibu” ndani ya sura:

A. Wito—Wito wa Mungu kwa Yona (3:1-2)

- (1) “Ondoka uende Ninawi” (3:2a)
- (2) “Ukaihubiri habari nitakayokuamuru” (3:2b)

B. Jibu—Jibu la Yona kwa Mungu [Yona akaenda Ninawi] (3:3a)

C. Kiingilio (sababu ya kuitwa)—Ninawi ilikuwa “kuu kwa Mungu” (3:3b)

A.’ Wito—Wito wa Yona kwenda Ninawi [ambao pia unajumuisha mwitikio wake kwa sehemu ya pili ya mwito wa Mungu kwake] (3:4)

B.’ Mwitikio—Mwitikio wa Ninawi kwa Yona [ambao unajumuisha wito wake kwa Mungu] (3:5-9)

- (1) Mwitikio wa watu kwa Yona (3:5)
- (2) Mwitikio wa mfalme kwa Yona (3:6)
- (3) Amri [ambayo inajumuisha itikio “rasmi” la Ninawi kwa Yona na mwito wake kwa] (3:7-9)

C.’ Kiingilio (sababu ya wito)—“Mungu anaweza kughairi nasi tusiangamie” (3:9)

A.’ Azimio—Mungu anaghairi madhara aliyosema atayafanya (3:10)¹⁸

¹⁸ Amri ya 3:7-9, ingawa inawakilisha “itikio” na “wito,” haionyeshwi kama mwanzo wa mfuatano wa “wito” mpya (yaani, A.’) kwa sababu, tofauti na A. na A.’ (ambazo ni hotuba za mwigizaji mmoja kwa mwingine), inaelekezwa na mfalme kwa Waninawi (si kwa Mungu), na ni sehemu rasmi ya “itikio” la Ninawi kwa ujumbe wa Yona. “Azimio” linaonyeshwa kama A.’ badala ya kama D. kwa sababu, ingawa kwa jina ni jibu kwa Ninawi, kipindi kizima kimekuwa mambo mengi kuhusu Yona (na kuhusu Mungu mwenyewe) kama vile kuhusu Ninawi.

Muundo huu unategemea mabadiliko katika “mandhari” ya sura (maeneo ya msingi, waigizaji, na vitendo) na unaonyesha mwingiliano tata kati ya watendaji wakuu watatu katika sura (Mungu, Yona, na Waninawi). Hili linaonyesha tena ugumu, ugumu, na uchangamano wa kitabu hiki. Ni zaidi ya “hadithi ya samaki” tu.

mst. 1-4: Utume wa Yona na tangazo lake

Yona ni nabii pekee ambaye ilibidi apewe agizo lile lile mara mbili. Andiko hilo halionyeshi ni muda gani ulipita, baada ya Yona kutapikwa na samaki mkubwa, kabla Mungu hajamwita Yona tena. Bila kujali hilo, ni kielelezo cha huruma ya Mungu. Yona anaikubali huruma ya Mungu katika **4:2**, lakini kamwe hajitambui kuwa mtu wa huruma hiyo. Kama tulivyoona hapo awali, hii ndivyo ilivyo pia kwetu. The *Gospel Transformation Study Bible* inasema, “Mungu hatupi fursa moja tu ya kuitikia wito wake kwa uaminifu. Yeye ni Mungu wa nafasi ya pili. Mungu kamwe hatatukatia tamaa na kutuacha. Neema ya Mungu ilimwongoza Yona sio tu kutubu bali kwa huduma yenye manufaa. Pamoja na msamaha ulikuja urejesho. Uzoefu wa Yona wa rehema ya Mungu ukawa msingi wa huduma yake katika Ninawi.” (*Gospel Transformation* 2018: 1357n.3:1-2).¹⁹ Hata hivyo, kama vile ilivyokuwa kwa nahodha wa meli “labda” (**1:6**) na “nani ajuaye” kwa mfalme? (**3:9**), hatuwezi kudharau neema ya Bwana au kumtia majaribuni (ona **Kum 6:16; Math 4:7; Rum 2:4**). Kuna mifano mingi ya kibiblia ambapo mtu hakupata “nafasi ya pili” (ona, kwa mfano, **Hes 20:8-12**, Musa; **1 Sam 15:1-29**, Sauli; **Matendo 5:1-11**, Anania na Safira).

Ingawa katika **3:2** ESV inarudia tafsiri ya **1:2** (“piga kelele dhidi yake [mji]”), kwa hakika kuna tofauti ndogo katika maneno kati ya tume hizo mbili: katika **1:2** Yona alipaswa kutangaza “dhidi ya” jiji; katika **3:2** anapaswa kutangaza “kwa” hilo.²⁰ Huku si tu uingizwaji wa viambishi huakisi tofauti katika *dutu*: ni “ujumbe” badala ya “hati ya kifo” (Sasson 1990: 72-75). Hilo linathibitishwa na ukweli kwamba sababu ya wito wa Mungu unaotolewa katika **1:2** (“maana uovu wao umefika mbele yangu”) haurudiwi tena katika **sura ya 3**. Pia inapendekezwa na maneno ya ujumbe wenyewe, kama itakavyokuwa. ijadiliwe hapa chini. Kile ambacho Mungu anamwambia Yona afanye ni “kutangaza tangazo ninalokuambia.” Hilo linapendekeza kwamba ni sasa tu Yona anapokea kiini cha ujumbe, ambao anapaswa kusema “hasa” kama alivyoelekezwa (Wolff 1986: 127, 139).

Mengi yameandikwa kuhusu **3:3b** (“safari ya siku tatu”). Masuala hayo yanajumuisha iwapo “safari ya siku tatu”: (A) inarejelea ukubwa wa Ninawi (na, ikiwa ndivyo, kwa kipenyo au mzingo wake, au mzingo wa wilaya ya kiutawala inayodhibitiwa na Ninawi, yaani, “Ninawi Kubwa Zaidi”); (B) ni mbalagha; au (C) inarejelea urefu wa wakati uliohitajika kwa Yona kutangaza ujumbe wake. Kwa kuwa ushahidi wa kiakiolojia unaonyesha kwamba Ninawi halisi ilikuwa na mzingo wa maili 8 tu, wale wanaokubali historia ya Yona wanaelekea kuchukua “wilaya ya utawala” (ilivyokuwa na mduara wa maili 60) na/au “urefu wa kutembelea” nafasi (ona Brewer 1912: 50 (kipenyo); Allen 1976: 221 (kipenyo); Keil 1977: 404-06 (mduara); Wolff 1986: 147-48 (hyperbole); Stuart 1987: 487-88 (urefu wa ziara); Donald Wiseman 1979: 35-39 (urefu wa ziara); Schrader 1989: 648 (urefu wa kutembelea).

Kimuundo, **3:3b** iko “kwenye mabano tukiachana na swala kuhusu Ninawi kuwa mji [mkubwa] unaohitaji safari ya siku tatu” (Lubeck 1988: 42). Hili linapendekeza kwamba msisitizo wa msingi hauko kwenye ukubwa wa kimwili wa Ninawi, bali nia ya Mungu kwa kile anachofanya, na mtazamo wake dhidi ya Yona, kwa sababu: (1) Ingawa *amri* ya Mungu kwa Yona kutoka **1:2a** imerudiwa, *sababu*. aliyotoa katika **1:2b** siyo na, kama ilivyoonyeshwa hapo awali, Yona sasa anapaswa kutangaza “kwa” jiji, si “dhidi” yake. (2) “Kwa vile tumejua tangu mwanzo kwamba Ninawi ulikuwa jiji kubwa, habari mpya inayotolewa na kifungu hiki ni kwamba ukuu wake unaelekezwa kwa Mungu, na kuweka msingi wa huruma ya Mungu iliyofuata kuelekea hilo” (Lubeck 1986: 214). Hiyo inaonyesha kwamba Ninawi ilikuwa muhimu kwa Mungu, lakini *si* kwa Yona (Lubeck 1988: 42n.24).

Mstari wa 4 una maneno pekee ya kinabii ya Yona. Tofauti na maneno mengi ya kinabii ya manabii wengine, Yona hatangulii taarifa yake kwa kusema “asema Bwana” au hata kwa kumtaja Mungu. Juu ya uso wake, ujumbe wa Yona, “*Bado siku arobaini Ninawi utaangamizwa!*” inaonekana kuwa ngumu na hairuhusu ubaguzi. Nambari ya 40 mara nyingi inatumiwa katika Biblia kuhusiana na hukumu au majaribio (ona **Mwa 7:12, 17; Kum 8:2-5; 25:3; Math 4:2**). Neno lile lile la “kupindua” linatumika kwa “kupindua” kwa Sodoma na Gomora kwenye **Mwa 19:25**. Hilo bila shaka ndilo lingependekezwa kwa Waninawi (na kile Yona angetamani). Hata hivyo, neno hilo lina utata—ni badiliko la kitenzi linaloonyesha hali inayoendelea

¹⁹ Kauli hii ya *Gospel Transformation Study Bible* si sahihi kabisa. Lubeck aonelea, “Mabaharia ‘wanatubu’, Waninawi wanatubu, na hata Mungu anatubu. Kuna mtu amekosekana hapa. Tena Yona ni mtu asiye wa kawaida— Yona kamwe si mtu wa ‘kutubu’, jambo ambalo humuweka katika maji moto katika kitabu chote” (Lubeck 1986: 134). Kwa zaidi juu ya hili, hasa juu ya “toba” ya Mungu, ona mjadala hapa chini kuhusu **mst. 10**.

²⁰ Tafsiri nyingi hutambua na kutafsiri hili kwa usahihi.

“kinachoweza kueleweka kama tendo hiari na vilevile pasipo kuonyesha hisia, yaani, ‘atajipindua *mwenyewe*’ (‘atatubu’) na vilevile ‘atapinduliwa’ (‘ataangamizwa’)” (Bruckner 2004: 91n.5; ona pia Lubeck 1988: 44-45; Ben Zvi 2009: 13). Kama vile zile siku 40 zilivyotoa fursa ya kutubu, maneno hayo yaliruhusu uwezekano wa kwamba Mungu angeamua kuacha kuliharibu jiji hilo, huku angali akitimiza neno lake. Kimsingi, ujumbe wa Mungu ni kwamba “*nitamrehemu yeye nitakayemrehemu, nami nitamhurumia yeye nitakayemhurumia*” (**Rum 9:15**, tukiinukuu **Kut 33:19**, muktadha ambao ulitokana na neno la Mungu. kwa kuchagua kutowaangamiza Waisraeli jangwani kwa sababu ya kuabudu ndama wa dhahabu). Kifungu hiki kinapanua kanuni ya **Kut 33:19** kujumuisha wapagani wa Mataifa, hivyo kutazamia ufunuo kamili wa Agano Jipya wa asili ya Mungu. Hilo laudhi hisia ya Yona ya haki na chuki yake dhidi ya Waashuri. Hata hivyo, ikiwa Mungu ataghairi hukumu yake iliyotangazwa inategemea tu chaguo lake kuu: Waninawi wanatambua kwamba matendo yao ya toba hayahakikishi kwamba wataokolewa. Sisi pia tunachangamoto ya kujua jinsi Mungu alivyo, enzi yake kuu inadokeza nini, na maana ya neema yake hasa.

Tunahitaji kuelewa asili ya unabii wa Biblia. Unabii wa kibiblia wa AK ulipendelewa na mambo ya sasa kama na yajayo. Manabii kimsingi walikuwa na ujumbe na huduma mbili: (1) Walionya watu juu ya matokeo ya kutotii njia za Bwana kwa *maneno ya hukumu*; na (2) Waliwaita watu warudi kwenye uaminifu kwa *maneno ya wokovu*. (VanGemeren 1990: 78-79) Ujumbe wao kimsingi ulikuwa, “Ukifanya hivi, hukumu itakuja; ukimfuata Bwana, baraka zitakuja.” Kwa hivyo, unabii mwingi wa Agano la Kale ulikuwa wa “masharti” juu ya toba na tabia ya watu, hata wakati unabii ulionekana kutokuwa na masharti. Wakati mwingine hali ya masharti ya unabii inasemwa wazi: k.m., **Yer 18:7-8; 38:17-18; 42:7-17; Matendo 27:21-44; Rum 11:17-24**. Wakati mwingine unabii hauna masharti juu ya uso wake, lakini tabia ya Mungu na majibu ya watu hutoa masharti ambayo hayajaelezewa kwa unabii: k.m., **Kut 32:9-14; 1 Wafalme 20:26-42; 21:17-29; Isa 38:1-5; Yona 3:1-4:2**. Vitendo vinavyochukuliwa kuitikia unabii vinaweza kuahirisha au kuharakisha utimizo wake (**2 Fal 22:14-20; Hab 2:2-3; 2 Pet 3:8-12**). Katika **1 Sam 23:10-14** Daudi aliepuka kabisa matokeo ambayo Mungu alikuwa amemfunulia kwa kuchukua hatua ya busara. Akiwa nabii, Yona angeyajua haya yote, ambayo yanachangia kauli yake kwa Mungu katika **4:2**, “*Ee Bwana, sivyo nilivyosema nilipokuwa katika nchi yangu? Ndiyo maana nilifanya haraka kukimbilia Tarshishi; kwa maana nalijua ya kuwa wewe u Mungu mwenye neema, umejaa huruma, si mwepesi wa hasira, u mwingi wa rehema, mwenye kughairi mabaya.*”

mst. 5-9: mwitikio wa Waninawi

Tofauti kati ya mwitikio wa Waninawi wapagani kwa neno la Bwana, ikilinganishwa na ule ya Yona, imeonyeshwa katika sehemu hii. Ingawa Yona hakuwa hata amentaja Mungu, watu walitambua wazi sauti ya Mungu na, katika **3:5**, “*walimwamini Mungu.*” Maneno ya Kiebrania yanatumia kihusishi *b^e* kuwa badala ya *l^e*. Kwa ujumla, tofauti ni kati ya “kuamini *kwamba* jambo fulani ni kweli [yaani, kukubali ripoti kuwa ya kweli]” (*l^e*) na “kuamini *katika* mtu fulani” (*b^e*) (VanGemeren, ed. 1997: 431; NASB inatafsiri kifungu cha maneno kwa usahihi. kama “*mwamini Mungu*”). *Elohim*, sio YHWH, inatumika kurejelea Mungu katika sehemu hii yote (na katika **3:10**). Hii inaonyesha kwamba Waninawi walikuwa wakiitikia kwa usahihi tabia ya Mungu, chini ya ujuzi mdogo waliokuwa nao juu yake. “Inakaribia kana kwamba msimulizi alitaka kusema: Sijapata imani kama hiyo katika Israeli” (Jepsen 1974: 305). Nguo za magunia zilivaliwa kwa kawaida mtu alipokuwa katika maombolezo; ilionyesha unyenyekevu, yaani, kwamba watu walikuwa wakijinyenyekeza mbele ya Mungu (Ellison 1985: 382; ona **Est 4:3**). Kufunga kwa watu kulionyesha jambo lile lile. Kwa maneno mengine, matendo yao yalikuwa yakionyesha ukweli wa imani yao.

Mwitikio wa mfalme katika **3:6** vile vile unaonyesha uaminifu wake na unahusisha uchezaji wa maneno wenye nguvu. Maneno ya Kiebrania yaonyesha kwamba mfalme ‘aliguswa’ sana au ‘aliguswa’ sana na neno kutoka kwa “Mungu” (**3:9-10**), naye alitenda kwa njia ya kielelezo kizuri (tofauti na Yona). Kuvua vazi lake ni “neno lenye nguvu kwa ajili ya ‘kuweka mbali,’ na linatumika hasa kwa mambo ambayo ni machukizo kwa Yahwe” (Wolff 1986: 151). Vivyo hivyo, kujifunika kwake kwa gunia kunatumia neno adimu zaidi la “funika, jificha” badala ya neno la kawaida zaidi la “kuvaa” (Wolff 1986: 151). Ni wazi matukio yalikwenda haraka. Matendo ya watu pengine yalikuwa ya hiari; amri ya **3:7-8** ilitoa kibali rasmi kwa kile ambacho watu tayari walikuwa wakifanya: **mst. 7** huorodhesha vitendo vilivyopigwa marufuku na **mst. 8** orodha zinazohitajika. Kwa hakika, Waninawi wanaomba kama mabaharia (neno hilohilo linatumika katika **1:14** na **3:8**). Zaidi ya hayo, “katika vikundi vyote viwili viongozi huchukua hatua (1:6 na 3:6f.). Lakini juu ya yote *kusudi* katika vifungu vyote viwili ni sawa: ‘ili tusiangamie’ (1:6 [14]; 3:9)” (Wolff: 145, 147, 150). Kisarufi, “kutoa tangazo” kwa mfalme (**3:7**) kunatokana na mzizi uleule wa mabaharia “kupaza sauti” (**1:5**). Kuna hata mfano wa kihistoria wa kujumuisha wanyama katika mazingira kama hayo (ona Ellison 1985: 383).

Mstari wa 9 unaonyesha uhuru wa Mungu wa kutenda apendavyo na neema ya Mungu ambayo inaweza kutumainiwa lakini kamwe isidhaniwe. “*Nani anajua?*” ya **3:9** ni sawa na nahodha wa meli “labda”

(1:6), na hutokea katika sehemu nyingine mbili tu—**2 Sam 12:22** (kuhusu kufunga kwa Daudi kwa ajili ya mtoto wake mchanga) na **Yoeli 2:14** (watu wakifunga). wakati wa tauni ya nzige). Swali hilo “linaonyesha suala la kitheolojia ambalo sura inahusu: dharura na ukuu wa kimungu. . . Mungu peke yake ndiye aliyejua jibu la swali ‘nani ajuaye?’” (Stuart 1987: 495) Mfalme pia anatomia neno *HaElohim* (‘Mungu’), ambalo linakubali kwamba Yehova ndiye Mungu wa kweli.

mst. 10: Jibu la Mungu kwa Waninawi

Katika **mst. 10**, Mungu anaona hatua ya watu ya “*jinsi walivyogeuka kutoka katika njia yao mbaya*” na kughairi kuwaangamiza. Hiyo inachukua lugha ya mstari wa **8b**. Inaonyesha kwamba jibu la Mungu lililingana na tumaini la watu na linaonyesha uhalali wa imani ya watu kwa Mungu. Kejeli inayoendelea ya kitabu hiki ni suala la kujua mapenzi ya Mungu, lakini kutomtii. Yona alikuwa na alijua neno la Mungu, lakini hakukubali au kulitii; mwishowe, “aliitii” bila kupenda. Waninawi (kama mabaharia) walikuwa na taarifa tu ya kile ambacho Mungu alihitaji, hata hivyo walitenda kikamilifu kulingana na kile walichojua. Kama tutakavyoona katika **sura ya 4**, mtu pekee katika kitabu hicho ambaye *hatubu* na “kuiacha njia yake mbaya” ni Yona mwenyewe. Kuna somo kwa waumini katika hili. Huenda tukakosa baraka za Mungu kwa kutotii kwetu na kwa kujaribu kumwekea Mungu mipaka: “Ikawa Yona alipokuwa akisali kwa hamu sana ili apate wokovu wake, mabaharia walikuwa wameonja upendo wa Mungu kwa muda wa siku tatu. Vivyo hivyo, watu wa Ninawi, ambao walitubu kwa ajili ya dhambi zao, walifurahi kwamba hukumu inayokuja haikuwa imefika; wakati huo huo Yona alikuwa mtu mwenye huzuni.” (VanGemeren 1990: 149)

Sehemu ya mwisho ya amri ya mfalme (**mst. 8b-9**) na jibu la Mungu (**mst. 10**) inahusisha uchezaji wa maneno tata, ambao haukuonyeshwa kabisa na tafsiri. Hilo linakuwa wazi zaidi tunapoingiza maneno ya Kiebrania kwenye dokezo kuu: “^{8b} na kila mtu ageuke [*sub*] na kuiacha njia yake mbaya [*rag*] na udhalimu uliyo mikononi mwake. ⁹ Ni nani ajuaye kwamba Mungu hatageuka [*sub*] na kughairi [*naham*] na kuiacha [*sub*] hasira yake kali, ili msiangamizwe. ¹⁰ Mungu akaona matendo yao, ya kuwa wameiacha [*sub*] njia yao mbaya [*rag*]. Basi Mungu akaghairi [*naham*] neno lile [*rag*, “baya”], ambalo alisema atawatenda; asilitende.” Kwa kawaida, *naham* inatafsiriwa kama “tubu,” na tafsiri nyingi za **mst. 9-10** zina neno tubu badala ya kughairi tendo la Mungu. Hata hivyo, kama James Bruckner anavyosema, “Maana ya msingi ya neno la Kiebrania [*naham*] ni ‘kuwa na huruma’ au ‘kuhisi huzuni.’ Watu wanapohuzunika, mara nyingi muktadha wa dhambi hutaka tafsiri hiyo ‘tubu’. Neno la kawaida la kutubu (*sub*) limetumika pia katika andiko hili [**3:10**], lakini linabeba maana ya ‘kugeuka,’ kama katika kubadilisha njia yako ya kuishi. *Naham* ni ‘toba’ katika hisia ya ndani ya huzuni. Hata hivyo, *Mungu* anapohuzunika, neno hilo haliwezi kumaanisha ‘kutubu’ kwa kuwa Mungu hatendi dhambi. Badala yake, inaonyesha huzuni ya Mungu kwa matokeo ambayo watu wanapaswa kukabiliana nayo kama tokeo la asili la dhambi yao na haki yake katika utaratibu wa ulimwengu. ‘Huzuni’ hii inaonyeshwa katika ‘huruma.’” (Bruckner 2004: 94-95) Utimilifu wa kivitendo wa “huzuni” au “huruma” ya Mungu ni kwamba anajitenga na hatua yake iliyotangazwa hapo awali.

Kinachovutia ni kwamba ule muunganiko wa tumaini kwamba Mungu anaweza “kugeuka” (*sub*) kutoka kwenye “hasira kali” na kughairi (*naham*) kutokana na maafa aliyotishia, unapatikana tu katika **3:9** na katika **Kut 32:12** (ambapo Musa alisihi kwamba Mungu “*geuka katika hasira yako kali, ughairi uovu huo*” na asiwaangamize watu wake jangwani). Kughairi kwa Mungu kutokana na madhara yaliyotishwa katika **3:10b** (“*Mungu akalighairi [naham] neno lile baya [rag] ambalo alisema atawatendea*”) ni marudio ya karibu ya neno moja ya kughairi kwake katika **Kut 32:14** (“*Na. Bwana akaughairi [naham] ule uovu [rag] aliosema ya kwamba atawatenda watu wake*”). Hii inadhihirisha kwamba tabia ya Mungu, kama alivyojieleza katika **Kut 34:6-7**, “*Bwana, Bwana, Mungu mwingi wa huruma, mwenye fadhili, si mwepesi wa hasira, mwingi wa rehema na kweli; 7 mwenye kuwaonea huruma watu elfu elfu, mwenye kusamehe uovu na makosa na dhambi; wala si mwenye kumhesabia mtu mwovu kuwa hana hatia.*” Tabia yake haikomei katika kushughulika kwake na Israeli (kama Yona alivyodhania na kwa hakika alitaka iwe hivyo) bali inahusu watu wote, mataifa, na mataifa kila mahali.

Mstari wa 10 unaonyesha kwamba kuna makutano kati ya *utimilifu* wa Mungu (katika *kuwa* kwake, Mungu amejitenga na mkuu kuliko uumbaji wake; ana mpango mapema na habadiliki; ona **Hes 23:19; Ebr 13:8**) na asili yake ya kuwepo kila mahali daima (katika *matendo* yake, Mungu yuko papo hapo na uumbaji wake; yeye huingiliana na watu kwa wakati na nafasi ambayo inaonekana kubadilika). Upitaji mipaka wa Mungu na asili yake ya kuwepo kila mahali daima yaonyeshwa kutoka kwa jina lake, Yahwe, ambalo linatokana na kitenzi kinachomaanisha “kuwa” (Kiebrania = *hayah*). Kwa hiyo, katika **Kut 3:14**, Musa alipomuuliza Mungu jina lake ni nani, “*Mungu alimwambia Musa, ‘MIMI NIKO AMBAYE NIKO.’ Akasema, Ndivyo*

*utakavyowaambia wana wa Israeli: “MIMI NIKO amenituma kwenu.”*²¹ Kwa maneno mengine, Mungu yuko mwenyewe lakini anajidhihirisha kwa kuingiliana na uumbaji wake. Kama yule anayeishi milele, Mungu anaweza kuona umilele wote kama “sasa,” lakini bado anaingiliana na uumbaji kwa njia inayoendelea.²² Mfano mwingine wa hili ni **Waefeso 1-2**, ambapo Mungu huwaona waamini kuwa wamekufa, waliozikwa, waliotiwa muhuri, waliofufuliwa, na waliopaa, lakini hata hivyo anashughulika nasi—na dhambi zetu—kila siku.

MASWALI YA MAJADILIANO

1. Mungu ni “Mungu atupaye fursa ya pili.” Akampa Yona fursa ya pili. Amekupaje “fursa ya pili,” na hiyo ilikuwa na matokeo gani?

- Kwa upande mwingine unashughulikaje na ukweli kwamba watu wengi katika Biblia hawakupewa “fursa ya pili”?
- Je hilo limewahi kukutokea? Ulijifunza nini kutoka kwenye tukio hilo?

2. Ni kwa namna gani watu “humdhanja Bwana”? Je wewe umeshawahi kufanya hivyo na kama ndivyo, ulijifunza nini?

3. Yona alijua kwamba Mungu ni mwenye huruma lakini kamwe hakutajimbua yeye mwenyewe kama matokeo ya huruma ya Mungu. Je, hilo limekuwa hivyo kwako na kama ndivyo unafikiri ni kwani nini ni hivyo?

4. Ninawi ilikuwa muhimu kwa Mungu, lakini si kwa Yona. Je, umewahi kujihusisha na shughuli fulani au wito kutoka kwa Mungu ambao labda hukuupenda au hukuuona wa muhimu? Ni kwa nini ulifikiri hivyo?

- Unapoangalia tena nyuma katika mambo, Je, umebadili mtazamo wako kuhusiana na umuhimu wa ile shughuli au wito na, ikiwa ndivyo, kitu gani kilikuongoza katika kubadili mtazamo wako?

5. Watu wengi hufikiri kwamba unabii ni “kutabiri yajayo” na hufikiri kwamba unabii ukishatolewa, hakuna kitu ambacho mtu yeyote anaweza kufanya ili kuubadilisha. Je, hiyo ni picha ya kweli ya unabii wa Biblia? Je, ni kwa jinsi gani, kama ndivyo hivyo, Yona anabadilisha maoni yako kuhusu asili ya unabii wa Biblia?

6. Katika kitabu chote, wapagani wa Mataifa wanatofautishwa na Yona, hasa katika mwitikio wa kwa Mungu. Umelionaje hili?

- Ni kwa nini unafikiri hivyo ndivyo, na nini yaelekea kuwa kigezo cha hilo?

7. Mfalme alisema, “*Nani ajuaye? Mungu anaweza kugeuka na kughairi*” (3:9). Ungemjibuje mtu anayesema, “Hiyo yaonyesha *upungufu* wa imani; ikiwa yeye (au muumini leo) ana imani ya kweli, angesema, ‘Katika jina la Yesu, Mungu *ataghairi* (au atamponya mgonjwa unayemwombea, au kukupa fedha unazoomba, au vinginevyo. kwa hakika kujibu maombi yako).’”

8. Umejuaje mapenzi ya Mungu nab ado ukakosa kumtii?

---

²¹ ESV ina tanbihi inayosomeka, “Au *mimi niko vile nilivyo*, au *nitakuwa vile nitakavyokuwa*.”

²² Ronald Youngblood aonelea, “Mafafanuzi ya Kiyahudi ya Kale kuhusu Kutoka 3:14 yalifafanua MIMI NIKO kwa njia iliyokazia ubora wa hali ya juu au umilele wa Mungu. Walifanya hivyo kwa mujibu wa fomula tatu, ‘Mimi ndiye niliyekuwa, niliye sasa, na nitakuwa nani katika siku zijazo,’ na pia kwa mujibu wa fomula mbili, ‘Mimi ndiye niliyekuwa na. itakuwa.’ Kanuni hizo zinaonyesha kuwapo kwa nguvu, uhusiano wa utendaji unaotambulisha jina la Mungu.” (Youngblood 1972: 149) Sigmund Mowinckel anasisitiza upande wenye nguvu wa asili ya Mungu kwa kusema, “Kwa Kiebrania ‘kuwa’ haimaanishi tu kuwepo—kama vile viumbe na vitu vingine vyote hufanya vilevile, — bali kuwa hai, kujieleza katika kuwa hai, ‘Mungu anayetenda.’” (Mowinckel 1961: 127). Pande zote mbili za asili ya Mungu (yaani, kuvuka kwake mipaka ya kidunia na asili yake ya kuweco kila mahali wakati wote) zimefafanuliwa kwa njia sahihi zaidi na yenye usawaziko na wale viumbe hai wanne katika **Ufu 4:8**, ambao hawakomi kusema, “*Mtakatifu, mtakatifu, mtakatifu, ni Bwana. Mungu Mwenyezi, aliyekuwako na aliyeko na atakayekuja!*” (ona pia **Ufu 1:4, 8**). Udhahirisho huu wa sehemu tatu wa Mungu unapata utimilifu wake mkuu katika nafsi ya Yesu Kristo.

- Hilo lilikuwa na matokeo gani?

9. Ni kwa namna gani umekosa Baraka za Mungu kwa kutokutii na kwa kujaribu kumwekea Mungu mipaka?

10. Jadili makutano kati ya *upitaji mipaka* wa Mungu (katika *uungu* wake, Mungu amejitenga na mkuu kuliko uumbaji wake; ana mpango wa kimbele na habadiliki) na *kuwepo kila mahali daima* kwake (katika *matendo* yake, Mungu yuko papo hapo na uumbaji wake; anaingiliana na watu kwa wakati na nafasi ambayo inaonekana kubadilika).

- N kwa namna gani Yona ameathiri au kubadilisha mtazamo wako wa asili na tabia ya Mungu?

D. Yona 4

¹ *Lakini jambo hili lilimchukiza Yona sana, naye akakasirika.* ² *Akamwomba Bwana, akasema, Nakuomba, “Ee Bwana; sivyo hivyo nilivyosema, hapo nilipokuwa katika nchi yangu? Hii ndiyo sababu nalifanya haraka kukimbilia Tarshishi; kwa maana nalijua ya kuwa wewe u Mungu mwenye neema, umejaa huruma, si mwepesi wa hasira, u mwingi wa rehema, nawe waghairi mabaya.* ³ *Basi, sasa, Ee Bwana, nakuomba, uniondolee uhai wangu; maana ni afadhali nife mimi kuliko kuishi.”* ⁴ *Naye Bwana akasema, “Je! Unatenda vema kukasirika?”*

⁵ *Ndipo Yona akatoka mjini, akaketi upande wa mashariki wa mji, akajifanyia kibanda huko, akakaa chini yake uvulini, hata aone mji ule utakuwaje.* ⁶ *Na Bwana Mungu aliweka tayari mtango, akaufanya ukue juu ya Yona, ili uwe kivuli juu ya kichwa chake, na kumponya katika hali yake mbaya. Basi Yona akafurahi sana kwa sababu ya ule mtango.*

⁷ *Lakini siku ya pili kulipopambazuka, Mungu akaweka tayari buu, nalo likautafuna ule mtango, ukakatika.* ⁸ *Basi ikawa, jua lilipopanda juu, Mungu akaweka tayari upepo wa mashariki, wenye hari nyingi; jua likampiga Yona kichwani, hata akazimia, naye akajitakia kufa, akasema, “Ni afadhali nife mimi kuliko kuishi.”* ⁹ *Mungu akamwambia Yona, “Je! Unatenda vema kukasirika kwa ajili ya mtango?”* *Naye akasema, “Ndiyo, natenda vema kukasirika hata kufa.”* ¹⁰ *Bwana akamwambia, “Wewe umeuhurumia mtango, ambao hukuufanyia kazi, wala kuuotesha; uliomea katika usiku mmoja, na kuangamia katika usiku mmoja;”* ¹¹ *na mimi, je! Haikunipasa kuuhurumia Ninawi, mji ule mkubwa; ambao ndani yake wamo watu zaidi ya mia na ishirini elfu, wasioweza kupambanua katika mkono wao wa kulia na mkono wao wa kushoto; tena wamo wanyama wa kufugwa wengi sana?”*

mst. 1-11: Muundo

Katika sehemu **I.B. Muundo na muhtasari**, hapo juu, tuliangalia miundo iliyopendekezwa ya kitabu kizima, **sura ya 3-4**, na **sura ya 4**. Kama ilivyokuwa kwa **sura ya 3**, kuna njia nyingine ambazo mtu anaweza kuelezea muundo wa **sura ya 4**. Moja ya haya, kama vile **sura ya 3**, ni muundo sambamba unaoegemea kwenye “wito na mwitikio” ndani ya sura (ona Dorsey 1999: 294-95):

I. Sala ya hasira ya Yona (4:1-4)

A. Utangulizi: Hasira ya Yona (4:1)

B. Maombi (4:2-3)

(1) **Lalamiko kuhusu rehema ya Mungu:** Nilisema hili lingetokea! (4:2a)

(2) **Udhuru kwa kutotii:** Hii ndiyo sababu nilikimbia. (4:2b)

(1') **Lalamiko kuhusu rehema ya Mungu:** Nilijua utatenda kwa rehema! (4:2c)

(3) **Ombi la kumalizia:** Chukua uhai wangu! (4:3)

A.' Hitimisho: Hasira ya Yona ilihojiwa na Mungu. (4:4)

II. Somo la kusudi la Mungu (4:5-11)

MANDHARI (4:5)

A. Mungu anaanda mmea kwa ajili ya Yona (4:6a)

B. Mwitikio wa Yona: Anafurahi. (4:6b)

A.' Mungu anauharibu ule mmea na kusababisha upepo wenye joto kuvuma kwa Yona. (4:7-8a)

B.' Mwitikio wa Yona: Anakasirika na kukata tamaa. (4:8b)

A." Mungu anamhoji Yona: Unafanya vema kukasirika kwa ajili ya mmea? (4:9a)

B." Jibu la Yona: Ndiyo, Ninastahili kufa! (4:9b)**C. MWISHO: Somo la Mungu (4:10-11)**

Katika sehemu **I.B. Muundo na muhtasari**, hapo juu, tulibainisha katika kwamba kitabu cha Yona kwa kiasi kikubwa ni mazungumzo kati ya Mungu na Yona, ambaye hakubaliani na jinsi Mungu anavyoshughulika na watu. Muhtasari ulio juu wa "wito na mwitikio" unatimiza mambo kadhaa: (1) Unatambua kwamba kuna mambo mawili makuu ya kuzingatia: itikio la Yona kwa kuokoa kwa Mungu Ninawi na ule mmea. (2) Nafasi kati ya **mst. 4** na **5** inazingatia mabadiliko ya eneo ambayo hutokea wakati huo. (3) Ingawa Yona "anaanzisha" na Mungu "anajibu" katika **4:1-4**, Mungu daima anaanzisha katika **4:5-11**.²³ (4) Inashughulikia asili ya mazungumzo ya sura inapoendelea kuelekea hitimisho mkuu. (5) Inaangazia swali muhimu zaidi katika kitabu cha Yona ("Je, wafanya vyema kukasirika?" [**mst. 4**, unaorudiwa katika **mst. 9**]) na kuelekeza kwenye swali kuu la Mungu katika **mst. 10-11** baada ya Yona kudai kwamba "anafanya vyema" kukasirika.

mst. 1-4: Hasira ya Yona

Tukio hili lafunua kwamba, ingawa Yona alishukuru katika **sura ya 2** kwamba Mungu alikuwa ameponya maisha yake, kwa kweli hakuwa ametubu ubinafsi wake na chuki yake dhidi ya Waashuri. Neno "Lakini" linaloanza **mst. 1** linaonyesha tofauti kati ya huruma ya Mungu na kutoridhika kwa Yona na hasira: "Mwanzoni mwa sura ya 4, Yona ana hasira kwamba *mtu fulani* (Waninawi) hakufa. Mwishowe anakasirika kwamba kitu (mtango) ulikufa." (Bruckner 2004: 122) Sala ya Yona katika **sura ya 4** imewekwa sambamba na sala yake katika **sura ya 2**. "Zaburi na sala katika Sura ya 4 vinatanguliwa kwa njia ile ile kwa namna ya vitenzi vinavyofanana ('na aliomba . . . na kusema'). . . . Zote mbili zanarejelea dhiki ya awali ambayo yule anayesali amepata. Zote mbili zinahusika na kitendo cha Yahwe cha ukombozi, na wanapata hitimisho kutokana na hilo. Zote mbili zinamalizia kwa kumtaka mzungumzaji atoe jibu kwa Yehova kutokana na tendo la rehema la Mungu." (Landes 1967: 16-17) Zote mbili hutumia maneno yaleyale makuu: *hah'y* ("maisha yangu," **2:6**; "kuishi," **4:3**), *hesed* ("upendo thabiti," **2:8**; **4:2**), na *nehphesh* ("maisha yangu [nafsi]," **2:8**; **4:3**).

Lakini kama imekuwa kweli katika kitabu hiki, kejeli zimejaa hapa. Ni kinaya kuita **mst. 2-3** "sala." Ingawa sikuzote tunapaswa kuwa waaminifu kwa Mungu na tusijaribu kuficha hisia zetu—ikijumuisha hisia za uchungu na hasira, "sala" ya Yona kimsingi si chochote ila ni tahakiki yenye machungu dhidi ya Mungu. Tofauti kati ya hili na sala yake katika **sura ya 2** haiwezi kuwa dhahiri zaidi. Katika **sura ya 2**, Yona anazungumza kuhusu jinsi Mungu "alinijibu" na "kusikia sauti yangu" (**2:1**), anazungumza kuhusu "hekalu lako takatifu" (**2:4**, **7**), anamwita Bwana "Mungu wangu" (**2:6**), husema juu ya "upendo thabiti" wa Mungu (**2:8**) na juu ya yote ambayo Mungu amefanya (**2:6-7**), na kumaliza kwa kutoa shukrani kwa sababu "wokovu una Bwana!" (**2:9**). Katika **sura ya 4**, Yona anatumia tabia ya *Mungu mwenyewe*—ambayo kwa Israeli ndiyo msingi wa kumsifu na kumwabudu Mungu—kumshambulia Mungu na kuhalalisha kukimbia kwa Yona mwenyewe na kutotii. Kile kiburi kinashusha pumzi! Asili ya ubinafsi wa "sala" ya Yona inaonekana kwa kuwa "mimi" au "yangu" hutokea si chini ya mara tisa katika nakala za asili (Allen 1976: 229). Ingawa **mst. 2** umetafsiriwa "hivyo nilivyosema," Kiebrania halisi husoma "neni langu." Kwa kweli, Yona anaweka "neni langu" dhidi ya "neni lako." Zaidi ya hayo, ananukuu maelezo ya Mungu juu yake mwenyewe katika **Kut 34:6-7** dhidi ya Mungu (ona pia **Zab 86:15**; **103:8**; **145:8**; **Neh 9:17**; **Yoeli 2:13**). Kwa kweli, kuna usemi mzuri sana katika Kiebrania **4:1** na **4:3**²⁴: "kujiepusha [kwa Mungu] kwa njia ya ajabu na kwa upotovu na kutoka katika *rā'ā* ["uovu," iliyotafsiriwa "msiba" katika **4:3**] ni kwa Yona. *ra'* ["uovu," iliyotafsiriwa "kuchukizwa" katika **4:1**]" (Davies 1977: 109). Davies anaendelea kuona, "Mtu ana fikira kwamba *rā'ā*, angalau katika maana yake ya 'uovu, shida' ni jambo ambalo linafikiriwa katika Agano la Kale kuwa linajidhihirisha. . . . Kukosea kuhusu kile ambacho ni *rā'ā* ni kilele cha upumbavu, upotovu. . . . Kwa hivyo kwa maelezo yake ya jibu la Yona katika iv 1, kama vile kwa maneno yanayohusishwa naye katika mstari wa **2** na **3**, msimulizi anawasilisha Yona kama si tu nje ya mstari na asili na mapenzi ya Yahwe. . . na kinyume na dhana ya rehema ya Yahwe. . . lakini pia nje ya ufahamu na maadili ambayo yanajidhihirisha kwa watu wote." (Davies 1977: 109-10) Hiyo sio yote. Yona hata anabadilisha maneno ya **Kut 34:6** ili kushambulia tabia ya Mungu. Andiko la **Kut 34:6** linamalizia "kujaa kwa fadhili zenye upendo [*hesed*] na *uaminifu* [*emeth*]." Yona alibadili hilo na kuwa "kuzidi katika upendo thabiti [*kukubali*] na *kughairi mabaya* [*niham 'al-hārā'ā*]." ²⁵ Alan Cooper asema, "Kubadilisha ni kwa makusudi na kwa mabishano [yaani, kwa sababu za mabishano]—kukataa uovu, kutoka

²³ Matendo ya Yona katika **4:5** yanaweza kutazamwa kama "kuanzisha" jambo, ambalo Mungu anajibu katika **4:6a**. Ijapokuwa hilo linaweza kuwa hivyo kwa jina, lengo kuu katika onyesho la pili ni mmea—kibanda cha Yona hakina umuhimu wowote, na yuko kimya (ameketi). Kwa hivyo, **4:5** inatazamwa vyema zaidi kama kuweka tukio.

²⁴ Tafsiri halisi ya **mst. 1** ni, "Lakini ilikuwa ni uovu kwa Yona kwa uovu mkuu" (Ellison 1985: 384).

²⁵ **Yoeli 2:13** hufanya marekebisho yaleyale ya andiko la **Kut 34:6**, na huenda ilikuwa ikimnukuu Yona.

kwa mtazamo wa Yona, kunamaanisha *kutokutegemewa* [yaani, *kutokuwa mwaminifu*]” (Cooper 1993: 154, mkazo umeongezwa). Tunapaswa kukumbuka kwamba maelezo ya Mungu katika **Kut 34:6-7** yalitokana na tukio la ndama wa dhahabu wakati Mungu alikuwa ametishia kuwaangamiza Israeli lakini akaghairi. Hivyo, kuwako kwake Yona ni matokeo ya Mungu kuwa na rehema, kwanza kwa kuwa hakuangamiza Israeli nyikani (ambapo Yona hangekuwako kamwe) na kisha kwa kuwa alimwokoia Yona kwa rehema ndani ya samaki mkubwa. Hata hivyo, Yona sasa anatumia Maandiko vibaya kumshambulia Mungu kwa rehema yake ili kujihesabia haki. Rehema, neema, na *hesed* ya Mungu ilijitokeza katika muktadha wa agano, lakini Yona alijua maana (ambayo itawekwa wazi katika Agano Jipya, kwa mfano, **Math 28:18-20; Rum 3:21-31; Gal 3:28-29**); **Ufu 5:9-10** ni kwamba Yahwe aliwajibika kwa ulimwengu wote. Yona aliona ni bora kukimbia na kifo kuliko kumtumikia Mungu ambaye hakupatana na theolojia yake mwenyewe, na ambaye alieneza neema kwa adui wa Israeli. David Dorsey anatoa muhtasari, “Katika sala ya kwanza, Yona anamsifu Yehova kwa kutokumwangamiza—mtu mmoja—kutokana na adhabu aliyostahili (ingawa ni dhahiri hajatubu uasi wake!); ilhali katika sala ya pili Yona anakasirika kwamba Yahwe ameokoa maelfu mengi ya watoto *wasio na hatia*, pamoja na watu ambao *wametubu kikweli*.” (Dorsey 1999: 291) Au, kuiweka katika maneno ya kibinafsi zaidi, theolojia na utendaji wa Yona vyote viwili vina kasoro kubwa kwa sababu “Yona anataka kupokea neema ya Mungu bila kubadilishwa nayo, na wakati huo huo kuinyakua kutoka kwa wale ambao kwa hakika *hubadilishwa nayo*” (Timmer 2008: 170). Inatukumbusha mfano wa Yesu wa mfalme aliyesamehe deni la mtumishi ambalo huyu mtumishi hangeweza kamwe kulipa (katika kisa cha Yona, ni maisha yake), lakini mtumishi huyo alikataa kusamehe mtu mwingine aliyekuwa na deni lake la pesa. Mfalme aliposikia, akamwambia yule mtumishi asiyesamehe, “*Wewe mtumishi mbaya! Nilikusamehe deni hilo lote kwa sababu ulinisihia. Je, haikukupasa kumhurumia mtumishi mwenzako, kama mimi nilivyokuhurumia wewe?*” (**Math 18:32-33**)

Ukweli ya kwamba Yona anamwomba Mungu achukue uhai wake na kusema “*ni afadhali nife mimi kuliko kuishi*” (**mst. 3**) unaonyesha chuki yake kwa Waninawi na jinsi ambavyo hataki kuwaona wakipata imani katika Bwana—kwa uhakika kwamba angefanya lolote, hata kufa, ikiwa ndivyo ingehitajika kwao kuangamizwa. Hili hufunua jinsi njia ya “upumbavu na upotovu” inavyoweza kutupeleka kwa chuki kama hiyo tunapochana neno la Mungu, mapenzi, na maadili kwa ajili yetu wenyewe. Mtazamo wa Yona ni kinyume na ule wa Musa na Paulo, ambao wote wawili walijitolea kujidhabihu ikiwa ndivyo ingehitaji kwa Israeli kuishi (**Kut 32:30-32; Rum 9:1-3**). Zaidi ya hayo, katika suala hili Yona ni kinyume kabisa cha Yesu Kristo, ambaye kwa hakika alijitoea mwenyewe kwa ajili ya watu “*wa kila kabila na lugha na jamaa na taifa*” (**Ufu 5:9**), “*tulipokuwa tungali wenye dhambi*” (**Rum 5:8**)! Jambo la kushangaza ni kwamba, katika hayo yote, Yona bado alibaki kuwa nabii wa Mungu. Katika hili, Yona kwa namna fulani anaakisi Israeli na mtazamo wake kwa Mataifa na waliopotea, kama itakavyojadiliwa hapa chini.

Swali la Mungu kwa Yona katika **mst. 4**, “*Je, unafanya vyema kukasirika?*” laonyesha swali lake kama lile kwa Kaini, wakati dhabihu ya Kaini ilipokataliwa, “*Kwa nini una ghadhabu? Na kwa nini uso wako umekunjamana?*” (**Mwa 4:6**). Swali hili ni muhimu sana kwa sababu Yakobo anasema, “¹³ *Mtu ajaribiwapo asiseme, Ninajaribiwa na Mungu; kwa maana Mungu hawezi kujaribiwa na maovu, wala yeye mwenyewe hamjaribu mtu ye yote.* ¹⁴ *Lakini kila mmoja hujaribiwa na tamaa yake mwenyewe huku akivutwa na kudanganywa.* ¹⁵ *Basi tamaa ikiisha kuchukua mimba huzaa dhambi; na dhambi ikiisha kukoma, huzaa mauti.*” (**Yak 1:13-15**) Mistari hiyo inafunua kwamba chanzo cha kweli cha dhambi—na chanzo cha kweli cha majaribu yenyewe—viko *ndani yetu*. Hali zetu za nje, watu wengine, na Shetani mwenyewe daima wanatupa nafasi za kuonyesha ama uaminifu au dhambi. Lakini hata hali zenye nguvu zikiunganishwa na watu wenye kusadikisha wanaofanya kazi pamoja na Shetani mwenyewe haziwezi kutuhatarisha kiroho *isipokuwa na mpaka tufanye mapendekezo ya Shetani kuwa yetu wenyewe*. Majaribu ni ya ndani, si ya nje. Sisi wenyewe tunawajibika kwa kila jambo tunalofanya, na Mungu kwa uhalali anaweza kutuwajibisha kwa matendo yetu. Kimsingi, Yakobo anasema kile ambacho Yesu alisema katika **Math 15:19**, kwamba “*moyoni hutoka mawazo mabaya, uuaji, uzinzi, uasherati; wivi, ushuhuda wa uongo, na matukano.*”

Kwa sababu hiyo, James Bruckner aonyesha kwamba, katika swali lake kwa Yona, “Yahwe anataka kujua kama hasira ya Yona *inatokeza jema lolote*. . . . Hili ni swali la kimaadili zaidi kuliko la kisheria. . . . Kaini aliulizwa swali kama hilo (Mwa 4:6) kuhusu hasira yake. Hakujibu bali badala yake alitoka nje na kumuua kaka yake, Abeli. Yona yuko katika hatua sawa ya uamuzi wa kiadili kuhusiana na Mungu.” (Bruckner 2004: 112) Swali hili linamhusu kila mtu. Hatimaye, inaenda kwa mitazamo yetu ya kimsingi kuelekea sisi wenyewe, wengine, na maadili na vipaumbele vyetu muhimu zaidi. Kutoka kwa mitazamo hiyo hutiririka dhambi zote, mifarakano, na maovu katika maisha yetu na katika ulimwengu. Kama matokeo ya hilo, Mungu atatuhukumu sisi na ulimwengu, na “*hukumu zake ni za kweli na za haki*” (**Ufu 19: 2**; ona pia **Ufu 16: 7**). Hata hivyo angetuepusha na hukumu hiyo kwa kutufanya tutafakari swali lake, “*Je, wafanya vyema kukasirika?* na kisha kurekebisha mitazamo yetu na matendo yetu ili kuyapataniha na yake.

mst. 5-11: Mwingiliano wa Mungu na Yona

Sehemu hii ya kumalizia ya kitabu inaleta masuala yote makuu ambayo yamekuwepo katika kitabu chote kwenye kilele. Fokasi ya sehemu hii ni kwa Mungu, Yona, na mmea. Mtazamo wa Yona wa ubinafsi wa kikabila na wa kibinafsi sasa umepunguzwa kuwa faraja ya kibinafsi, ya kimwili. Cha kushangaza, kwa kujikuzwa, tunajipunguza wenyewe. Ikiwa lengo la mtu ni juu ya kuwepo kwa ulimwengu huu wa kimwili na mambo ya ulimwengu, “ni usingizi wa usiku tu hutenganisha furaha kamili na taabu mbaya” (Sasson 1990: 316). Kuhangaika kwa Yona kuhusu faraja yake binafsi kunatofautishwa na enzi kuu ya mapenzi ya Mungu ya kuweka na kuhangaikia watu wa kila “kabila, lugha, na taifa.” Kwa hiyo sura hiyo inatukabili “na utata wa imani katika Bwana ambaye hawezi kufugwa na ambaye huruma na msamaha wake hauwezi kudhibitiwa” (Bruckner 2004: 112).²⁶

Mstari wa 5 unaanza, “*Ndipo Yona akatoka mjini, akaketi upande wa mashariki wa mji.*” Inashangaza, Adamu na Hawa na Kaini wote walikwenda mashariki baada ya dhambi yao (**Mwa 3:24; 4:16**). Hii ni moja ya hila ambayo inatambia kitu muhimu kuhusiana na dhambi ya Yona—lakini pia dhambi zetu—wakati tunapojua mapenzi na tabia ya Mungu bado tunachagua kumpuuzwa na kutomtii. Tunahitaji kukumbuka kwamba dhambi zetu ni muhimu zaidi na zina athari kubwa zaidi kuliko inavyoweza kuonekana kwetu. Kutoka kwa Yona “*nje ya mji*” pia ni ujanja ambao hauonekani wazi hadi tuzingatie Agano Jipya. Waebrania wanaonyesha kwamba “*Yesu naye aliteswa nje ya lango [la mji], ili awatakase watu kwa damu yake mwenyewe*” (**Ebr 13:12**). Kwa maneno mengine, Yesu pia alitoka “*nje ya jiji*,” si ili kulihukumu na kujiokoa bali kufa na hivyo kuliokoa jiji hilo. Maisha yetu yanapaswa kufananishwa na maisha ya Yesu. Kama vile mwandishi wa Waebrania asemavyo, “*Basi na tutoke tumwendee nje ya kambi, tukichukua shutuma lake. Maana hapa hatuna mji udumuo, bali tunautafuta ule ujao.*” (**Ebr 13:13-14**) Tunapaswa kumfuata Yesu “*nje ya kambi*,” nje ya “maeneo yetu ya burudiko,” *hata yawe ya namna gani*—kuwa kielelezo cha Kristo kwa kuhubiri, kufundisha, kusaidia, na kufariji watu, *bila kujali ni nani*—sio kwa kuwadharau na kuwashutumu. Wazo hili, lililowekwa wazi katika Yona, likawa wazi katika Yesu Kristo. Suala linalotukabili ni: je, tunafanana na Yona, au tunafanana na Kristo?

Yona alitoka nje ya jiji na kujitengenezea kibanda na kuketi chini yake “*ili aone yatakayokuwa katika jiji hilo*” (**4:5**). Kuondoka kwa Yona jijini na kujenga kibanda “kunawakilisha jibu lake kwa swali lisilo na maana la Yona 4:4. Hili ni jibu lingine lisilo la maneno kwa YHWH na Yona ambalo linahusisha mabadiliko ya anga (rej. Yona 1:2–3).” (Ben Zvi 2009: 5n.10; ona pia Magonet 1983: 58) Terrence Fretheim anasema kwamba “kiini cha [swali la Mungu katika **4:4**] ni: Je, uko sahihi katika kutoa hukumu juu ya uamuzi mkuu wa Mungu wa kutokuwa na hasira? Kwa Yona, Mungu hakukasirika wakati alipaswa kuwa na hasira. Yona kwa hasira yake anajiamini kuwa anajibu ipasavyo hali hiyo. Hii si kitu ila hukumu juu ya haki ya Mungu ya kuwa si mwepesi wa hasira (4 2). (Fretheim 1978: 233-34) Wengi wanaona Yona akienda mashariki ya Ninawi, akitengeneza kibanda, na kungojea “*hata aone mji ule utakuwaje*” (**mst. 5**) kama kuamini kwake kwamba “bado kuna uwezekano kwamba Mungu atabadilisha mawazo yake (tena) na kuharibu mji” (Benckhuysen 2012: 29). Ingawa hilo linaweza kuonekana kuwa lisilo na mantiki, ni lazima tukumbuke jinsi Yona alivyomkimbia Mungu bila mantiki sawa na ubinafsi wake wa ajabu ambao ulimwezesha kuona ulimwengu tu kwa kuzingatia kile alichotaka kuona kikitokea (Magonet 1983: 60). Wengine wanaona kitendo chake vile vile kama “jaribio la kutumia hila ya kumlazimisha Mungu kuchukua hatua” (Ahoga 2006: 1048). Wengine wanaona kuwa inawezekana zaidi kwamba “Yona alikuwa akitarajia kitu kutokea ambacho kingeelezea njia za Mungu na mwanadamu kwa uwazi zaidi kwake” (Ellison 1985: 387). Bila kujali kusudi lake maalum, Yona “huona” kutoka kwa mtazamo wa kibinafsi kabisa - yeye huona tu kile anachotaka kuona; Mungu anaona kweli. Mungu alimwonyesha njia za Mungu kwa uwazi zaidi, lakini si kwa jinsi Yona alivyotarajia.

Ijapokuwa Yona mwenyewe alikuwa amejitengenezea kibanda cha kujikinga, eneo linalozunguka Ninawi lina joto na jua na miti michache. Kwa hiyo, paa lolote lingekuwa “paa la majani ambalo lilitoa ulinzi wa sehemu tu kutoka kwa jua na ambalo lingekauka hivi karibuni” (Limburg 1993: 95). Mungu anajibu tendo la Yona kwa matendo, si kwa maneno, kwa kuchukua suala la kuburudika kwa Yona, ili kuandaa paa na makao makubwa zaidi: “*Na BWANA Mungu aliweka tayari mtango, akaufanya ukue juu ya Yona, ili uwe kivuli juu ya kichwa chake, na kumponya katika hali yake mbaya*” (**mst. 6**). Haijulikani hasa ni aina gani ya mmea huo. Kiebrania husoma mmea wa *qiqayon*. Baadhi ya tafsiri na wafafanuzi hukiita “kibuyu,” mmea wa “mafuta ya mbarika,” au “mzabibu.” Aina maalum ya mmea sio muhimu; jambo la maana ni kwamba Mungu “aliuweka” (kama vile “alivyokuwa amemweka” yule “samaki mkubwa”) na “*akaufanya uje juu ya Yona.*” Magonet

²⁶ Wakati huo huo, kama vile rehema na msamaha wa Mungu haviwezi kufugwa au kudhibitiwa, pia hukumu ya Mungu haiwezi kufungwa. Mungu alitumia Ashuru kuwaadhibu Israeli (**Isaya 10**); lakini mwaka 612 KK Ninawi yenyewe iliharibiwa. Ajabu moja kuu katika hili ni kwamba “kama Ninawi wangeweza kutubu, kwa nini Israeli hawakuweza, na kisha Yuda (Yerusalemu) wangeweza kutubu, kwani wao pia wangeweza kuokoka. Kwa kejeli za kitabu chenye huoongezwa kejeli ya historia.” (Magonet 1983: 111)

anasema, “Kwa namna ya mfano, Mungu anasema: Unajali zaidi kuburudika kwako kuliko uharibifu wa mji uliojaa watu – vizuri sana, hebu tuone matokeo ya uhusika wako ni” (Magonet 1983: 58). Mungu alikuwa anaingilia kati tena na nguvu zake kuu zilikuwa kazini tena. Kwa kuwa mmea huo ulitokea ghafla na kukua haraka, Douglas Stuart anaona kwamba Yona “hakuweza kukosa uhakika kwamba hii, pia, ilikuwa zawadi ya rehema kwake kutoka kwa Mungu” (Stuart 1987: 505). Nguvu kuu ya Mungu na uingiliaji kati wake pia unaonyeshwa katika “kumweka” buu kuharibu mmea na “kuweka” upepo mkali wa mashariki ili kumfanya Yona awe na huzuni (**mst. 7-8**). Matendo ya Mungu yalikusudiwa kumfundisha Yona (na sisi) masomo muhimu.

Kama matokeo ya Mungu kuuweka mmea, **mst. 6** unamalizia, “*Basi Yona akafurahia sana kwa sababu ya ule mtango.*”²⁷ Hata hivyo, “*Lakini siku ya pili kulipopambazuka, Mungu akaweka tayari buu, nalo likautafuna ule mtango ukakatika. Basi ikawa, jua lilipopanda juu, Mungu akaweka tayari upepo wa mashariki, wenye hari nyingi; jua likampiga Yona kichwani, hata akazimia, naye akajitakia kufa, akasema, ni afadhali nife mimi kuliko kuishi.*” (**mst. 7-8**)²⁸ Mungu alipoua mmea huo, Yona alisahau miujiza yote ambayo Mungu alikuwa amefanya juu yake, ikiwa ni pamoja na kuusimika ule mmea.²⁹ Swali la Mungu katika **mst. 9**, “*Je! Unatenda vema kukasirika kwa ajili ya mtango?*” linaibua swala ambalo ni la msingi katika kitabu chote, “Tuna haki gani ya kudai ya kwamba Mungu atupendeele sisi na sio wengine?” (Stuart 1987: 506) Swali hili limeibua ule “upande wa pili wa sarafu” ya tabia ya Mungu na haki: muktadha wa swali katika **mst. 4** ulikuwa huruma; muktadha wa swali katika **mst. 9** ulikuwa uharibifu. Zaidi ya hayo, swali hili “hupanua wigo wa suala kati ya Mungu na Yona katika kuhusisha mjadala na matendo ya Mungu ya uharibifu. Hii inadhihirisha wazi kwamba suala kati yao haliko tu kwenye suala la ukombozi wa Ninawi. *Nyanja* ya shughuli ya Mungu inayojadiliwa inaonyeshwa hapa kuwa haikuishia kuhusu Ninawi tu, bali inajumuisha Yona (Israeli) pia.” (Fretheim 1978: 234)

Swali hilo lilimweka Yona kwenye pembe za mtanziko: “Kusema ‘hapana’ kungekuwa kukubali ukosefu wa haki wa hasira yake. Kwa maana, hata hivyo, hakuwa na madai ya kivuli kilichopigwa na mmea wa mafuta ya mbarika: furaha uliyompa ilikuwa zawadi ya bure. Lakini katika kutoa hili angekubali kwa wakati huo huo kwamba Mungu alikuwa huru kusamehe Ninawi. Kwa upande mwingine, kama angesisitiza haki yake ya kukasirika kwa sababu ya mmea wa mafuta ya mbarika, basi angekuwa akidai fadhili za kudumu za Mungu kwake mwenyewe, na hangeweza kukataa kwa Ninawi.” (Wolff 1986: 506) Katika kujibu swali la Mungu, Yona alirudia kwamba alifanya vyema kuwa na hasira, “*mwenye hasira ya kutosha kufa.*” Jibu la Mungu huleta suala na somo ambalo Mungu alikuwa akifundisha hadi kilele katika **mst. 10-11** “*BWANA akamwambia, Wewe unahurumia mtango ambao hukuufanyia kazi, wala hukuuotesha; uliomea usiku mmoja na kuangamia usiku mmoja. Na mimi, Je! Haikunipasa kuuhurumia Ninawi, mji ule mkubwa; ambao ndani yake wamo watu zaidi ya 120,000 wasioweza kupambanua katika mkono wao wa kulia na mkono wao wa kushoto; tena wamo wanyama wa kufugwa wengi sana?*” Mungu anasema kwamba “mche umemjia yeye kama zawadi safi (ambayo, katika uchambuzi wa mwisho, ni kweli kwa kila kitu). . . . Inatumika kuonyesha kwamba hakuwezi kuwa na swali la ukosefu wa haki hata kidogo katika Mungu kuuondoa mmea kutoka kwa Yona (hatuwezi hata kuurejelea kama mmea wa Yona!). Yona hakuwa na madai yoyote juu ya mmea huo. Hakuwa na *haki* ya kutoa madai yoyote kuhusu hilo. Rufaa zake zote kwa haki zilikuwa nje ya mahakama. Hukumu juu ya utimilifu kwa misingi ya kile ambacho Yona alistahili kupewa hazikuwa sawa.” (Fretheim 1978: 235) Vivyo hivyo, bila shaka, ni kweli kwetu: kila kitu tulicho nacho, pamoja na uhai wetu wenyewe, zote ni zawadi kutoka kwa Mungu, ambazo hatuna “haki” kwake. Yeye ni mwenye enzi kwa sababu yeye ndiye muumbaji, sisi ni viumbe; yeye ni mfyanzi, sisi tu udongo (**Isa 29:16; 41:25; 45:9; 64:8; Jer 18:4-6; Rum 9:21**).

Mstari wa 11 ni swali refu la balagha (Ben Zvi 2009: 1-13). Kama ilivyo kwa maswali yote ya balagha, jibu linadokezwa, katika kesi hii, “*Ndiyo, bila shaka unapaswa kuhurumia Ninawi!*” Hitimisho la kitabu ni kulinganisha huruma ya Yona na huruma ya Mungu. Huruma ya Yona ni kwa mmea, mmea mmoja, mmea ambao hakuwa na chochote cha kufanya kuhusiana na uhai wake na kifo chake, mmea ambao una thamani

²⁷ Ona kwamba hisia ya Yona “*amefurahi kupita kiasi*” kwa sababu ya mmea (**mst. 6**) ni sawa na “*kukasirika kwake kupita kiasi*” (**mst. 1**) juu ya Mungu kuwaachilia Waninawi.

²⁸ Inawezekana kwamba mashambulizi ya mara mbili ya upepo na jua yanahusiana na vivuli viwili vya kibanda na mmea (ona Wolff 1986: 171-72).

²⁹ Kwa mara nyingine tena, kejeli na mchezo wa maneno uko kazini. *YONA* inalinganishwa na *qiqayON*. Zaidi ya hayo, “Mungu anaeleza kuwa *qiqayon* ilikuwa na muda wa kuishi wa siku moja (4.10b), ambayo inalingana na muda ambao Yona alikuwa ametumia Ninawi (3.4), licha ya ukubwa wa jiji hilo. Uwepo wa Yona kimwili ulikuwa wa muda mfupi kwa Ninawi kama ule wa *qiqayon* ulivyokuwa kwa Yona.” (Cooper 1993:153) Kwa kweli, sisi sote, katika maisha yetu ya kidunia, ni wa muda na wa kupita kama nyasi, kama ua, kama ule mmea (**Zab 37:2; 90:5-6; 102:11; 103:15-16; 144:3-4; Isa 40:6-8; Yak 1:10-11; 1 Pet 1:24**)

ndogo ya asili hata katika hali ya kibinadamu, na mmea ambao hauna umuhimu wa kimaadili au wa kiroho. Kinyume chake, huruma ya Mungu ni kwa wanadamu, zaidi ya elfu kumi na mbili nyingi za wanadamu na wingi wa ng'ombe aliowaumba, jiji kubwa, jiji kubwa la wanadamu wenye thamani ya milele, jiji kubwa la wanadamu ambao wana maadili. na umuhimu wa kiroho na ambao wana changamoto za kimaadili na kiroho.

Kabla ya kuzungumzia masomo ya kuhitimisha kitabu hiki, mambo matatu yanapaswa kufafanuliwa. Kwanza, ingawa tafsiri nyingi husema kwamba Ninawi lilikuwa na “zaidi ya watu 120,000,” maneno ya Kiebrania si jinsi mtu angesema 120,000 ikiwa ilimaanisha kuwa nambari halisi. Philip Jenson anabainisha kuwa “wasomaji wa kale walikuwa makini zaidi kwa ubora wa alama kuliko wingi wa nambari” (Jenson 2008: 93). Kevin Youngblood anaongeza kuwa “hii ilikuwa usemi wa kawaida kwa umati au idadi kubwa isiyohesabika, inayohusiana na hisabati ya Mashariki ya Karibu” (Youngblood 2013: 174).³⁰ Maneno halisi ni “idadi kubwa ya kumi na mbili.” Nambari kumi na mbili yenyewe ni namba ya kawaida, kama wakati Yesu alipomwambia Pilato kwamba Baba yake angeweza kutuma “majeshi kumi na mawili ya malaika” (**Math 26:53**). Ingawa neno la Kiebrania badala ya myriad (*ribba*) linaweza kutafsiriwa kama 10,000, maana yake ya msingi ni “idadi kubwa” (Koehler and Baumgartner 2001: 2:1178; ona **Law 26:8; Hes 10:36; Kum 33:2; Ps 91:7; Wim 5:10; Dan 7:10; Ufu 5:11**). Hoja ni kwamba Mungu anatofautisha idadi kubwa ya wanadamu dhidi ya mmea mmoja.

Pili, mrejezo wa “*watu wasiojua mkono wao wa kuume kutoka kwa mkono wao wa kushoto*” haurejelei watoto wachanga, kama wengine wanavyoamini. Neno la Kiebrania (*adam*) ni neno la kawaida kwa watu kwa ujumla, si neno la Kiebrania kwa watoto (Cary 2008: 160). Badala yake, ni nahau inayomaanisha watu walio na changamoto za kimaadili na kiroho, kama vile Yesu aliposema kutoka msalabani, “*Baba, uwasamehe, kwa maana hawajui watendalo*” (**Luka 23:34**). Kama vile *Gospel Transformation Study Bible* inavyoweza, maneno hayo yanamaanisha kwamba watu “wamepoteza dira yao ya maadili na hivi karibuni watapoteza njia yao na kupotea bila tumaini” (*Gospel Transformation* 2018: 1359n.4:11; ona pia Cary 2008: 161 [“watu wa Ninawi hawajui njia na kwa hiyo wanatangatanga mbali nayo, wakiharibu kila kitu kilichowazunguka, wakiwemo hata wao wenyewe”]). Tatu, rejea “*na pia wanyama wengi*” inarudi kwenye **3:7-8** ambapo hata wanyama walipaswa kuvaa magunia na walijumuishwa katika mfungo uliohitajika kwa Bwana. Zaidi ya hayo, kama vile Ellison asemavyo, “Yona alipaswa kuelewa kwamba kutimizwa kwa matakwa yake kuhusu Ninawi kungehusisha si tu uharibifu wa wanadamu wasio na hatia bali pia ‘wanyama wengi pia’ ambao walikuwa wamemtegemea mwanadamu hasa” (Ellison 1985: 390). Stuart anaongeza, “Mungu angekuwa na kila haki ya kuokoa Ninawi hata kama ingekuwa kwa sababu ya wanyama wasio na hatia ndani yake! Wao peke yao wangukuwa na thamani zaidi kwa hesabu yoyote kuliko mtango ambao Yona alikuwa ameshikamana nao.” (Stuart 1987: 508)

Na sasa, kuhusiana na yale masomo ambayo Mungu alikuwa akimfundisha Yona (na sisi), hitimisho la kitabu hiki linaibua mambo manne ya msingi: kwanza, kuhusu asili na tabia ya Mungu; pili, kuhusu uhusiano wetu na ulimwengu na vitu; tatu, kuhusu uhusiano wetu na watu walio “tofauti” nasi; na nne, kuhusu uhusiano wetu na Mungu. Kuhusiana na asili na tabia ya Mungu, Mungu alipoiokoa Ninawi, “mtazamo wa Yona kuhusiana na haki ulichukizwa. Angeweza kusema kwamba kuna baadhi ya mambo ambayo huwezi kusamehe” (Freedman 1990: 30). Alikuwa na sababu nyingi muhimu za kufikiri hivyo. “Uovu unasitawi duniani haswa kwa sababu Hakimu wa dunia yote hatekelezi uzito kamili wa sheria juu yao” (Bruckner 2004: 128). Hata hivyo, Mungu alikuwa akifunua jambo muhimu kwa Yona (na kwetu) kuhusu tabia na asili yake. Kwani, Mungu “hakuwa na haki” alipotusamehe sisi. Alikuwa “hatendi haki” alipomtuma Kristo msalabani. Ijapokuwa wengi wetu hufikiria “tatizo la uovu” kama uovu usioelezeka ambao hutokea kwa wasio na hatia, Yona anainua “upande mwingine” wa tatizo la uovu, yaani, huruma isiyoelezeka na mema ambayo hutokea kwa wale ambao wao wenyewe ni waovu.³¹ Ukweli ni kwamba, “Mungu kwa rehema *huzuia* ghasia ya mwisho [yaani, hukumu] hadi kila nafasi ya toba na msamaha ipite. Na hii husababisha kufadhaika, mateso, na hata kifo kwa waathiriwa wasio na hatia ambao lazima wangojee. Kwa wafia-imani wanaopaaza sauti, ‘Bwana Mwenye Enzi Kuu, mpaka lini?’ Mungu anajibu: ‘Bado kidogo! ... mpaka hesabu ya watumishi wenzako na ndugu zao itimie, ambao watauawa kama ninyi wenyewe mlivyauawa’ (Ufu. 6:10-11). . . . Na rehema ya Mungu ni kwamba hata wafia imani wenye thamani ya miaka elfu mbili – na hata Vita vya Msalaba na Maangamizi makuu ya watu! –

³⁰ Kwa hakika, “idadi hiyo hiyo [“120,000”] inatokea mahali pengine katika Agano la Kale ili kusisitiza idadi kubwa” (Youngblood 2013: 174, akitoa mfano wa **Wmz 8:10; 1 Fal 8:63; 1 Nya 12:37; 2 Nya 7:5; 28:6**)

³¹ Terrence Fretheim asema, “Haiwezi kudumishwa kwamba upinzani wa Yona unahusiana na kushiriki toba ya Mungu na wapagani kwa kila hali [kumbuka kwamba Yona aliitikia vizuri mabaharia kwenye **Yona 1:12** na akakubali kutupwa baharini, ili ‘basi bahari itatulia’]. Suala la Yona si zaidi ya upanuzi usiobagua wa wapagani, kama upanuzi usiobagua wa toba ya Mungu kwa wale ambao kikombe chao cha uovu kilikuwa kimejazwa na kufurika, ‘ambao uovu wao umefika mbele za Mungu (Jon 1 2).” (Fretheim 1978: 228) “Tatizo la uovu” limeshughulikiwa kwa undani katika Menn 2021: 108-32.

hayatoshi kuimaliza. Matokeo ya rehema ya ajabu ya Mungu katika kuzuia hukumu ni, bila shaka, *tatizo la uovu*. Kwa nini Mungu anangoja huku watu wakiwajeruhi na kuwaangamiza watu wengine? Nani angeweza kufikiria anafanya hivyo kwa upendo? Lakini Mungu anajibu: ‘Je! mimi nisiuhurumie Ninawi, mji ule mkubwa, ambao ndani yake mna watu zaidi ya mia na ishirini elfu, wasiojua mkono wao wa kuume na mkono wao wa kushoto, na pia wanyama wengi’ (Yona 4:11)?’ (Work 2000: 107; ona pia **Rum 2:4; 1 Tim 2:4; 2 Pet 3:9; Ufu 2:21**)³²

Mfano wa Yesu wa wafanya kazi katika shamba la mizabibu (**Math 20:1-16**) unarejelea moja kwa moja suala hili na tatizo la Yona na Mungu. Wolff anaeleza, “Wafanyakazi ambao wameajiriwa katika saa ya kwanza wanaasi dhidi ya kutendewa sawa kwa wale walioajiriwa tu saa kumi na moja. Bwana anapinga manung’uniko yao, pia, kwa maswali ya fadhili: ‘Je, siruhusiwi kufanya nipendalo kwa kile kilicho changu? Au unachukia ukarimu wangu?’” (Wolff 1986: 177) Hata hivyo neno la “huruma” ambalo Mungu anatumia katika **mst. 11** (Kiebrania = *hûs*) huenda hata zaidi ya hivi. Fretheim asema, “Matumizi ya *hûs* katika swali la mwisho yanasukuma zaidi ya suala la haki za Mungu kama mwenye enzi na *jinsi* haki zake zinavyotumiwa. *hûs* ni kitendo cha kuteseka, kitendo kinachotekelezwa na machozi machoni. Mungu anachukua juu yake mwenyewe uovu wa Ninawi na kubeba uzito wa jeuri yake, maumivu ya majiji elfu moja yaliyoporwa, ikiwa ni pamoja na Israeli. Mungu anachagua kuteseka kwa ajili ya Ninawi, labda hata kufa.” (Fretheim 1978: 236-37) Ingawa matukio ya Yona yalitukia zaidi ya miaka 700 kabla ya Yesu kuja ulimwenguni, huruma ambayo Mungu aliionyesha Ninawi ilikuwa “mfano” au “kivuli” kikielekeza kwenye huruma kubwa zaidi ambayo angetuonyesha kupitia. kuishi maisha ambayo tulipaswa kuishi, kuchukua dhambi tuliyofanya, na adhabu ya dhambi hiyo tuliyostahili, juu yake mwenyewe, na kufa kwa ajili yetu ili tupate uzima wa milele.³³ Kwa hiyo, tunakabiliwa na kifungu hiki ili kutathmini upya maoni yetu kuhusu Mungu, uovu, neema, na sisi wenyewe.

Kuhusiana na uhusiano wetu na ulimwengu na vitu, kisa cha mmea huo kinaonyesha kwamba Yona alitoka kutoka “*kushangilia kupita kiasi*” hadi kutaka kufa ndani ya muda wa saa chache, yote kwa sababu ya matukio na hali ambazo alikuwa hakuwa amechangia chochote na hakuwa na uwezo wowote wa kuyadhibiti. Mungu alikuwa akimletea Yona hali ya moyo wake.³⁴ Ule mmea ulikuwa na thamani ndogo ya asili. Kuweka thamani kubwa (kama Yona alivyofanya) katika vitu ambavyo havina thamani ya ndani ni *kupenda mali*. Hili halikuwa tatizo la Yona pekee, bali lilikuwa ni tatizo la Israeli (ona **Amosi 1:6-8; 4:1-2; 5:11-13; 6:1, 4-6; 8:4-6**), na ni tatizo letu. Kwenye nafasi yetu kibinafsi, tunachukua “baraka” zetu kama “zinazotolewa” na shida zetu kama udhia. Tunashindwa kuona kwamba baraka zetu za muda, kama ule mmea wa Yona, hutokana na matendo “ya neema safi ya kiungu” (Stuart 1987: 505). Tunaamini kimakosa hisia zetu na hali zetu, kama Yona alivyofanya. Hisia zetu na hali zetu pia ni zenye kubadilika-badilika na zinaweza kubadilika kwa kiasi kikubwa na upesi: “Anapojisikia vibaya sana, matukio [basi] yataonekana kumwendea upande wake; lakini anapojisikia vizuri sana, yataharibika haraka” (Sasson 1990: 272-73). Lazima tuchukue mtazamo wa milele. Sisi, kama mmea, hudumu kwa “siku.”

Suala hili si la kibinafsi tu, bali linaathiri kila utamaduni na jamii duniani. Katika uchunguzi wake wa mtiririko wa historia na utamaduni, *Ni kwa namna gani basi tutaishi?*, Francis Schaeffer anabainisha, “Kadiri maafikiano yenye kutawaliwa zaidi na Wakristo yalivyodhoofika, watu wengi walikubali maadili mawili duni: *amani ya kibinafsi na ukwasi*” (Schaeffer 1982: 5:211) Mkusanyiko huu wa maadili hauko Magharibi pekee. Amani ya kibinafsi na utajiri sio lazima kuwa maadili mabaya. Walakini wao (au seti nyingine yoyote ya maadili tunayoweza kuunga mkono) yanatulazimisha kuuliza swali: Je, hayo ni maadili ya Kristo? Maadili au vipaumbele vyovyote, ingawa ni vyema vyenyewe, vikigeuzwa kuwa maadili au vipaumbele vya mwisho, vinakuwa aina za ibada ya sanamu. Maadili hayo yanajikita katika ustawi wa nafsi kwa ajili ya maisha haya ya duniani pekee. Kwa hivyo, wao (pamoja na mafanikio, mali, mamlaka, nchi, kabila, familia, au karibu aina

³² Kwa maana, katika **4:10-11**, Mungu *hataji* toba ya Ninawi kama msingi wake wa kuacha hukumu (Freedman 1990: 31). Wala hakutaja mojawapo ya “msamiati muhimu kwa sura ya tatu [*ndogo, zamu; naham, tubu; rag, uovu*]” (Sasson 1990: 318). Yona mwenyewe alitambua kwamba ni asili ya Mungu “*kughairi maafa*” (**4:2**). Yona hakusema kwamba Mungu hufanya toba iwe ya lazima ili ‘*aghairi*’ au kwamba Mungu anatakiwa ‘*kughairi*’ toba inapotokea. Matendo ya Mungu kuelekea Ninawi yalikuwa katika muktadha wa kuhubiriwa kwa neno lake na toba ya Waninawi; lakini “Ingawa Mungu anaweza kuhamasishwa kuokoa kwa sababu ya maombi ya mwanadamu na toba, Mungu anabaki kuwa huru kuamua kama atakuwa na huruma” (Fretheim 1978: 232). Mungu anadhihirisha tabia yake mwenyewe anaposema, “*Nitamrehemu yeye nitakayemrehemu, na nitamrehemu yeye nitakayemhurumia*” (**Rum 9:15**, akinukuu **Kut 33:19**).

³³ Hata katika Agano la Kale, inasemekana kwamba Mungu alipata dhiki au huzuni juu ya dhambi na uovu wa viumbe wake, na hata alipowapinga (ona **Mwa 6:6; Isa 42:14; 63:10; Yer 31:20; Hos 11:8**).

³⁴ Ingawa Mungu hakusema kwamba ilikuwa ni kosa kwa Yona kuhangaikea mmea huo, alikuwa akiweka mambo katika mtazamo ufaao. Alikuwa akisema kwamba *uwiano* wa shangwe ya Yona na kisha hasira juu ya mmea vyote viwili havikuweza kudhibitiwa na kutolengwa, hasa ikilinganishwa na kujali kwa Mungu kuhusu wanadamu wa Ninawi.

nyingine yoyote ya maadili) hutufanya tusikosoe mtazamo wa ulimwengu uliopo, bali kuridhika na udhalimu, uonevu, unyama na maovu ya kimuundo, ili mradi ustawi wetu wenyewe uko sawa yakuridhisha. Kwa hivyo, kisa hiki na mmea kinatukabili kwa maswali ambayo tunahitaji kujibu. Maswali hayo ni pamoja na: Je (kitamaduni na kibinafsi) tunawekeza thamani katika nini? Je, Mungu anawekeza thamani katika nini? Je, kile tunachowekeza thamani kwacho kinalingana na kile ambacho Mungu anawekeza thamani ndani yake? Je, tunawekeza muda wetu, umakini, pesa na nguvu katika nini? (Mengi ya yale tunayowekeza wakati wetu, umakini, pesa, na nguvu ndani yake yana thamani ndogo *hata katika maana ya kibinadamu*, sembuse katika maana ya milele.) Haya ni mambo ambayo lazima yashughulikiwe na makanisa na vilevile watu binafsi. na familia zinazohudhuria makanisa hayo.

Masuala yaliyotolewa hapa ni muhimu zaidi kuliko yale ambayo yamesemwa hivi punde. Ujumbe katika *Gospel Transformation Study Bible* unasema, “Mungu alitumia funza na upepo kumwoko Yona kutoka katika maisha ya ‘yanayovutwa na mzabibu. Mtu anayevutwa na mzabibu ni yule ambaye amechukuliwa na furaha ya zawadi nzuri za Mungu hivi kwamba anaishia kupenda zawadi kuliko Mpaji. Biblia inaita hiyo *ibada ya sanamu*. Ikiwa tunahisi kwamba bila mtu fulani, au cheo, au mafanikio, maisha yetu hayangekuwa na thamani, huenda tumeingia ndani zaidi katika ibada ya sanamu kuliko tunavyofikiri. Marafiki, familia, pesa, huduma, na mafanikio ni zawadi nzuri kutoka kwa Mungu zinazoweza kufurahisha sana. Lakini sio kusudi la maisha. Kristo alikufa ili ‘wale wanaoishi wasiishi tena kwa ajili yao wenyewe bali kwa ajili yake yeye ambaye kwa ajili yao alikufa na kufufuliwa’ (2 Kor. 5:15).” (*Gospel Transformation* 2018: 1358n.4:5-9; ona pia **Efe 5:5; Kol 3:5**)

Kuhusiana na uhusiano wetu na watu ambao ni “tofauti” na sisi, kama tulivyoona, Yona alikuwa mzalendo wa kupindukia ambaye aliwachukia maadui wa Israeli, Waashuru, kiasi kwamba angeona afadhali afe kuliko kuwaona wakiongoka kwa Bwana au hata kuonyeshwa rehema na Bwana. Hii inazua masuala ya ukabila, ubaguzi wa rangi, na utaifa uliokithiri. Wengi, ikiwa si wote, kwa kawaida watu wanavutiwa na nchi zao, tamaduni, na watu "kama wao wenyewe," yaani, watu wa rangi moja, mbari, kabila, na hali ya kijamii na kiuchumi. Ukweli ni kwamba, ukabila, ubaguzi wa rangi, ubaguzi wa kikabila, na ubaguzi kulingana na hali ya kijamii na kiuchumi ni kinyume kabisa na injili. **Ufu 5:9** inasema kwamba “*kwa damu yako watu wa kila kabila na lugha na jamaa na taifa.*” Kama Paulo anavyosema katika **Rum 9:25-26**, “*Nitawaita watu wangu wale wasiokuwa watu wangu, Na mpenzi wangu yeye asiyekuwa mpenzi wangu. Tena itakuwa mahali pale walipoambiwa, Ninyi si watu wangu, Hapo wataitwa wana wa Mungu aliye hai*” (akinukuu **Hos 2:23**; ona pia **1 Pet 2:10**) Kwa sababu hiyo, “*Hapana Myahudi wala Myunani. Hapana mtumwa wala huru. Hapana mtu mume wala mtu mke. Maana ninyi nyote mmekuwa mmoja katika Kristo Yesu*” (**Gal 3:28**). **Kol 3:11** vile vile inasema, “*Hapo hapana Myunani wala Myahudi, kutahiriwa wala kutokutahiriwa, mgeni wala mshenzi, mtumwa wala mwungana, bali Kristo ni yote katika yote.*” “Hadithi ya Ruthu inatuambia kwamba damu ya Wamoabu [na, kama inavyoonekana mahali pengine katika Biblia, damu ya Wakanaani] ilitiririka katika mishipa ya Mwana wa Mungu. Damu hii ilimwagwa kwa ajili ya wokovu wa Wamoabu—na kila kundi la watu wengine.” (Piper 2010: 134)³⁵

Hii ina maana muhimu ya kiutendaji kwa Wakristo mmoja mmoja na kwa kanisa kwa pamoja. Katika **Matendo 10** Petro alikuwa ameonyeshwa kwamba Mungu haonyeshi upendeleo kati ya Wayahudi na Wamataifa. Hata alishuhudia jambo hili katika **Matendo 11** kwa Wayahudi ambao walipinga kula kwake pamoja na watu wa Mataifa wasiotahiriwa. Hata hivyo, **Gal 2:12-13** inatuambia kwamba “*kabla hawajaja watu kadha wa kadha waliotoka kwa Yakobo, alikuwa akila pamoja na watu wa Mataifa; lakini walipokuja wao, akarudi nyuma akajitenga, kuhu akiwaogopa waliotahiriwa. Na hao Wayahudi wengine wakajigeuza pamoja naye, hata na Barnaba pia akachukuliwa na unafiki huo.*” Vitendo vya Peter vya nje, vya kusudi havikulingana na imani yake ya ndani, ya kibinafsi. Alikuwa akiikana injili ileile aliyokuwa amehubiri kwa jinsi alivyokuwa akiishi. Kwa hiyo, Paulo “*nalishindana naye uso kwa uso, kwa sababu alistahili hukumu*” (**Gal 2:11**), majo kwa moja alimwita “mnaifiki” (**Gal 2:13**), na akaonyesha kwamba “*njia yao haiendi sawasawa na ile kweli ya injili*” (**Gal 2:14**). Kwa kuwa hili halikuwa suala la faragha tu kati ya Petro na Wamataifa fulani, lakini kanisa zima lilikuwa linaathiriwa na asili ya injili yenyewe iliyokuwa inahusika, Paulo hakwenda kwa Petro kwa faragha (kwa kuzingatia **Matt 18:15-16**) lakini alimkabili *hadharani* (ona pia **Eph 5:11; 1 Tim 5:20**).

Mashambulizi ya Paulo yalikuwenda kwenye kiini cha jambo hilo, yaani, kwamba Petro hakuwa “*sawasawa na ile kweli ya injili*” (**Gal 2:14**). Petro aliikana injili kwa kuwatenga watu wa Mataifa kutokana na ushiriki kamili na usawa katika maisha ndani ya kanisa. Pia alikuwa akiwanyima Mataifa kukubalika kamili *katika maisha yake ya faragha* (yaani, ambaye alikula pamoja nao) kwa sababu ya ukweli kwamba walikuwa Mataifa. Kwa kweli, ingawa alijua vizuri zaidi, Petro alikuwa akihubiri injili kwa ajili ya “Wayahudi pekee.”

³⁵ Suala hili linajadiliwa kwa undani zaidi katika Menn 2022: 19-21.

Hili ni badiliko kamili la harakati nzima ya historia ya wokovu na ni sawa na kulipindua Agano Jipya, kupindua yale ambayo Yesu alitimiza msalabani, na kurejesha Agano la Kale. Rich Lusk anasema, “Kwa sababu sheria za sherehe za Agano la Kale zilikuwa sheria za kuhamishwa na kutengwa badala ya ufikiaji na urafiki, sheria za ahadi badala ya utimilifu, kwa waongofu wa Mataifa kuwa chini ya sheria hizi ingekuwa kuchukua hatua kubwa nyuma, kama vile Wayahudi kubaki chini yake kungekuwa kukaa katika kizazi cha zamani. . . . Tofauti muhimu [kati ya Paulo na Wayahidishaji] ilikuwa eskatolojia inayotambulika ya Paulo katika Kristo dhidi ya kujitolea kwa Wayahudishaji kwa mazoezi yanayoendelea ya Torati. Paulo angeweza kusema, na wapinzani wake Wayahudi hawakuweza kusema, kwamba enzi iliyoahidiwa, ya mwisho, mwisho imefika katika historia, ikifungua milango ya baraka za agano, sio tu kwa wana wote wa maumbile ya Ibrahimu, lakini hatimaye kwa wana wote wa maumbile ya Adamu. Tatizo la msingi katika Galatia lilikuwa utaifa wa Kiyahudi, au ubaguzi, uliokita mizizi katika uelewa mbovu wa ratiba ya Mungu ya ukombozi-kihistoria. Israeli waligeuza Torati, ambayo ingepaswa kuwa njia ya mwisho wa kuja kwa Kristo (rej. Rum. 10:4), kuwa mwisho ndani yake yenyewe, na kwa hiyo kuwa aina ya ibada ya sanamu (Gal. 4:8-9; taz. Warumi 2:22).” (Lusk 2003: n.p.)

Jambo lile lile hutokea wakati wowote kanisa au Mkristo binafsi anapowanyima watu uanachama, nyadhifa za uongozi, ushirika, au usawa kamili kwa sababu ya kikabila, kimbari, kijamii na kiuchumi, au sababu zingine zinazofanana na hizo. Hili lilikuwa tatizo kubwa sio tu katika Galatia bali pia katika kanisa la kwanza la Yerusalemu. Katika kanisa la Yerusalemu, wajane wa Kiyunani (yaani, wale wa utamaduni na lugha ya Kiyunani) *“walikuwa wakipuuzwa katika ugawaji wa kila siku”* kwa ajili ya wajane wa asili wa Kiebrania (**Matendo 6:1**; ona pia **Yak 2:1-13**). Kanisa lilifanya jambo adimu sana na la kimatendo ili kurekebisha ubaguzi huu wa kikabila: mitume waliambia kanisa *“chagueni watu saba miongoni mwenu walioshuhudiwa kuwa wema, wenye kujawa na Roho, na hekima, ili tuwaweke juu ya jambo hili”* (**Matendo 6:3**). Kanisa lilifanya hivi, lakini jambo la kustaajibisha na muhimu zaidi ni kwamba wanaume saba waliowachagua wote walikuwa na *majina ya Kiyunani!* (**Matendo 6:5**). Kwa kufanya hivyo, walikuwa wakisema kimakusudi, “Tunatambua kwamba tumekuwa tukiwatendea vibaya Wayunani, na tunataka kuonyesha toba yetu na mabadiliko ya mioyo yetu kwa kuwaweka wasimamizi wa ugawaji.”

Suala hili linaendelea kuwa tatizo kubwa kwa kanisa duniani kote leo. Hii pia inaonekana katika ukosefu wa ushirika ambao baadhi ya madhehebu wanao na madhehebu mengine. Bila shaka, sote tunafikiri theolojia yetu wenyewe ni sahihi na wale wasiokubaliana nasi wamekosea. Hata kama tuko sahihi katika theolojia yetu, hata hivyo, tunaweza kuwa sahihi kwa namna ile ile Petro ambayo alikuwa sahihi: imani yake ya ndani juu ya umoja wa Wayahudi na Wamataifa katika Kristo ilikuwa sahihi, lakini kwa kuwa hakutafsiri imani hizo za ndani kuwa thabiti. , hatua chanya ili kuhakikisha kwamba Wasio Wayahudi walitendewa kuwa sawa, Petro alikuwa mnafiki ambaye *“hakuendana na ukweli wa injili.”* Kwa kweli, alikuwa amegeuza urithi na mapokeo yake ya Kiyahudi kuwa *sanamu*. Hili ni tatizo kubwa. Injili ni *kweli*, na kweli inaathiri jinsi tunavyoishi na vile tunavyoamini. Ikiwa makanisa (na watu binafsi) hawatajichunguza wenyewe kwa uthabiti na kubadili mazoea yao ili kuyapataniwa na matokeo ya injili, hukumu ya Mungu siku ya hukumu inaweza kuwa kwamba hatukuwa waamini waaminifu au makanisa hata kidogo lakini kwa kweli hatukuwa kitu bali wanafiki na waabudu sanamu.

Hatimaye, kuhusu uhusiano wetu pamoja na Mungu, tumeona kwamba Yona alikuwa Mwisraeli aliyejiona kuwa mmoja wa “watu waliochaguliwa.” Kwa hiyo alihisi kwamba alikuwa bora kuliko wapagani wasio Waisraeli, kama Waninawi, ambao hawakufanya au kutenda kupatana na sheria ya Mungu, kiadili, kiroho, au katika njia nyinginezo. Yakobo alitaja kanuni ambayo ingetumika kwa Yona na inatuhusu vile vile, *“Ndugu zangu, msiwe waalimu wengi, mkijua ya kuwa mtapata hukumu kubwa zaidi”* (**Yak 3:1**). Yona pia alipuuzwa kanuni ambayo Yesu angeieleza baadaye, ambayo ilitumika tena kwa Yona na kwa hakika inatumika kwetu kwa kuwa tuna *“shauri lote la Mungu”* (**Matendo 20:27**), tumekombolewa na Kristo (**Efe 2:8-9**), wamepewa moyo mpya (**Ezek 36:26**), nia ya Kristo (**1 Kor 2:16**), Roho Mtakatifu ambaye sasa anakaa ndani yetu (**Yohana 14:17**), wametiwa muhuri na Roho (**Efe 1:13**), na wameasiliwa katika familia ya Mungu (**Rum 8:15, 23; Gal 4:5; Eph 1:5**). Kanuni hiyo ni, *“Na kila aliyepewa vingi, kwake huyo vitatakwa vingi; naye waliyemwekea amana vitu vingi, kwake huyo watataka na zaidi”* (**Luka 12:48b**).

Mtazamo wa Yona kuelekea Waninawi ndilo suala lenyewe lililotolewa na Yesu katika mfano wa “mwana mpotevu” katika **Luka 15:11-32**.³⁶ Mfano huo unajulikana sana kwa wengi wetu. Ni muhimu kutambua kwamba, mwanzoni mwa mfano mitatu ambayo Yesu alisema katika **Luka 15** (mfano wa “mwana mpotevu” ulikuwa wa tatu), alikuwa akizungumza na makundi mawili ya watu *“watoza ushuru na wenye dhambi”* na *“Mafarisayo na waandishi”* (**Luka 15:1-2**). Timothy Keller anadokeza, “Aina hizi mbili za watu

³⁶ Mfano huo kwa kweli unapaswa kuitwa mfano wa baba na wana wawili, kwa kuwa una mengi ya kusema juu ya baba na mwana mkubwa kama inavyosema juu ya mwana mdogo (“mpotevu”).

zinalingana na ndugu wawili baadaye katika mfano. Watoza ushuru na wenye dhambi ni kama yule ndugu mdogo katika mfano huo. Wamejiingiza katika maisha machafu na yasiyo ya kidini (mst.13). Wameacha maadili ya jadi ya familia zao. Lakini Mafarisayo na walimu wa sheria wanafanana na ndugu mkubwa katika mfano huo. Wamebaki na maadili ya jadi ya malezi yao. Wamejitolea sana kusoma na kutii Neno la Mungu. Wanasali na kuabudu daima.” (Keller n.d.: “The Two,” n.p.) Watu wa Ninawi wanatoa mfano wa ndugu mdogo, na Yona anatoa muhtasari wa kaka mkubwa katika mfano huo.

Katika mfano huo, “Yesu anatuonyesha baba mwenye wana wawili, na kwa kweli wote wawili wametengwa kwa usawa kutoka kwa moyo wake. Mmoja ameonyesha kutengwa kwa kukimbia mbali, lakini kaka mkubwa ana hasira vivyo hivyo na ni mgeni sana kwa baba. Baba lazima ‘atoke’ kwa kila mmoja wao ili kuwahimiza waingie (mst.20, 28). Lakini hapa kuna sehemu ya kushangaza. Mmoja wa wanawe ni mtu mzuri sana, mmoja ni mtu mwovu sana, lakini mwishowe, ni mtoto mwovu anayeingia kwenye karamu ya baba na kucheza, na ni mtoto mzuri ambaye hatafanya hivyo.” (Keller n.d.: “The Two,” n.p.) Lakini kwa nini kaka mkubwa alibaki nje badala ya kushiriki kwenye karamu. Ndugu mkubwa anatuambia, “Ni kwa sababu miaka hii yote nimekuwa mtumwa kwa ajili yenu na sikuwahi kuasi... (mst.29). Si ubaya wake unaomzuia asionekane, bali ‘wema wake.’ Si dhambi zake zinazomzuia asishiriki karamu ya baba bali zaidi sana ‘uadilifu wake.’ Ndugu mkubwa mwishoni amepotea, sio licha ya rekodi yake nzuri, lakini kwa sababu yake.” (Keller n.d.: “The Two,” n.p.)³⁷

Kwa maneno mengine, hakuna njia moja tu ya kuwa mbali na Mungu, lakini njia mbili: njia moja, bila shaka, ni kuvunja sheria za Mungu na maisha ya uasherati kama ndugu mdogo. Njia nyingine ya kuwa mbali na Mungu ni *kushika sheria* kama kaka mkubwa. Kwa nini kaka mkubwa alikasirika sana? Keller afupisha hivi: “Anahisi ana haki ya kumwambia baba kile anachopaswa kufanya na mavazi yake, pete, na ndama. Inaonyesha kwamba anachukizwa sana na udhibiti wa baba wa bidhaa zake kama vile ndugu mdogo. Ndugu mdogo alienda mbali na kutoka chini ya udhibiti wa baba wa mali yake, lakini kaka mkubwa alibaki nyumbani na ‘hakukosa kamwe’ kama njia yake ya kufanya jambo lile lile. Moyoni walikuwa sawa kabisa. Wote wawili walikuwa wakijaribu kuepuka mamlaka ya baba, wote walichukia udhibiti wake na wakaasi. Lakini mmoja alifanya hivyo kwa kuvunja sheria zote za baba, na mwingine alifanya hivyo kwa kuzishika.” (Keller n.d.: “The Two,” n.p.)

Chakupendeza, katika mifano yote miwili, wa kitabu cha Yona, kaka mdogo (Waninawi) ndio wapokeaji wa rehema na neema ya baba (Mungu). Zaidi ya hayo, mfano huo na kitabu cha Yona huishia kwa baba (Mungu) akihutubia kaka mkubwa (Yona), akieleza hali hiyo, na, kwa kweli, akimsihi ndugu mkubwa aungane na ndugu mdogo kwenye karamu. Lakini yote miwili mfano huo na kitabu cha Yona huishia kwa kaka mkubwa (Yona) kubaki “nje” na kukataa kuwa na uhusiano wowote na ndugu mdogo. Mfano na kitabu cha Yona vyote huishia kwa swali lisilo na majibu au kauli ya baba (Mungu). Hatujui jinsi ndugu mkubwa katika mfano huo au Yona alijibu hatimaye.³⁸

Hili ni muhimu sana kwetu kujua kwani, ingawa kuna baadhi ya “ndugu wadogo” kanisani, watu wengi kanisani si makahaba wa zamani, waraibu wa dawa za kulevya, wezi, au wauaji. Watu wengi kanisani ni watu wa kidini, wenye kuheshimika ambao hujaribu kushika sheria na kufanya mambo yanayofaa. Suala hilo, hata hivyo, ni *nia*: “Tofauti kati ya mtu wa kidini na Mkristo wa kweli ni kwamba mtu wa kidini humtii Mungu ili kupata mamlaka juu ya Mungu, na kupata vitu kutoka kwa Mungu, lakini Mkristo anatii ili tu kumpata Mungu. Watu wa kidini hutii ili kupata mamlaka juu ya Mungu, kumdhibiti, kumweka mahali ambapo wanafikiri ana deni kwao. Kwa hiyo, licha ya ukaidi wao wa kimaadili na kidini, kwa hakika wanajaribu kuwa wakombozi wao wenyewe. Wakristo, ambao wanajua kwamba wameokolewa tu kwa neema na hawawezi kamwe kumtawala Mungu, wanamtii kwa tamaa ya kumpenda na kumpendeza na kumkaribia zaidi yule aliyewaokoa.” (Keller n.d.: “The Two,” n.p.)

Jambo tunalopaswa kutambua ni kwamba, kama tunavyoona katika mfano katika **Luka 15** na mwingiliano wa Yesu na “watoza ushuru na wenye dhambi” kote katika Agano Jipya ikilinganishwa na mwingiliano wake na Mafarisayo, ni rahisi kuwaleta “ndugu wadogo” kwa Kristo kuliko kuwaleta “ndugu wakubwa.” Yesu na injili vinavutia zaidi kwa ndugu wadogo, kwa sababu wanatambua kwa urahisi zaidi upotevu wao na uhitaji wao kuliko ndugu wakubwa. Ni *kwa sababu* ndugu wakubwa huweka sheria na wanaheshimika na kufanikiwa kwamba hawatambui hitaji lao kabisa (au ugumu wa mioyo yao wenyewe). Hivyo, ni lazima tutii onyo la Kristo na kuwafundisha watu wetu kwamba “watoza ushuru na makahaba

³⁷ Leslie Allen anaonyesha kwamba “sala ya Yona [katika **Yona 4:2**] inakumbusha maelezo ya Kaka Mkubwa na msisitizo wake sawa wa ubinafsi na sauti ya malalamiko ya uchungu (Luka 15:29)” (Allen 1976: 229).

³⁸ Tuna tumaini na tunaweza kudokeza kwamba hatimaye Yona aliitikia kwa kuwa na badiliko la kweli la moyo kuelekea wote wawili Mungu na Waninawi. Sababu ni kwamba habari zinazomwonyesha Yona katika hali mbaya kama hiyo zingeweza tu kutoka kwa Yona mwenyewe. Kwa kufanya hivyo, huenda alikuwa akisema bila kuficha, “Nimeelewa! Nilifanya uamuzi sahihi mwishowe! Je, wewe pia?”

wanatangulia mbele yenu kuingia katika ufalme wa Mungu. Kwa sababu Yohana alikuja kwenu kwa njia ya haki, ninyi msimwamini; lakini watoza ushuru na makahaba walimwamini, nanyi hata mlipoona, hamkutubu baadaye, ili kumwamini.” (Matt 21:31-32)

Kwa kumaliza, Mungu yuko huru kutoa, kunyima, na kupindua anavyoona inafaa. Kwa kushikilia mambo yetu, mitazamo yetu ya parokia, na maisha yetu, hatuna “nia ya Kristo” lakini tunafikiri kama wale ambao hawajakombolewa (**Math 16:23; 1 Kor 2:14-16**). Ni lazima “tuone” kama Mungu anavyoona. “Maadui” wetu, kama Ninawi, “hawajui, lakini bado wanahusika” (Bruckner 2004: 123). Ni jukumu letu kuwaambia injili na kuwaonyesha nguvu ya mabadiliko ya ukweli wa injili katika maisha yetu; kwa kufanya hivyo, tunakuwa vyombo vya Mungu vya kuwageuza maadui kuwa marafiki na ndugu.

MASWALI YA MAJADILIANO

1. Jadili maombi ya Yona mwanzoni mwa sura ya 4, ikijumuisha hasira yake na Mungu na kushambulia tabia ya Mungu.

- Je, umeonyesha hasira yako kwa Mungu na kushambulia tabia yake? Umejifunza nini katika hali hizo?

2. Ni kwa jinsi gani hasira kuu dhidi ya Mungu inapotosha mtazamo wetu na theolojia yetu na kutupeleka kwenye njia ya “upumbavu na upotovu”?

- Je, unaweza kutaja mifano ya kibinafsi ya hili?

3. Unafikiri nini kuhusu kauli katika kifungu kwamba asili ya kweli au majaribu na dhambi zimo ndani yetu, si katika hali zetu, na kwamba hata Shetani mwenyewe hawezi kutuhatarisha kiroho *isipokuwa na mpaka tuyafanye mapendekezo ya Shetani kuwa yetu wenyewe?*

4. Katika andiko linasema, “kwa kujikweza, tunajipunguza wenyewe.” Una maoni gani kuhusu hilo, na unaweza kutaja mifano yoyote kutoka kwa maisha yako au ya wengine ambapo hiyo ilikuwa kweli?

5. Fungu linasema, “Tunahitaji kukumbuka kwamba dhambi zetu ni za maana zaidi na zina madhara makubwa kuliko inavyoweza kuonekana kwetu.” Je! unajua mifano ambayo hii imethibitika kuwa kweli?

6. Katika kumfuata Yesu “*nje ya kambi*”—nje ya “maeneo ya maliwazo,” popote pale ambapo wangukuwa—hata wawe kielelezo cha Kristo kwa kuhubiri, kufundisha, kusaidia, na kufariji watu, *hata wawe nani*, suala linalotukabili ni: sisi ni kama Yona, au tunafanana na Kristo? Toa mifano.

7. Je, umewahi kufanya jambo fulani kujaribu “kumtisha Mungu ili achukue hatua” kama Yona huenda alifanya kwa kwenda nje ya jiji, kujenga kibanda, na kuketi ili kuona kile ambacho Mungu angefanya?

8. Mungu alipoua mmea huo, Yona alisahau miujiza yote ambayo Mungu alikuwa amefanya kwa niaba yake, ikiwa ni pamoja na kuagiza mmea wenyewe. Je, kumekuwa na matukio yoyote katika maisha yako ambapo kitu kama hiki kimetokea?

9. Swali la Mungu katika **mst. 9**, “*Je, wafanya vyema kukasirikia mmea?*” linaibua suala ambalo ni la msingi katika kitabu kizima, “Tuna haki gani ya kudai kwamba Mungu anapaswa kutupendelea sisi na si wengine?”

- Zungumzia swali hilo, pamoja na mawazo ambayo unaweza kuwa nayo nyuma ya ufahamu wako (hata ingawa huenda usiwahi kuyasema kwa sauti), kama vile: “Mimi ni Mkristo; Mimi ni mmoja wa watoto walioasiliwa na Mungu; Nimekuwa nikimtumikia Bwana kwa uaminifu kwa miaka____; Nihudhuria kanisani mara kwa mara na kutoa zaka na sadaka; Nimejidhabihu mara nyingi kwa ajili ya Bwana; Sijawahi kuzini au kuua au kufanya mengi ya yale ambayo watu waovu hufanya, nk.; kwa hiyo, Mungu *anapaswa* kunipendelea mimi dhidi ya wengine.”

10. Kuhusiana na asili na tabia ya Mungu:

- Kwa nini tunaelekea kuelekeza kwenye masuala ya “haki” na “uadilifu” tunapona watu wasiomcha

Mungu “wanapona katika mambo,” lakini tunaelekea kupuuza ukweli kwamba Mungu alikuwa “dhalimu” vile vile alipotusamehe na alikuwa “ hatendi haki” alipomtuma Kristo msalabani?

- Jadili ukweli kwamba Mungu kwa rehema *anazuia* ghasia ya eskatolojia [yaani, hukumu] hadi kila nafasi ya toba na msamaha ipite. Na hii husababisha kufadhaika, mateso, na hata kifo kwa waathiriwa wasio na hatia ambao lazima wangojee. Nani angeweza kufikiria anafanya hivyo kwa upendo?
- Katika **4:10-11**, Mungu *hataji* toba ya Ninawi kama msingi wake wa kughairi hukumu. Yona mwenyewe alitambua kwamba ni asili ya Mungu “*kughairi mabaya*” (**4:2**), na Mungu anafunua tabia yake mwenyewe anaposema, “*Nitamrehemu yeye nimrehemuye, nami nitamhurumia yeye nimhurumiaye*” (**Rum 9:15**, akinukuu **Kut 33:19**; ona pia mfano wa Yesu wa wafanya kazi katika shamba la mizabibu [**Math 20:1-16**]). Una maoni gani kuhusu hilo? Je, inaathiriye au kubadilishaje maoni yako kuhusu Mungu na tabia yake?

11. Kuhusiana na uhusiano wetu na dunia na vitu:

- Kuweka thamani kubwa (kama Yona alivyofanya) katika vitu ambavyo havina thamani ya ndani ni *kupenda mali*. Je, sisi, jamii yetu na kanisa letu tunaathiriwa vipi na kupenda mali?
- Je, ni kwa jinsi gani tunaelekea kuchukua "baraka" zetu kama "zinazotolewa" na matatizo yetu kama mambo yasiyofuata kawaida na kushindwa kuona kwamba baraka zetu za muda, kama mtango wa Yona, hutokana na matendo ya neema safi ya kimungu? Je, hii inasababisha matatizo gani?
- Francis Shaeffer alisema kuwa watu wengi (na jamii) wamechukua *amani ya kibinafsi* na *utajiri* kama maadili yao makuu. Una maoni gani kuhusu hilo? Kwa kadiri hiyo ni kweli, inaonyeshwaje katika maisha yetu, ikijumuisha katika maisha yetu kama Wakristo na kama makanisa, na hii inasababisha matatizo gani?
- Andiko liliibua idadi ya maswali tunayohitaji kuzingatia na kujadili: Je (kitamaduni na kibinafsi) tunawekeza thamani katika nini? Je, Mungu anathamini nini? Je, kile tunachowekeza thamani kwa hicho kinaendda sanjari na kile ambacho Mungu anawekeza thamani ndani yake? Je, tunawekeza muda wetu, umakini, pesa na nguvu katika nini?
- Marafiki, familia, pesa, huduma, na mafanikio ni zawadi nzuri kutoka kwa Mungu ambazo zinaweza kufurahisha sana, lakini kwa sisi kupata maana na kusudi letu kutoka kwao na kuziweka juu ya Yesu Kristo ni *ibada ya sanamu*. Je, sisi binafsi na kama makanisa tukoje katika hatari ya kuwa waabudu sanamu, na tunaweza kufanya nini, kibinafsi na kama makanisa ili kupambana na hili?

12. Kuhusiana na uhusiano wetu na watu ambao ni “tofauti” na sisi:

- Wengi, ikiwa si wote, kwa kawaida watu wanavutiwa na nchi zao, tamaduni, na watu "kama wao wenyewe," yaani, watu wa rangi moja, kabila, mbari, na hali ya kijamii na kiuchumi. Lakini ukabila, ubaguzi wa rangi, ubaguzi wa kikabila, na ubaguzi kulingana na hali ya kijamii na kiuchumi ni kinyume kabisa na injili. Hili hutokea wakati wowote kanisa au Mkristo binafsi anapowanyima watu uanachama, nyadhifa za uongozi, ushirika, au usawa kamili kwa sababu ya kikabila, mbari, kijamii na kiuchumi, au sababu zingine zinazofanana na hizo. Je, sisi, kama watu binafsi na kama makanisa, tunatendaje kinyume na injili katika mambo haya, na ni nini kinachoweza na kinachopaswa kufanywa ili kupambana na hili?
- Je, mfano wa kanisa la kwanza la Yerusalemu (**Matendo 6**), ambalo lilikabili na kushughulikia tatizo hili hili, unasemaje kwetu leo katika kukabiliana na matatizo kama hayo?
- Paulo alimpinga Petro hadharani ana kwa ana kwa sababu Petro hakuwa “*akienda sawasawa na ile kweli ya Injili*” (**Gal 2:14**). Petro aliikana injili kwa kuwatenga Mataifa katika ushiriki kamili na usawa katika maisha yake ya *binafsi* (yaani, kwa kula pamoja nao). Hili huonyesha kwamba injili hugusa kila eneo la maisha yetu, hata wale tunaokula nao. Je, ni kwa namna gani tu vipofu kwa hili, na ni hatua gani

tunapaswa kuchukua ili kufanya maeneo ya maisha yetu yote yawe “*sawasawa na ile kweli ya injili*”?

13. Kuhusu uhusiano wetu na Mungu:

- Je, sisi huwa na mwelekeo gani wa kuhisi na kutenda kuwa bora kuliko wasioamini, kama Yona alivyofanya kwa Waninawi, na hata kuhisi na kutenda kuwa bora kuliko Wakristo wengine wa madhehebu mbalimbali?
- Je, hii inapinganaje na yale aliyosema Yesu, “*Kila aliyepewa vingi, kwake huyo vitatakwa vingi; naye waliomwekea amana vitu vingi, kwake huyo watataka na zaidi*” (**Luka 12:48b**)?
- Je, tunaweza na tunapaswa kufanya nini kuhusu hisia na matendo kama hayo?
- Jadili usemi kwamba hakuna njia moja tu ya kuwa mbali na Mungu, lakini njia mbili: njia moja, bila shaka, ni kuvunja sheria za Mungu kwa maisha ya uasherati kama ndugu mdogo; njia nyingine ya kuwa mbali na Mungu ni *kushika sheria* kama kaka mkubwa. Je, tunaweza na tunapaswa kufanya nini kuhusu hilo?
- Ingawa kuna baadhi ya “ndugu wadogo” kanisani, watu wengi kanisani si makahaba wa zamani, waraibu wa dawa za kulevya, wezi, au wauaji. Watu wengi kanisani ni watu wa kidini, wenye kuheshimika ambao hujaribu kushika sheria na kufanya mambo yanayofaa. Ni “ndugu wakubwa” ambao kwa kweli ni *wagumu* zaidi kupata imani ya kweli, kwa sababu kwa tabia zao za kuheshimika (pamoja na kuhudhuria kanisa, kutoa zaka na matoleo, kushika sheria, kufanikiwa, na kutofanya mambo ambayo “ndugu wadogo” hufanya) hawaoni dhambi zao na kutengwa na Mungu na kufikiri kwamba tayari wako katika uhusiano sahihi na Mungu. Tathmini kauli hiyo. Kwa kadiri ilivyo kweli, sisi binafsi na kama makanisa tunaweza kufanya nini ili kuwavuta “ndugu wakubwa” kwenye imani ya kweli, inayobadilisha?

NYONGEZA 1—YESU NA ILE “ISHARA YA YONA” (MATH 12:38-41; 16:1-4; LUKA 11:29-32)**I. Utangulizi**

Katika **Mat 12:38-41; 16:1-4; Luka 11:29-32** wakati waandishi, Mafarisayo, Masadukayo, na umati walipomwomba Yesu “ishara,” Yesu alijibu kwamba ishara pekee ambayo ingetolewa ilikuwa “ishara ya Yona.” Yona ndiye nabii pekee ambaye Yesu anajilinganisha naye moja kwa moja. Kwa sababu hii ndiyo “ishara” bayana pekee ambayo Yesu aliahidi, na kwa sababu Alijilinganisha hasa na Yona tu, ni muhimu kuelewa kina cha “ishara ya Yona.”

Mat 12:38-41	Mat 16:1-4	Luka 11:29-32
³⁸ Hapo baadhi ya waandishi na Mafarisayo wakamjibu, wakasema, Mwalimu, twataka kuona ishara kwako.” ³⁹ Akajibu, akawaambia, kizazi kibaya na cha zinaa chatafuta ishara, wala hakitapewa ishara, ila ya nabii Yona. ⁴⁰ Kwani kama vile YONA ALIVYOKUWA SIKU TATU MCHANA NA USIKU KATIKA TUMBO LA NYANGUMI, hivyo ndivyo Mwana wa Adamu atakavyokuwa siku tatu mchana na usiku katika moyo wa nchi. ⁴¹ Watu wa Ninawi watasimama siku ya hukumu pamoja na watu wa kizazi hiki, nao watawakuhamu kuwa wamekosa; kwa sababu wao walitubu kwa mahubiri ya Yona; na hapa yupo aliye mkuu kuliko Yona.	¹ Wakamjia Mafarisayo na Masadukayo, wakamjibu, wakamwomba awaonyeshe ishara itokayo mbinguni. ² Akajibu, akawaambia, “Kukiwa jioni, mwasema, ‘ <i>Kutakuwa</i> na kianga; kwa maana mbingu ni nyekundu.’ ³ Na asubuhi, mwasema, Leo ‘ <i>kutakuwa</i> dhoruba; kwa maana mbingu ni nyekundu, tena kumetanda.’ Mwajua kuutambua uso wa mbingu; lakini, je! Ishara za zamani hizi hamwezi <i>kuzitambua</i> ? ⁴ Kizazi kibaya cha zinaa chataka ishara; wala hakitapewa ishara, ispaokuwa ishara ya Yona.”	²⁹ Na makutano walipokuwa wakimkusanyikia, alianza kusema, “Kizazi hiki ni kizazi kibaya; kinatafuta ishara, wala hakitapewa ishara, ila ishara ya Yona. ³⁰ Maana, kama vile Yona alivyokuwa ishara kwa Waninawi, ndivyo atakavyokuwa Mwana wa Adamu kwa kizazi hjiki. ³¹ Malkia wa Kusini ataondoka siku ya hukumu pamoja na watu wa kizazi hiki, naye atawahukumu kuwa na hatia; kwa sababu yeye alikuja kutoka ncha za dunia aisikie hekima ya Sulemani, na hapa pana mkubwa kuliko Sulemani. ³² Watu wa Ninawi watasimama siku ya hukumu pamoja na kizazi hiki, nao watakihukumu kuwa na hatia; kwa sababu wao walitubu kwa mahubiri ya Yona, na hapa pana mkubwa kuliko Yona.

II. “Ishara ya Yona”

“Luka 11:30 inaonekana kutambulisha *mtu* wa Yona kuwa ishara kwa Waninawi na kuonyesha kwamba kwa namna fulani inayofanana utu wa Mwana wa Adamu utakuwa ishara kwa kizazi cha sasa; Math 12:40 inaunganisha ishara ya Yona na *kuzikwa* kwa Yona katika tumbo la samaki, hivi kwamba kufanana sasa na kifo (na, tunaweza kudhani, ufufuo) wa Mwana wa Adamu. Zaidi ya hayo, katika Luka 11:32 na Math 12:41, ni *tangazo* la Yona ambalo linachukuliwa kuwa muhimu. . . . Luka na Mathayo hukubaliana kwamba ishara ya Yona itakuwa ndiyo ishara *pekee* ambayo inatolewa na wote wanaonekana kudhania hukumu isiyoepekika ya kizazi kinachoipokea.” (Powell 2007: 159-60) Katika **Mat 16:4** “ishara ya Yona” imeachwa bila kuelezwa. Utambulisho wa *mtu*, *tangazo*, na *kifo/ufufuo* kati ya Yesu na Yona—ambalo linaonyesha kina cha “ishara ya Yona”—kinaonekana katika ulinganifu ufuatao kati ya Yesu na Yona:

A. Utambulisho na Galilaya

Yesu alilelewa katika mji wa Nazareti huko Galilaya (**Math 2:22-23; 13:54; 21:11; 26:71; Marko 1:9, 24; 6:1; Luka 1:26; 4: 14-16, 34; 18:37; Yohana 1:45-46; Matendo 10:38; 26:9**). Katika **Yohana 7:52** wakuu wa makuhani na Mafarisayo walishambulia hasa wazo kwamba Yesu alikuwa Masihi, wakimwambia Nikodemo “*Wewe pia hutoka Galilaya, sivyo? Chunguza, na uone ya kuwa hatokei nabii kutoka Galilaya.*” Mafarisayo walikosea. Yona alitoka mji wa Gath-heferi (2Fal 14:25). Gath-heferi ni kijiji kidogo “kama maili tatu kaskazini mashariki mwa Nazareti” huko Galilaya (Merrill 1980: 25).

B. Utambulisho na hua

“Jina Yona linamaanisha ‘Huwa,’ alama ya amani. Kristo ni Mfalme wa Amani na alileta Amani kwa kifo chake msalabani (Isa. 9:6; Luka 2:14; Yohana 14:27)” (Stanton 1951: 246). Zaidi ya hayo, ubatizo wake katika Roho Mtakatifu ulikuja katika namna ya hua na ukamkalia Yesu juu yake kama ishara kwamba Yesu ni Masihi (**Math 3:16-17; Yohana 1:32-34**).

C. Yona kumezwa na samaki na kifo na ufufuo wa Kristo

Kuna uwiano kadhaa kati ya Yona na Yesu kuhusu samaki, kifo, na ufufuo:

1. **Dhoruba baharini (Yona 1-2; Math 8:23-27; Marko 4:35-41; Luka 8:22-25)**. “Yona anapanda mashua kuelekea upande tofauti wa taifa ambalo alikuwa ameelekezwa kutoa unabii; Yesu anaondoka

kwa mashua kuelekea ‘ng’ambo ya pili, akiacha nyuma umati unaomsonga” (Powell 2007: 160). Muktradha wa masimulizi yote mawili unahusisha harakati kutoka kwa Wayahudi hadi eneo la Mataifa. “Yona alipokuwa ndani ya merikebu ilishikwa na upepo mkali, ikavurugwa na ‘dhoruba kali baharini.’ Bahari ‘ilikuwa ikichafuka na kukumbwa na tufani,’ na ‘meli ilikuwa kama kuvunjika.’ Katika Mathayo 8:23-27 Kristo vile vile alikuwa ndani ya meli katika hali kama hiyo. Kulikuwa na ‘dhoruba kubwa baharini,’ na ‘merikebu ikafunikwa na mawimbi.’ Yona alilala chini kando ya merikebu, huku mabaharia wakipiga kelele kwa woga na ‘kila mtu kumlilia mungu wake.’ Kristo alilala ‘nyuma ya merikebu, amelala usingizi’ (Mark 4:38) mpaka wanafunzi Wake wakamwamsha, wakisema ‘Bwana, tuokoe, tunaangamia.’ Ni sawa jinsi gani kama kilio cha Agano la Kale, ‘Amka, ukamwombe Mungu wako. . . ili tusingamie.’ Katika Yona twasoma, ‘bahari ikaacha kuchafuka,’ na katika Marko, ‘upepo ukakoma, kukawa shwari kuu. (Stanton 1951: 246-47) Baada ya bahari kutuliza, Yona 1:16 (LXX) inasema, “*Na wale watu wakaogopa sana.*” Vivyo hivyo, Kiyunani cha **Marko 4:41** husema kihalisi, “*wakaogopa sana.*” Kwa sababu Yesu ni “mkuu kuliko Yona,” kuna tofauti kati ya hizo mbili. Katika haya masimulizi mawili ya dhoruba baharini, “Yona alikuwa amechoshwa *na* utumishi wa Mungu. Yesu alikuwa amechoka *katika* utumishi wa Mungu. Pia, Kristo alifanya kile ambacho Yona hangeweza kufanya [lakini kile ambacho Mungu alifanya katika kisa cha Yona]. Akaukemea upepo, akaituliza bahari iliyochafuka, hata watu wakastaajabu kwa uwezo wake mkuu.” (Stanton 1951: 247)

2. Kujitolea. “Tukikumbuka uhusiano uliopo kati ya Yona 1 na kutulia kwa dhoruba, basi tuko katika nafasi nzuri zaidi ya kuona kwamba ‘ishara ya Yona’ inahusisha zaidi ya kukaa kwa siku tatu kwa Yona ndani ya samaki (Yona 2:1) kama mfano wa ufufuo wa Bwana wetu siku ya tatu. *Pia inahusisha kifo cha kujitolea dhabihu.* Yona alijitolea mwenyewe (Yona 1:12) na kushuka hadi ‘tumbo la kuzimu’ (2:3 [2:2 katika Biblia ya Kikristo]), ambapo ‘uhai wake ulitoweka’ (2:8) [2:7 Biblia ya Kikristo] katika aina ya kifo kilichowaokoa wengine, walioamini na kumwabudu Yahwe (Yona 1:15-16). Zaidi sana kifo cha dhabihu cha Mwana wa Adamu kinapataniisha dhambi za wanadamu wote, na wokovu huu unapokelewa na wote wanaomwamini.” (Lessing 2007: 18-19) Kuhusiana na hili, kama vile **Yona 1:14** mabaharia walivyokiri kwamba Yona alikuwa “damu isiyo na hatia,” kwa hiyo Yuda alikiri kwamba alikuwa amesaliti “damu isiyo na hatia” (**Math 27:4**), na jemadari aliyemsulubisha Yesu alisema, “*Hakika yake, mtu huyu alikuwa mwenye haki*” (**Luka 23:47**).

Hata hivyo, Yesu ni “mkuu kuliko Yona” katika kujitolea kwake dhabihu: “Pamoja mambo yote yanayofanana kati ya hawa wachukua neema wawili, kuna tofauti kubwa. Upendo wa Mungu ulishinda *juu* ya Yona. Kwenye mashua anaonyesha hesabu sawa na za Kayafa, akikibishana kwamba ingefaa kumtoa mtu mmoja kuwa dhabihu kwa ajili ya maisha ya kundi (rej. Yoh. 11:50) . . . mpaka anapokuwa tayari kuiacha Ninawi yote kwa ajili ya nafsi yake. Lakini Yesu ni ‘mkuu kuliko Yona’ (Math 12:41) kwa maana upendo wa Mungu ulishinda *katika* Yesu.” (Work 2007: 173) Yesu hangemwacha binadamu mwenye dhambi lakini alijitolea kwa hiari kuleta upatanisho kati ya wanadamu wenye dhambi na Mungu. Dhabihu ya Yona iliwaepusha mabaharia kutokana na kifo cha kimwili; dhabihu kubwa zaidi ya Yesu huwaokoa wanadamu kutokana na “kifo cha pili” cha milele. “Hivyo ‘wokovu ni wa Yahwe’ (Yona 2:10) unapata utimilifu wake katika mateso, kifo na ufufuko wa Yesu Kristo” (Lessing 2007: 18). Timothy Keller anatoa muhtasari: “ni kejeli jinsi gani kwamba katika Marko 4 wanafunzi wanauliza, ‘mwalimu, si kitu kwako kuwa tunaangamia?’ (Marko 4:38). wanaamini kuwa atalala bila kuwajali katika saa yao ya uhitaji mkubwa. Kwa kweli, ni kinyume kabisa cha hivyo. Katika bustani ya Gethsemane, *wao* watalala bila ya kumjali yeye. Watamwacha kwa kweli. Na bado anawapenda hadi mwisho. Unaona? Yona alitupwa baharini kwa ajili ya dhambi yake mwenyewe, lakini Yesu anatupwa kwenye dhoruba kuu kwa ajili ya dhambi *zetu*. Yesu aliweza kuwaokoa wanafunzi kutokana na dhoruba kwa sababu alitupwa kwenye dhoruba kuu kuliko zote.” (Keller 2015: 79-80)

3. Kushuka Sheoli (Kuzimu). “*Sheoli* ni kinyume cha kitheolojia kilichokithiri cha uwepo wa Yahwe na sifa yake kuu kwa wakazi wake ni kutengwa kwao naye. . . . *Sheoli* si neno la Kiebrania la ulimwengu wa chini ambao unawangoja watu wote. Imetengwa kwa ajili ya wale walio chini ya hukumu ya Mungu pekee. . . . hii ina maana kwamba matumizi ya Yona ya *Sheoli* katika 2:3 [2:2 katika Biblia ya Kikristo] yanaonyesha yuko chini ya hukumu ya Yehova.” (Lessing 2007: 12-13) The LXX (the Greek translation of the Hebrew Bible) hutafsiri *Sheoli* kama *Kuzimu*. Katika **Math 12:40** Yesu anajifaninisha yeye mwenyewe na Yona na anasema kwamba kama vile Yona alivyokuwa ndani ya tumbo la samaki “ndivyo atakavyokuwa mwana wa Adamu . . . ndani ya moyo wa dunia.” Ingawa watu wengine wanaamini kuwa hii ni kumbukumbu ya kaburi, inaonekana zaidi kuhusika: “Kwanza, neno *kardias* (‘moyo’) linaonekana katika LXX ya Yona 2:4 [‘*ndani ya kilindi cha moyo wa bahari*’], ambapo marejeo hayo yanahusishwa na *Sheoli*. Pili, maelezo ya kushuka kwa Yona katika *Sheoli* katika LXX ya

Yona 2:7 [2:6] ni *katebēn eis gēn* ('nilishuka hata nchi'); hapa *gēn* = *h'eret* = *Sheol*. Yesu anarejelea kushuka Kwake katika *Sheoli*. Maana ya msingi ya ile 'ishara ya Yona,' basi kulingana na Mathayo 12:40, ni ulinganifu kati ya kushuka kwa Yona katika *Sheoli* na uzoefu wa Bwana wetu wa kifo, hasa wakati Yeye—kama Yona—'anafukuzwa mbali na kuwapo kwa Yahwe' (Mathayo 12:40). Yona 2:5 [2:4] Baba anapomwacha na kupaaaza sauti, 'Mungu wangu, Mungu wangu, mbona umeniacha?' (Math. 27:46). Lakini si hilo tu, kwa maana maelezo ya tukio la Yona katika sura ya pili yametiwa ndani katika wimbo wa sifa kwa ajili ya kukombolewa kutoka kwa hukumu. Mathayo 12:40, kwa hiyo, pia inadokeza ufufuo wa Kristo . . . kama ukombozi kutoka kwa uzoefu wa hukumu ya Mungu. Yesu atakuwa ndiye—na zaidi sana kuliko Yona—ambaye kilio chake kwa Baba kutoka kilindi cha kuzimu kitasikiwa na kujibiwa, ambaye maisha yake yatapandishwa kutoka shimoni (taz. Yona 2:3, 7 [2], 6; Ebr. 5:7)." (Lessing 2007: 20-21) Katika Matendo **2:27-31** Petro anarejelea ufufuo wa Kristo na ananukuu kutoka **Zab 16:10** kwamba Yesu "*hakuachwa kuzimu*." Kiebrania cha **Zab 16:10** kinarejelea *Sheoli*. Hapa tena Yesu ni "mkuu kuliko Yona": Yona alikuwa siku tatu ndani ya tumbo la samaki kwa sababu ya dhambi yake mwenyewe na kuasi; Yesu alikuwa siku tatu katika moyo wa dunia kwa sababu ya utii wake kwa niaba ya dhambi za wengine.

4. Ufufuo. "Ufufuo ni ishara kuu ya Mungu kwa Israeli, kama inavyoonekana pia katika hotuba za Matendo (2:24, 32, 36; 3:15; 13:30, 34, 37; 17:31)" (Osborne 2010: 486). Mahubiri ya Kiyahudi ya karne ya 1 "yanarejelea kutokeza kwa Yona kutoka kwa samaki kuwa 'ishara ya kuzaliwa upya' na pia 'ishara ya ukweli.' Kwa kadiri ambayo Yona inaeleweka kuwa alikuwa *Sheoli* (ona Yona 2:2), ukombozi wake pia unatazamwa kama ufufuo. Hakika, utamaduni ulioenea ulimtambulisha Yona kuwa mwana wa mjane aliyelelewa na Eliya katika 1 Wafalme 17:17-24. Kama andiko moja la karne ya kwanza linavyosema, Eliya alimfufua Yona kutoka katika kifo 'kwa maana alitaka kumwonyesha kwamba haiwezekani kumkimbia Mungu.' . . . Yote haya yanatoa hali ya nyuma kwa kile tunachopata katika Injili ya Mathayo: Kukaa kwa muda kwa Yona ndani ya tumbo la samaki ni mfano wa kinabii wa kifo na ufufuo wa Yesu (dhahiri katika Mat 12:40 na kudhaniwa katika Math 16:4). Hii inapaswa kuwa ishara pekee ambayo Israeli inahitaji, lakini kama Mathayo anavyoambia, ishara hiyo inakataliwa kwa ukaidi. Baadaye katika Injili (lakini katika Injili hii pekee), viongozi wa kidini wa Israeli wanajifunza kweli kuhusu ufufuo wa Yesu (Math 28:11-15). Kwa hiyo wanakabiliwa na ishara iliyoahidiwa ya Yona, lakini wanaitikia si kwa toba bali kwa unafiki unaozidisha upinzani wao dhidi ya mapenzi na njia za Mungu." (Powell 2007: 161-62) Hivyo, katika ufufuo Wake Yesu tena ni "mkuu kuliko Yona": Yona hakufufuliwa kihalisi kutoka kwa wafu (au, ikiwa kweli alikufa ndani ya samaki alihuishwa tu na kuishi ili kufa tena); Yesu aliteseka kifo cha kweli, cha kimwili na alifufuliwa kwa uzima tena, ambapo hatakufa kamwe. Zaidi ya hayo, Yesu ndiye "*malimbuko ya hao waliolala mauti*" (**1 Kor 15:20**) na ataleta ufufuo wa uzima kwa wote walio ndani yake (**Yohana 5:28-29; 1 Kor 15:12-23; 50-58**).

5. "Siku tatu mchana na usiku" (**Math 12:40**). Ukweli kwamba Yesu alizikwa Ijumaa jioni (**Math 57-60; Marko 15:42-46; Luka 23:50-56; Yohana 19:31, 38-42**) na kufufuka mapema Jumapili iliyofuata asubuhi (**Math 28. 1-6; Marko 16:1-6; Luka 24:1-6; Yohana 20:1**) halipingani na rejezo la "*siku tatu mchana na usiku*." Msemu huo ni nahau. "*Talmud ya Babenia* (fafanuzi za Kiyahudi) inasimulia kwamba, 'Sehemu ya siku ni sawasawa na yote.' *Talmud ya Yerusalemu* (iliyotajwa hivyo kwa sababu iliandikwa Yerusalemu) inasema, 'Sisi tuna fundisho, "Siku moja na usiku ni Ona na sehemu ya Ona ni kama sehemu yake yote."' (McDowell 1981: 122) Kwa kuwa "hesabu ya Wayahudi iliona kuwa sehemu ya siku ni siku kamili (rej. Mwa 42:17-18; 1 Sam 30:12-13; Esta 4:16; 5:1 [ona pia 1 Fal 20:29; 2 Nya 10:5, 12]), kwa hiyo Yesu alikuwa kaburini Ijumaa, Jumamosi, na Jumapili; na istilahi inafaa" (Osborne 2010: 486; ona pia Delling 1964: 949-50). **Math 27:63-64** inaonyesha matumizi ya nahau ya neno "siku tatu" haswa kuhusiana na maziko ya Yesu: Katika **27:63** Mafarisayo walimwendea Pilato na kukumbuka kwamba Yesu alisema, "*Baada ya siku tatu nitafufuka*." Kwa hiyo, katika **27:64** waliomba kwamba Pilato "*aamuru kaburi lilindwe mpaka siku ya tatu*." "Kama neno, 'baada ya siku tatu,' lisingebadilishwa na 'siku ya tatu,' Mafarisayo wangeomba mlinzi kwa siku ya nne (McDowell 1981: 122). Hilo linathibitishwa katika **Yohana 2:18-19** ambapo Wayahudi pia walimwomba Yesu ishara. Yesu alijibu, "*Vunjeni hekalu hili, nami katika siku tatu nitalisimamisha*" (ikimaanisha hekalu la mwili wake, **Yohana 2:21-22**). Katika kueleza juu ya kifungu hicho Martin Luther alisema, "Jibu la Bwana linafanana na lile lililoandikwa katika Math. 12:39-40, ambapo Anasema kwamba hakuna ishara nyingine itakayopewa kizazi hiki kiovu 'isipokuwa ishara ya nabii Yona. Kwa maana kama vile Yona alivyokuwa siku tatu mchana na usiku ndani ya tumbo la nyangumi, ndivyo Mwana wa Adamu atakavyokuwa siku tatu mchana na usiku katika moyo wa nchi.' Jibu ni lile lile hapa; maneno tu na tamathali ya usemi ndio tofauti. Anasema: 'Hii ndiyo itakuwa ishara yenu: "Livunjeni hekalu hili, nami

katika siku tatu nitalisimamisha.” Yaani: ‘Mimi nitakuwa Yona ambaye mtamtupa katika bahari na katika taya za nyangumi; ambaye mtamsulubisha na kumwua; na siku ya tatu nitafufuka.’” (Luther 1957: 2:242)

D. Mtu huyo

Yona alikuwa ishara “*kwa Waninawi*” (Luka 11:30). Katika mstari huo “jina Yona labda linapaswa kuchukuliwa kama kiwakilishi cha kisio na *sēmeion* [‘ishara’] kiasi kwamb yeye mwenyewe ndiye ishara” (Merrill 1980: 24n.13; ona pia Osborne 2010: 485n.5 [ishara] “*ya nabii Yona*” ni “nasaba ya kutabiri, ‘ishara ambayo ni nabii Yona’”). “Basi, ile ‘ishara’ ya nabii Yona ilikuwa kama ishara ya Isaya na wanawe (Isa. 8:18; linganisha 20:3), ambao kuwapo kwao katika Yuda kuliwakilisha neno la Bwana; kama madhabahu na nguzo ambayo ilipaswa kuwa ‘ishara na ushuhuda’ kwa Bwana katika nchi ya Misri (Isa. 19:20); kama Ezekieli, ambaye kufiwa kwake kulikuwa ishara kwa Wayahudi waliokuwa uhamishoni (Ezek. 24:24); kama Paulo, ambaye ndani yake kulikuwa na ishara au alama za mtume wa kweli (2 Kor. 12:12). Katika Agano la Kale na Jipya pia, kile ambacho huelekeza uangalifu kwenye kuwapo na matendo ya Mungu yenye kudai maamuzi huitwa ‘ishara,’ iwe inafafanuliwa kuwa ya kimuujiza au la.” (Scott 1965: 18-19) Ijapokuwa manabii wengine walishutumu kutomcha Mungu na kutamka hukumu juu ya mataifa ya kipagani mbali na Israeli, Yona “ndiye nabii pekee Mwebrania ambaye inasemekana alisafiri ng’ambo ili kushutumu ana kwa ana uovu wa taifa la kigeni na kuhukumu na kutangaza kupinduliwa kwake” (Scott 1965: 20). Ukweli kwamba alikuwa amemezwa na kuchomwa na samaki mkubwa pengine ulikuwa muhimu sana kwa watu wa Ninawi, kwa kuwa Ninawi iliitwa “Mji wa samaki” na hekaya zilieleza kuwa iliasisiwa na mungu-samaki (Merrill 1980: 26-30). Vivyo hivyo, Yesu aliacha makao yake mbinguni na kuja duniani. Kuja kwa Yesu kulikuwa kumetabiriwa, na ukweli kwamba Alitoka kwa Mungu ulithibitishwa na maisha Yake na miujiza Aliyofanya. Zaidi ya hayo, “Matumizi ya Luka ya wakati ujao (‘ndivyo Mwana wa Adamu atakavyokuwa kwa kizazi hiki’ . . . yanaelekeza kwa parousia [ona Math 24:30 ‘ndipo ishara ya Mwana wa Adamu itakapoonekana’]. Kwa hiyo, kwa Luka ‘ishara ya Yona’ inaonekana kuwa ilikuwa ishara nyingi [yaani, yenye maana zaidi ya moja] kwa ajili ya Yesu mwenyewe na kwa ajili ya utume ulioanza na mahubiri yake ya kidunia na ambayo ingemalizika kwa kurudi kwake kwa utukufu.” (Powell 2007:162) Hapa tena Yesu anajionyesha kuwa “mkuu kuliko Yona”: “Yona hakupenda Ninawi hata akawapa Mungu, Mungu aliupenda Ninawi hata akawapa Yona.” (Work 2007: 171-72) Hivyo na Yesu: “Mungu aliupenda ulimwengu hata akamtoa Mwanawe pekee, ili kila mtu amwaminiye asipotee, bali awe na uzima wa milele” (Yohana 3:16).

E. Tangazo

Usoni mwake, tangazo la Yona kwa Ninawi (“Bado siku arobaini Ninawi utaangamizwa,” Yona 3:4) ulikuwa ujumbe wa hukumu usio na sifa. Hata hivyo, Yona mwenyewe alitambua kwamba ule uwazi wa ujumbe ulikuwa ni mwito wa toba na rehema (Yona 4:2). Yesu, tofauti na Yona, hakuwahi kukimbia au kuhitaji mwito wa pili. Alianza huduma Yake ya hadharani kwa kuhimiza toba na kutangaza neema ya Mungu na wokovu, “Wakati umetimia, na ufalme wa Mungu umekaribia; tubuni na kuiamini Injili” (Marko 1:15; ona pia Math 4:17). Mada ya hukumu ilikuwa wazi. Baadaye katika huduma Yake, tangazo la Yesu la hukumu juu ya Israeli lilidhihirika (mfano, Math 21:33-45; 23:29-39; 24:1-2, 15-19, 32-34; Marko 12:1-12; 13:1-2, 14-19, 28-30; Luka 11:45-51; 13:34-35; 19:41-44; 20:9-19; 21:5-6, 20-24, 29-32; na “ishara ya Yona” vifungu vyenyewe). “Kama vile Yona alivyosema, ‘Bado siku arobaini Ninawi utaangamizwa,’ ndivyo Yesu alikuwa akisema, kwa kudokeza, ‘Bado miaka arobaini, na Yerusalemu utaangamizwa’” (Wright 1996: 166n.95). Kwa sababu Yeye ni “mkuu kuliko Yona,” Yesu pekee ndiye anayetoa neema na maisha mapya, au hukumu, kwa msingi wa kumkubali au kumkataa. Cha kushangaza, ingawa Waninawi wapagani walitubu kwa kuhubiriwa na Yona, watu wa Yesu mwenyewe—taifa la Israeli—hawakutubu na kumwamini Yesu. Kwa hiyo Yesu alibishana katika Luka 11:32: “Wale wanaopuza maneno yake ni wabaya zaidi kuliko Waninawi, ambao walitubu kwa sababu ya mahubiri duni sana ya Yona. Maelezo ya potofu ya kipuuzi (Waninawi huenda wakaishia kuwa waamuzi wao katika siku ya hesabu) yaonyesha kwamba maelezo yake yanadumisha roho ya kejeli ambayo hutambulisha kitabu cha Yona chenye. Nia yake haikuwa kukuza haki ya Mataifa kwa gharama ya Israeli bali kuwashtua Israeli katika kutambua kwamba hawakuwa wakiishi kulingana na matarajio ya kuridhisha [taz. Math 5:47, ‘hata Mataifa’]. Dhamira ya ‘kitu kikubwa zaidi’ ingetumika kwa Israeli kama vile kwake yeye mwenyewe: kuhubiri kwake kunaweza kuwakilisha kitu kikubwa zaidi kuliko kile cha Yona, lakini basi watu wa agano wa Mungu ni (au wanapaswa kuwa) kitu kikubwa kuliko watu wa Ninawi. Kwa hiyo kuna kejeli maradufu: mahubiri ya Mwana wa Adamu yanageuka kuwa hayana matokeo kuliko yale ya nabii aliyesitasita, na watu wa agano wa Mungu wanajidhihirisha kuwa wakaidi zaidi kuliko Waninawi wenye sifa mbaya.” (Powell 2007: 163-64)

III. Hitimisho: Umuhimu wa Ishara ya Yona kwa Kanisa la Leo

“Ishara ya Yona” inafunua shauku ya Mungu (na ya Kristo) kwa Wayahudi na Wasio Wayahudi pia. “Mungu anamwomba Yona kutambua kusudi lake kuu la ukombozi katika kuonyesha rehema kwa Mataifa. Na kusudi la kuonyesha rehema ni la kujirejea—kuwafanya Waisraeli wawe na imani, fedheha na toba. Mungu huwapa Waninawi toba ya uzima ili ishara iandikwe katika orodha ya maandiko ya Israeli. Mungu anatoa toba kwa Mataifa kupitia kwa Yona ili kutazamia utume wa aliye mkuu kuliko Yona. . . . [Yesu] aliwaagiza wawakilishi wake kwenda kwa Mataifa na kuwaamuru watu kila mahali watubu na kuamini. Na tazama, watu wa mataifa mengine wanatubu na kuamini. Haya yote yanatimiza kusudi kuu la Mungu la kuwafanya Waisraeli wawe na wivu (Rum. 10:19; 11:13, 14) ili wasikie sauti ya aliye mkuu kuliko Yona—ambaye ndani yake Mataifa huja kwenye nuru na rehema ya Bwana.” (Dennison 1993:35) Kwa sababu hiyo, “Pengine tunaweza kusema kwamba wote wawili Luka na Mathayo waliunganisha ishara ya Yona kwa siku zao wenyewe na ‘mahubiri ya kanisa.’ Ingepatana na theolojia ya Luka kufafanua maudhui ya mahubiri ya kanisa kama mwito wa toba (Luka 24:47) msingi wake katika hadithi ya maisha na utume wa Yesu (Matendo 1:1). Ingekuwa ni sawa na theolojia ya Mathayo kufafanua maudhui ya mahubiri ya kanisa kuwa yanalenga zaidi kifo na ufufuko wa Yesu ambao ndio unaompa mamlaka ya kuanzisha jumuiya mpya ya wanafunzi ambao anakaa nao hadi mwisho wa umri (Math. 28:18-20).” (Powell 2007: 164)³⁹ Misheni hiyo itaendelea hadi Kristo atakaporudi kwa kuwa kanisa ni chombo cha Mungu cha kutangaza injili kwa wale ambao Kristo “*alimnunulia Mungu kwa damu Yako . . . kutoka kila kabila na lugha na jamaa na taifa*” (**Ufu 5:9**). Utume huo ni mkubwa zaidi leo kuliko ilivyokuwa siku za Yona kwa sababu katika Kristo hakuna tena “Myahudi wala Myunani” (**Gal 3:28; Kol 3:11**), bali “*katika nafsi yake awafanye hao wawili kuwa mtu mmoja mpya; akiweka amani na kuwapatanisha wote wawili katika mwili mmoja na Mungu, kwa njia ya msalaba, akiisha kufisha ule uadui*” (**Efe 2:15-16**).

BIBLIOGRAFIA

- Ahoga, Cossi Augustin. 2006. “Jonah.” In *Africa Bible Commentary*, ed. Tokunboh Adeyemo, 1045-48. Nairobi: Word Alive.
- Allen, Leslie. 1976. *Joel, Obadiah, Jonah and Micah* (NICOT). Grand Rapids: Eerdmans.
- Assis, Elie. 2002. “Chiasmus in Biblical Narrative: Rhetoric of Characterization.” *Prooftexts* 22: 273-304.
- Barré, Michael. 1991. “Jonah 2,9 and the Structure of Jonah’s Prayer.” *Biblical* 72: 237-48.
- Ben Zvi, Ehud. 2009. “Jonah 4:1 and the Metaphorical Character of the Book of Jonah.” *Journal of Hebrew Scriptures* 9: 1-13.
- Benckhuysen, Amanda. 2012. “Revisiting the Psalm of Jonah.” *Calvin Theological Journal* 47:5-31.
- Berkhof, Louis. 1949. *Systematic Theology*, 4th ed. Grand Rapids, MI: Eerdmans. Online: <http://downloads.biblicaltraining.org/Systematic%20Theology%20by%20Louis%20Berkhof.pdf> [the page numbers in the text are from the online version].
- Blomberg, Craig. 2007. “Matthew.” In *Commentary on the New Testament Use of the Old Testament*, ed. G. K. Beale and D. A. Carson, 1-109. Grand Rapids: Baker Academic.
- Brewer, Julius. 1912. In *A Critical and Exegetical Commentary on Haggai, Zechariah, Malachi and Jonah*, ed. Charles Briggs, Samuel Driver, Alfred Plummer, 50-65. New York: Charles Scribner’s Sons.
- Bruckner, James. 2004. *Jonah, Nahum, Habakkuk, Zephaniah* (NIVAC). Grand Rapids: Zondervan.
- Cary, Phillip. 2008. *Jonah*. Grand Rapids: Brazos.
- Christensen, Duane. 1985. “Andrzej Panufnik and the Structure of the Book of Jonah: Icons, Music and Literary Art.” *Journal of the Evangelical Theological Society* 28: 133-40. Online: <https://www.etsjets.org/files/JETS->

³⁹ Inashangaza, “Michoro ya Yona inaonekana mara nyingi zaidi katika makaburi ya Kirumi kuliko mtu mwingine yeyote wa Biblia” (Lessing 2007: 10). Huenda hilo likaonyesha kwamba, zaidi ya kusema kwa Yesu kwamba wanafunzi Wake wangukuwa “wavuvi wa watu” (**Math 4:19; Marko 1:17; Luka 5:10**), “ishara ya Yona” ndiyo iliyochochea matumizi ya “ishara ya samaki” ikiwa ishara ya siri iliyotumiwa na Wakristo wa kwanza kutia alama mahali pa kukutania, makaburi, na kutambuana.

PDFs/28/28-2/28-2-pp133-140_JETS.pdf.

- Cooper, Alan. 1993. "In Praise of Divine Caprice: The Significance of the Book of Jonah." In *Among the Prophets* (JSOT Supp. 144), ed. Philip Davies and David Clives. 145-63. Sheffield, England: Sheffield Academic Press.
- Davies, G. I. 1977. "The Uses of R' Qal and the Meaning of Jonah IV 1," *Vetus Testamentum* 27: 103-10.
- Delling, Gerhard. 1964. "Hēmera." In *Theological Dictionary of the New Testament*, vol. 2, ed. Gerhard Kittel, 943-53. Translated by Geoffrey Bromiley. Grand Rapids, MI: Eerdmans.
- Dennison, James. 1993. "The Sign of Jonah." *Kerux* 8: 31-35. Online: <http://www.kerux.com/documents/KeruxV8N3A3.asp>.
- Dorsey, David. 1999. *The Literary Structure of the Old Testament*. Grand Rapids: Baker.
- Eddy, Paul, and Gregory Boyd. 2007. *The Jesus Legend*. Grand Rapids: Baker Academic.
- Ellison, H. L. 1985. "Jonah." In *The Expositor's Bible Commentary*, vol. 7, ed. Frank Gaebelin, 361-91. Grand Rapids: Zondervan.
- Fretheim, Terrence. 1978. "Jonah and Theodicy." *Zeitschrift für die Alttestamentliche Wissenschaft* 90: 227-37.
- Gospel Transformation Study Bible (ESV)*. 2018. Wheaton, IL: Crossway.
- Grant, Michael. 1977. *Jesus: An Historian's Review of the Gospels*. New York: Charles Scribner's Sons.
- "Jameh Nabi Yunus." 2017-2022. *Madain Project*. Online: [https://madainproject.com/jameh_nabi_yunus_\(mosul\)](https://madainproject.com/jameh_nabi_yunus_(mosul)).
- "James Bartley." 2022. *Wikipedia*. Online: https://en.wikipedia.org/wiki/James_Bartley.
- Jenson, Philip. 2008. *Obadiah, Jonah, Micah: A Theological Commentary*. New York: T&T Clark.
- Jepsen, Alfred. 1974. In *Theological Dictionary of the Old Testament*, vol. 1, rev. ed., eds. G. Johannes Botterweck and Helmer Ringgren, trans. John Willis, 305. Grand Rapids: Eerdmans.
- Jones, Christopher. 2014. "What is the Tomb of the Prophet Jonah?" *Gates of Nineveh*. Online: <https://gatesofnineveh.wordpress.com/2014/07/11/what-is-the-tomb-of-the-prophet-jonah/>.
- Keller, Timothy. 2015. *Preaching: Communicating Faith in an Age of Skepticism*. New York: Viking.
- _____. Not dated. "The Two Prodigal Sons: Reading & Reflection." Online: <https://static1.squarespace.com/static/530e4ef9e4b07ec5e7d89c14/t/57110d6a2b8ddec14befd7b2/1460735338885/The+Two+Prodigal+Sons+-+Reading+%26+Reflection+-+by+Tim+Keller.pdf>.
- Kiel, C. F., and F. Delitzsch, 1977 (reprint). *Commentary on the Old Testament in Ten Volumes*, vol. 10, *Minor Prophets*, by C. F. Kiel, trans. James Martin. Grand Rapids: Eerdmans.
- Koehler, Ludwig, and Walter Baumgartner. 2001. *The Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament*. 2 volumes. Leiden: Brill.
- Landes, George. 1967. "The Kerygma of the Book of Jonah." *Interpretation* 21: 3-31.
- Lessing, Reed. 2007. "Dying to Live: God's Judgment of Jonah, Jesus, and the Baptized." *Concordia Journal* 33: 9-25. Online: <https://www.csl.edu/wp-content/uploads/2010/12/January-2007.pdf>.
- Limburg, James. 1993. *Jonah: A Commentary*. Louisville: Westminster/John Knox Press.
- Lubeck, Raymond. 1986. "Studies in the Literary Structure of Jonah." Master's thesis, trinity Evangelical Divinity School. Theological Research Exchange Network No. 006-0224 (www.tren.com).
- _____. 1988. "Prophetic Sabotage: A Look at Jonah 3:2-4." *Trinity Journal* 9: 37-46.

- Lusk, Rich. 2003. "The Galatian Heresy: Why We Need To Get It Right," *Theologia*. Online: <http://hornes.org/theologia/rich-lusk/getting-the-galatian-heresy-right>.
- Luther, Martin. 1957 (reprint). *Luther's Works*, American Edition, vol. 2, ed. Jaroslav Pelikan. Translated by Martin Bertram. St. Louis, MO: Concordia.
- Lyons, Eric. 2012. "Was Jonah Swallowed by a Fish or a Whale?" *Apologetics Press*. Online: <https://apologeticspress.org/was-jonah-swallowed-by-a-fish-or-a-whale-2830/>.
- Magonet, Jonathan. 1983. *Form and Meaning: Studies in Literary Techniques in the Book of Jonah* Sheffield, England: Almond.
- Maier, Paul. 1973. *First Easter*. New York: Harper & Row.
- McDowell, Josh. 1981. *The Resurrection Factor*. San Bernardino, CA: Here's Life.
- Menn, Jonathan. 2020. *Christianity and Islam: The Essentials*. Online: <https://www.elea.net/courses.html#islam>.
- _____. 2021. *Biblical Theology*. Online: <https://www.elea.net/courses.html#theology>.
- _____. 2022. *Ruth*. Online: <https://www.elea.net/courses.html#ruth>.
- Merrill, Eugene. 1980. "The Sign of Jonah." *Journal of the Evangelical Theological Society* 23: 23-30. Online: http://www.etsjets.org/files/JETS-PDFs/23/23-1/23-1-pp023-030_JETS.pdf.
- Miller, Dave. 2003. "Jonah and the 'Whale'?" *Apologetics Press*. Online: <https://apologeticspress.org/jonah-and-the-whale-69/>.
- Morris, Henry. 2003. *The Remarkable Journey of Jonah*. Green Forest, AR: Master Books.
- Mowinckel, Sigmund. 1961. "The Name of the God of Moses." *Hebrew Union College Annual* 32: 121-33.
- Nettelhorst, R. P. Not dated. "The Book of Jonah." *Quartz Hill School of Theology*. Online: <http://www.theology.edu/biblesurvey/jonah.htm>.
- Osborne, Grant. 2010. *Matthew* (ZECNT). Grand Rapids, MI: Zondervan.
- Piper, John. 2010. *A Sweet and Bitter Providence*. Wheaton, IL: Crossway.
- Powell, Mark. 2007. "Echoes of Jonah in the New Testament." *World & Word* 27: 157-64. Online: http://wordandworld.luthersem.edu/issues.aspx?article_id=979.
- Sasson, Jack. 1990. *Jonah* (AB 24B). New York: Doubleday.
- Schaeffer, Francis. 1982. *How Should We Then Live?* In *The Complete Works of Francis Schaeffer*, vol. 5, 79-277. Westchester, IL: Crossway.
- Schrader, Stephen. 1989. "Jonah." In *Evangelical Commentary on the Bible*, ed. Walter Elwell, 666-73. Grand Rapids: Baker.
- Scott, R. B. Y. 1965. "The Sign of Jonah: An Interpretation." *Interpretation* 19: 16-25.
- Stanton, Gerald. 1951. "The Prophet Jonah and His Message [part 1]." *Bibliotheca Sacra* 108: 237-49.
- Stek, J. H. 1969. "The Message of the Book of Jonah." *Calvin Theological Journal* 4: 23-50.
- Stuart, Douglas. 1987. *Hosea-Jonah* (WBC 31). Waco, TX: Word.
- "Tarshish." 2022. *Wikipedia*. Online: <https://en.wikipedia.org/wiki/Tarshish>.
- Thomson, Jessica. 2022. "Man Describes being Swallowed by a Humpback Whale: 'I'm Done, I'm Dead'." *Newsweek* (June 13). Online: <https://www.newsweek.com/humpback-whale-swallowed-massachusetts-man-survived-1715130>.

- Timmer, Daniel. 2008. "Jonah and Mission: Missiological Dichotomy, Biblical Theology, and the *Via Tertia*." *Westminster Theological Journal* 70: 159-75.
- Turner, Bambi. 2021. "Has a whale ever swallowed someone alive?" *HowStuffWorks*. Online: <https://animals.howstuffworks.com/animal-facts/whale-swallowed-someone-alive.htm>.
- VanGemeren, Willem. 1990. *Interpreting the Prophetic Word*. Grand Rapids: Zondervan.
- VanGemeren, Willem, ed. 1997. *New International Dictionary of Old Testament Theology and Exegesis*, vol. 1. Grand Rapids: Zondervan.
- Wilson, Ambrose. 1927. "The Sign of the Prophet Jonah and Its Modern Confirmations." *Princeton Theological Review* 25: 630-42. Online: <https://static1.squarespace.com/static/5b8ed8ee710699c5c6f7b4f1/t/60af9853b22ebf46c1b8c0e4/1622120532096/The+Sign+of+the+Prophet+Jonah.pdf>.
- Wiseman, Donald. 1979. "Jonah's Nineveh." *Tyndale Bulletin* 30: 35-39.
- Wolff, Hans Walter. 1986. *Obadiah and Jonah: A Commentary*, trans. Margaret Kohl. Minneapolis: Augsburg.
- Work, Telford. 2000. "Advent's Answer to the Problem of Evil." *International Journal of Systematic Theology* 2: 100-111.
- _____. 2007. "Converting God's Friends: From Jonah to Jesus." *Word & World* 27: 165-73. Online: http://wordandworld.luthersem.edu/issues.aspx?article_id=1396.
- Wright, N. T. 1996. *Jesus and the Victory of God*. Minneapolis, MN: Fortress.
- youngblood, Kevin. 2013. *Jonah: God's Scandalous Mercy*. Grand Rapids: Zondervan.
- Youngblood, Ronald. 1972. "A New Occurrence of the Divine Name 'I Am'." *Journal of the Evangelical Theological Society* 15: 144-52. Online: https://www.etsjets.org/files/JETS-PDFs/15/15-3/15-3-pp144-152_JETS.pdf.
- Younger, K. Lawson. 2002. *Judges and Ruth* (NIVAC). Grand Rapids: Zondervan.
- Zodhiates, Spiros. 1993. *The Complete Word Study Dictionary: New Testament*, rev. ed. Chattanooga, TN: AMG.

MWANDISHI

Jonathan Menn anaishi Appleton, WI, USA. Alipokea shahada yake ya B.A. ya heshima ya sayansi ya siasa kutoka katika chuo cha Wisconsin-Madison, mwaka 1974, na baadaye alijumuika na Phi Beta Kappa kwa kuwa na heshima ya kijamii. Tena akapata J.D. kutoka kwa Shule ya Uanasheria cha Cornell, magna cum laude, mnamo mwaka wa 1977, na akawekwa kwenye mamlaka ya Kisheria ya Coif haki za heshima ya jamii. Akaitumia miaka iliyofuata 28 akifanya kazi za uanasheria, kama wakili, wa huko Chicago na baadaye akashirikiana na Shirika la mawakili liitwalo Menn Law Firm kule Appleton, WI. Alikuwa muumini na mfuasi wa Yesu Kristo tangu mwaka wa 1982. Kukua kwa pendo lake katika Thiolojia na Huduma vilimfanya aende akatafute Shahada ya Uzamili ya mambo ya Mungu katika chuo cha Trinity Evangelical Divinity School huko Deerfield, IL. Alipokea shahada yake ya M.Div. kutoka kwa TEDS, summa cum laude, mnamo Mei 2007. Kati ya 2007-2013 alikuwa Mkurugenzi wa Afrika ya Mashariki wa Equipping Pastors International. Sasa Jonathan ni Mkurugenzi wa huduma ya Equipping Church Leaders-East Africa (www.ecler.net). Vitabu vyake mbalimbali vya mafundisho ya biblia vinapatikana katika tovuti ya huduma www.ecler.net. Unaweza kuwasiliana na Jonathan kwa anuwani hii ya baruapepe: jonathanmenn@yahoo.com.